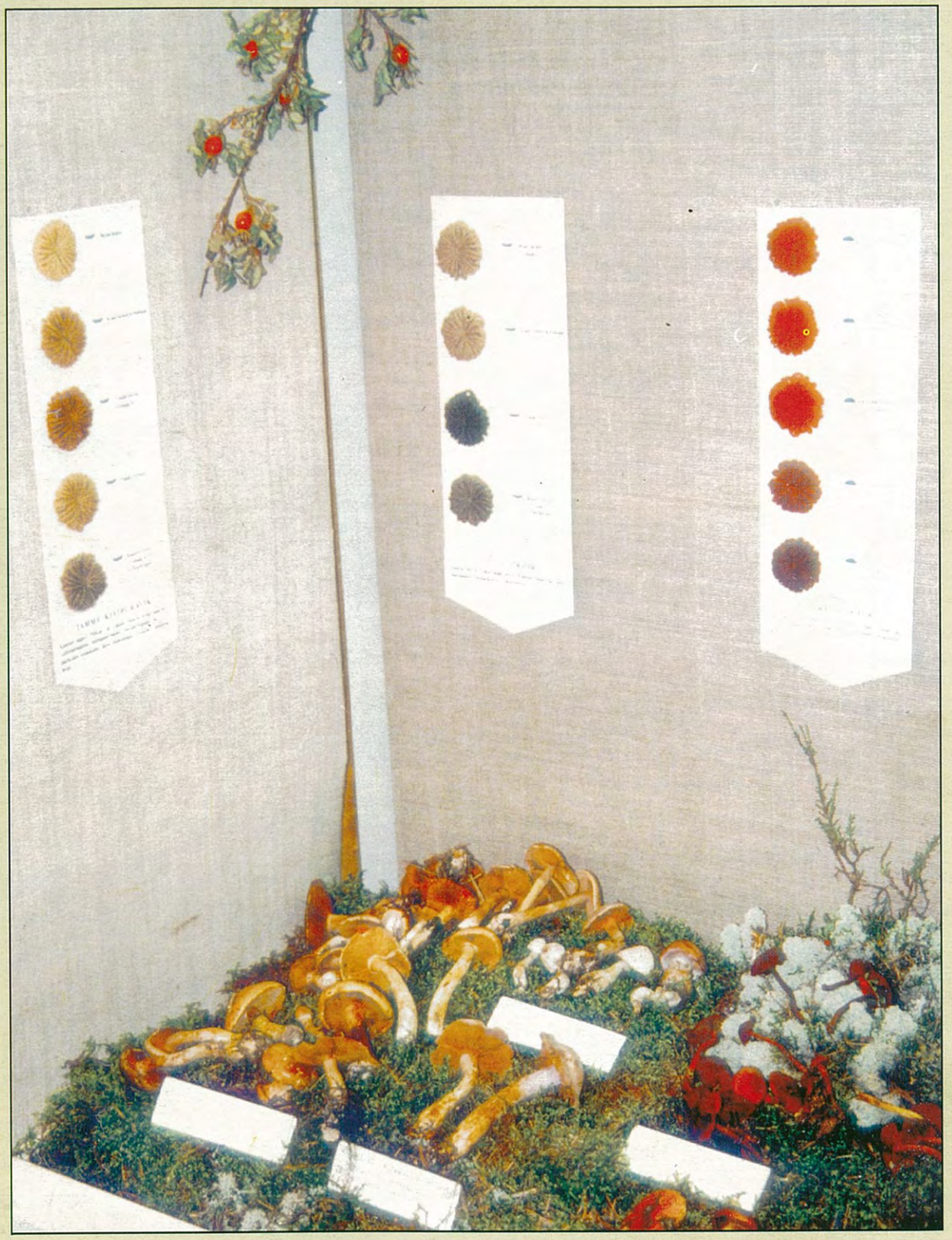


MUUSEUM

5/98











Foto A. Alajaan



Külastajad K. Pätsi memoriaaltoas Kloostrimetsas 23. veebruaril 1994
Visitors in K. Päts's memorial room February 23, 1994
Посетители в комнате К. Пятса 23го февраля 1994 г.

Mikkeli Muuseumi avamine 25. juulil 1997
Opening of the Mikkel's museum on July 25, 1997
Открытие музея Миккеля 25 июля 1997 года

MUUSEUM

nr 5 1998
Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON
Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD
Toimetus: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT
Makett ja küljendus ELLEN AINLA
Korrektor KAI TOOM
Tõlked TIIU MÄLLO, ALLA LAŠMANOVA jt

Esikaanel:

1. Tartu Ülikooli Kunstimuuseum:
Saali üldvaade. Foto E. Sakk
Hegeso hauareljeef 5 saj eKr. Originaal: marmor, Ateena. Foto R. Hemesath
On the front cover:
The Art Museum of Tartu University:
View of the hall
Hegeso tomb relief from the 5th century BC. Original: marble (in Athens)
На передней обложке:
Музей искусств Тартуского университета:
Взгляд в зал
Надгробной рельеф Хегесо, 5 в. до н.э., оригинал, мрамор, Афины.

2. Tantsuetendus *Pilli-Tiidu* Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi õuel 30. mail 1998. Foto A. Hollo
Dancing performance *Pilli-Tiidu* in the yard of the F. R. Kreutzwald memorial museum on May 30, 1998
Танцевальное представление *Пилли-Тийду* во дворе мемориального музея Фр. Р. Крейцвальда 30 мая 1998 года

Tagakaanel:
Seentega värvitud lõnganäidised 1994. aasta seenenäitusel Eesti Loodusmuuseumis
On the back cover:
Samples of thread dyed with mushrooms at the Estonian Nature Museum's Mushroom Exhibition in 1994
На задней обложке:
Образцы нитей окрашенных грибами на выставке грибов в Эстонском музее природы в 1994 году

Muuseum nr 5 ilmus tänu sponsoritele —
Eesti Kultuuriministeeriumile, Eesti Kultuurkapitalile ja Sydney Muinsuskaitse Seltsile

ISSN 1406–3484

SISUKORD

Peatoimetajalt 3
Intervjuu kultuuriministeeriumi nõuniku Ülle Reimetsaga 5
Aleksei Peterson
Muuseumifestival Narvas 7
Toomas Tamla
Külastaja arvab... 8
A. Heinloo, J. Kats, J. Nooni, I. Stahl
ICOM — mis see on? 8
Maret Tamjärv
Kuidas tähistasid muuseumid vabariigi 80. juubeliaastapäeva 10
Ildike Jaagosild
...Eesti Rahva Muuseumis 11
Aleksei Peterson
...Saaremaa Muuseumis 12
Olavi Pesti
Muuseumilaev merereisil 13
Jaak Sammet
Kanoop Eesti Ajaloomuuseumis 16
Eve Peets
Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi 195 aastat 16
Anu Laansalu
Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi graafikakogud 19
Külli Valk
Pilk gemmivalandite kogule 22
Laidi Laiverik
Viljandi Muuseum 1878–1940 ehk kaks algust 24
Ain Vislaputt
Konstantin Pätsi Muuseum 27
Elle Lees
Eesti Muuseumiühing 10 30
Heivi Pullerits
Ühe muuseumi sünnilugu 30
Hilja Alak
Krahv Fr. von Bergi tubamuuseum 33
Harri Kübar
Kümneaastane muuseum — kas noor või vana? 35
Pilvi Põldma
Sagadi Koolituskeskuse Metsamuuseumi tegevussuunad 37
Peeter Reintal
Tapa Muuseum 40
Harri Allandi
Pool aastat muuseumipedagoogikat Harjumaa Muuseumis 41
Heli Nurger
Mängud Oskar Lutsu mälestustes 43
Liivi Rosenvald
Turismituuled Kreutzwaldi majas 44
Aimi Hollo
Kultuuriüritustest Liivi Muuseumis 46
Maie Nisu
Ühe näituse kujunemisloost 48
Sirje Pallo
Eesti põllumeest seltside medalid 49
Tiiu Leimus
Elmar Sallo kivikogu 53
Toivo Lodjak
Üks võimalus eestluse jäädvustamiseks 54
Virve Tuubel
Eesti kartulikorv Austraalias 55
Vaike Hang
Looduslikud lõngavärvid seentest 56
Uve Ramst
Meenutusi restaureerimistegevusest Eesti Rahva Muuseumis 57
Arnold Kärbo
Tänapäevased seisukohad puukoi kahjustusest 60
Lea Raichmann
Heivi Pullerits 62
Juta Saron 62
Fredi Tomps 63
Aino Lepp 63
Kroonika 64

CONTENTS

From Editor-in-Chief	3
Museum Festival in Narva	7
Museum Ship on a Voyage	15
195 Years of the Art Museum of Tartu University	18
The Engravings Collection of the Art Museum of Tartu University	21
On the Collection of Casts of Gems	23
Viljandi Museum in 1878–1940 or Two Beginnings	26
Konstantin Päts's Museum	28
Story of Origin of a Museum	32
Count Fr. von Berg's Room Museum at Sangaste	34
Ten-year-old Museum — Young or Old?	36
Games in Oskar Luts's Memories	43
Medals of Estonian Agricultural Society	52
Elmar Sallo's Stone Collection	54

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора	3
Юбилейная выставка в Эстонском национальном музее	12
Музейный ледокол в рейсе	15
Канопа в Эстонском историческом музее	16
Музею искусств Тартуского университета — 195 лет	18
Вильяндискии музей 1878–1940 или два начала	26
Музей Константина Пятса	29
История рождения одного музея	32
Комната-музей графа Фридриха фон Берга	35
Десять лет музую — много или мало?	36
Игры в воспоминании Оскара Лутса	43
Туристы в доме Крейцвальда	46
История одной выставки	49
Медали эстонских сельскохозяйственных обществ	52
Собрание камней Эльмара Салло	54
Окрашивание натуральными красительями полученными из грибов	57

PEATOIMETAJALT



Lugeja lauale jõudis järjekordne ajakirja Muuseum number. Ta kannab viiendat järjekorranumbrit. Ajakirja sisuline ja tehniline komplekteerimine on ikka samamoodi kahe inimese — allakirjutanu ja tegevtoimetaja Ildike Jaagosilla õlul. Kuid ei saa vaikida sellest, et oma osa andis toimetuskolleegium. Eraldi tahan tänada Lemmi Jõed ja Marge Rennitit, aga ka Aino Leppa ja Eve Peetsi. Finantsprobleeme aitas lahendada eeskätt kultuuriministeerium ja toetas Eesti Kultuurkapital. Tunneme ka Ülle Reimetsa heasoovlikku toetust. Heaks toetajaks on ikka olnud muuseumiühingu esinaine Heivi Pullerits. Tänamata ei saa jätta muuseumitöötajaid, kes suvatsesid oma kaastööd ajakirjale loovutada. Ikka pean vabandama, et ajakiri ei ole suuteline tööde eest honorari maksma. Oleme kuidagi leppinud olemasoleva olukorraga, samas teades, et muuseumitöötajad on seni ikka vähese töötasu eest vaeva näinud.

Mis puutub käesoleva numbri sisusse, siis avaartikliks on intervjuu Ülle Reimetsaga, kultuuriministeeriumi nõunikuga muuseumi alal. Sellest selgub, et vaatamata majanduslikele raskustele ja töötajate vähesele palgale (pean esmalt silmas muuseumitöötajaid) on viimastel aastatel vabariigis tugevasti kasvanud muuseumitöötajate ja muuseumide arv isegi nõnda, et nende numbrit, ka aastast juurdekasvu, ei ole võimalik täpselt määratleda. Ülle Reimets peab silmas eramuuseume, kes tihti ei mölli end kultuuriministeeriumis. Praegu on neid kirjas 203. See on väga suur näitaja, julgen öelda, et Eestimaale pole kogu maailmas kõrvutada teist riiki, kus nii väikesele territooriumile on koondunud rohkearvuliselt muuseume. Siit tuleneb üheselt — eesti rahvas on tugeva kultuuritunnetusega rahvas, hindab kultuuriväärtuste säilitamist ja hoidmist. Ja seda olukorras, kus rahva palgaolud võimaldavad kuidagi ots-otsaga kokku tulla. Ei ole saladus, et just pensionieelikud ja pensionärid tegelevad aktiivselt muuseumitööga, tihtipeale küsimata sentigi. Samas kerkib küsimus: kas era- ja vastasutatud muuseumid suudavad ja oskavad muuseuminõudeid vajalikul määral teaduslikult ülal hoida. Teisisõnu, kas muuseumi nime all olevat asutust ka tema sisulise töökorralduse põhjal muuseumiks nimetada saab. Et olla muuseum, tuleb vastavalt kehtivale korrale museaalid arvele võtta, paljud muudki dokumendid täita, sealhulgas teaduslikult pasportiseerida. Enamikus uutes muuseumides on küll entusiastlikku pealehakkamist, kuid puudub vastav museoloogiline ettevalmistus. Kõigele lisaks, muuseumitöötajaid ei valmistata ette ka õppeasutustes. Siit koorub ülesanne ka ajakirjanikele: püüda omapoolselt aidata just noorte muuseumide töölerakendamisel, avaldada omi mõtteid ja kogemusi muuseumitöö väga mitmetahulisest tegevusest. Ajakirja komplekteerimisel oleme küllaltki rohkesti ruumi eraldanud väikestele, vastmoodustatud muuseumidele, andnud võimaluse reklaamida ühe või teise muuseumi tegevust. Ka käesolevas numbris kõneldaks krahv Fr. von Bergi tubamuuseumist Sangastes, Konstantin Pätsi muuseumist, Tapa muuseumist jt. Esmakordselt alustame teenekate muuseumitöötajate memuaaride-mälestuste avaldamist. Sõna võtab Arnold Kärbo. Samas tuleb märkida, et rohkem on vaja probleemseid, teoreetilisi kirjutisi kogude komplekteerimisest, hoiustamisest jms. Loodame, et järgmistes numbrites saab neid puudujääke kasvõi mõneti vähendada. Ajakirja lõpupoole on esitatud rohkesti ülevaateid juubilaridest. Eks kirjutajateks on ikkagi kolleegid.

FROM EDITOR-IN -CHIEF

The next issue – the 5th one – of the magazine Museum has reached the reader. The contents and technical compiling are still the responsibility of two people: the undersigned and Ildike Jaagosild, the Executive Editor. However, the contribution of the editorial board is also noteworthy. I would like to express my gratitude to Lemmi Jõe, Marge Rennit, Aino Lepp and Eve Peets. Financial problems were solved with the assistance of the Ministry of Culture and by the support of the Estonian Culture Foundation. Ülle Reimets has shown her benevolence towards the magazine. The furthering of the magazine has been continuously favoured by Heivi Pullerits. The editor is grateful to the researchers who contributed their articles to the magazine. We still have to apologise for not being able to pay royalties for the published works. We have somehow come to terms with the present situation, being well aware of the fact that museum workers have always taken pains for a modest salary.

As regards the contents of this issue, the opening article is an interview with Ülle Reimets, the Museum Councillor at the Ministry of Culture. From here we learn that in spite of economical difficulties and meagre salary (first and foremost, of museum workers) the number of museums and museum workers in the republic has recently been growing to such an extent that it is not possible to estimate their exact number or the annual growth of it. Here Ülle Reimets means private museums that, more often than not, do not register themselves with the Ministry of Culture. At present the

number of registered museums amounts to 203. This is a very good indicator, and I dare say that there is no other country all over the world where the concentration of museums on such a small territory were so high. This proves that Estonians are a people with very strong culture perception, who value the preservation of their cultural heritage. And all this occurs under the circumstances where it is very difficult to make both ends meet. It is not a secret that it is mainly retirees and pre-retirees who are very active in museum work, and very often without any payment at all. However, here a question arises whether the private and newly established museums are able to scientifically satisfy the demands set for museums. In other words – whether the establishments working under the name of a museum can be called so by their work arrangement. To become a museum, it is necessary to register museals according to the established order, and fill in a number of other documents, including scientific passportation. Some doubts might arise as the new museums have much enthusiasm but lack the respective museological qualifications. In addition to that, it is not possible to get the qualification of a museum worker at any educational establishment. Therefore the task of our magazine is to help the new museums start their work, and to publish thoughts and experience of the many-sided activities of museums. In our magazine we have saved much space for the new small museums and offered them an opportunity to advertise themselves. In the present issue you can find articles of Count Fr. Von Berg's Room Museum at Sangaste, Konstantin Päts's Museum, the Tapa Museum, etc. Arnold Kärbo also takes the floor. However, it must be mentioned that more problematic, theoretical articles are needed about the compiling of collections, the preservation of objects, etc. We really hope that the following issues will diminish these shortcomings. In the latter half of the magazine you can find a number of surveys of jubilarians written by their colleagues.

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

На стол нашего читателя лег очередной, пятый номер журнала "Muuseum". Содержание журнала и техническая комплектация, по-прежнему, лежит на плечах двух человек — нижеподписавшегося и ответственного редактора Ильдике Яагосильд. Но нельзя не отметить и того что свое слово сказала редакционная коллегия. Особую благодарность хотелось бы выразить Марге Реннит, Айно Лепп и Эве Пеетс. Финансовые проблемы помогли разрешить Минис-терство Культуры и Культурный Капитал Эстонии. Мы постоянно ощущали поддержку советника по музеям Министерства Культуры Эстонии Юлле Рейметс. Большое спасибо и сотрудникам музеев, которые передали свои рукописи нашему журналу. С большим сожалением следует сказать что журнал не в состоянии выплачивать авторские гонорары. Мы уже как-то свыклись со сложившейся ситуацией, тем более что работники музеев, обычно, получают за свой труд не слишком большие вознаграждения. Что касается содержания данного номера, то первая статья – это интервью с советником Министерства Культуры по музеям Юлле Рейметс. Суть интервью в том что, несмотря на экономические проблемы и низкие зарплаты (я имею в виду зарплаты сотрудников музеев), количество музеев и музейных работников в последние годы возросло настолько, что не возможно точно определить ни их точного числа ни годового прироста. Юлле Рейметс имеет в виду частные музеи, которые не заявляют о себе в Министерстве Культуры. Сейчас учтенных музеев 203. Это очень большой показатель по сравнению с другими странами мира. Трудно назвать страну где на такой небольшой территории располагалось бы такое количество музеев. Из этого можно сделать вывод что эстонцы – народ с высокой культурной самосознательностью, который ценит и понимает необходимость сохранения культурных ценностей. И это в то время когда материальное положение большинства граждан находится в достаточно плачевном состоянии. Не секрет что именно люди старшего возраста — пенсионного и предпенсионного – занимаются активно музейными проблемами не спрашивая за это ни сента. Вто же время возникает вопрос: смогут ли и сумеют ли частные, и только что возникшие музеи соответствовать научным требованиям предъявляемым музеям. Другими словами, можно ли считать организации существующие под именем "музей" называть музеем и по их действительной сути. Чтобы называться музеем необходимо, соответственно установленным требованиям, принимать на учет весь ст. н. музеалии, заполнять множество других документов, в том числе и научно паспортизировать. Возникают сомнения, т. к. большинство вновь появляющихся музеев начинают работать с большим энтузиазмом, но у них часто отсутствует музеологическая подготовка. В дополнениеко всему отсутствует специальная подготовка музейных сотрудников в учебных заведениях. Отсюда вытекает и особая задача нашего журнала — помочь со своей стороны именно новым музеям, публикуя свои соображения и опыт о разнообразных формах деятельности музеев. Мы, при комплектации материалов для журнала, стараемся уделить как можно больше места для небольших, только что созданных музеев, чтобы они могли выступить с рекламой деятельности своего музея. В данном номере есть материалы о комнате-музее графа Фр. фон Берга в Сангасте, музее Константина Пятса, музее города Тапа и др. С этого номера мы начинаем печатать мемуары-воспоминания известных музейных деятелей. Начинает эту рубрику Арнольд Кярбо.

Хочется еще раз напомнить что хотелось бы получать от музеев больше проблемного теоретического материала о комплектации фондов, их содержании и т.д. Надеемся что в следующих номерах этот пробел постепенно будет заполняться. В заключительной части журнала материалы о юбилярах - авторами которых являются коллеги.

Intervjuu kultuuriministeeriumi nõuniku Ülle Reimetsaga

Aleksei Peterson



Sa oled vabariigi muuseumide peakorraldaja-suunaja.

Minu tegevuses on hallata otseselt 28, kaudselt 200 muuseumi. Viimastega ei tegele otseselt, küll aga vastavalt muuseumiseadusele peavad need olema registreeritud Eesti Kultuuriministeeriumis, mille alusel pean vastavat registrit. Seega saan kõnelda 203st tegutsevast muuseumist. Peale selle on mitmeid muuseume, kes mitmesugustel põhjustel ei avalda andmeid oma tegevusest, seetõttu on muuseumide arv suurem.

Kas võib öelda, mitu uut muuseumi aastas juurde tuleb?

Seda ma täpselt ei saa öelda. Eesti Vabariigi ajal on täpsustunud, konkretiseerunud ja korrastunud muuseumivõrk, tänu eelkõige *Eesti Muuseumiseaduse* elluviimisele. 1996. aasta lõpus pandi paika tugialused, nagu omandivormid, ja siit tuleneb neli muuseumide liiki: 1) riigi muuseumid, jagunedes kaheks — keskmuuseumid ja maakonnamuuseumid, 2) munitsipaalmuuseumid, 3) avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumid ja 4) eramuuseumid. Eramuuseume on igas maakonnas mitmeid, kõiki ei ole võimalik siinkohal nimetada (näiteks Lavassaare raudteemuuseum). Esineb ka segavorme — munitsipaal- ja eramuuseum. Muuseumide tegemine on aktuaalne ja igal aastal tuleb neid juurde.

Kas Sind abistab direktorite nõukogu?

Tegelikult on see Muuseumi Nõukogu, mis annab nõu ministeeriumile ja kultuuriministrile ning kavandab muuseumitöö põhisuundi. Muuseumi Nõukogul on oma põhimäärus, mille kohaselt ta tegutseb. Koosseisu kuulub üksteist inimest ja on tegutsenud poolteist aastat.

Võiksid nimetada mõne konkreetse küsimuse, mida on arutanud Muuseumi Nõukogu?

On paika pandud nõnda, et nõukogu käiks maakondades, tutvuks muuseumide olukorraga kohapeal — et saada ülevaade kõigist muuseumidest, võtta vastu otsuseid, anda sellesuunalisi nõuandeid maavanematele, ministritele ja muuseumide juhtidele. Põhikirja järgi toimuvad koosolekud kord kvartalis, kuid me oleme koos käinud kümneid ja kümneid kordi. Selles osas tööplaani pole, kooskäimine sõltub maakondade kutsungitest, meil on kontakt maakondade ja vallavanematega. Viimane kokkusaamine oli Lääne-Virumaal, kus külastasime kõiki maakonna muuseume, ja meie saime nendest hea pildi.

Kuidas hindad muuseumiühingu tegevust?

Muuseumiühing on vajalik, ta liidab väiksemaid ja riiklikke muuseume. Muuseumiühing on kõigi muuseumide kokkutulekukoht ja ma hindan kontakte muuseumiühinguga üpris heaks, olen kontaktis ühingu juhatuse liikmetega, olen ise osalenud nendel kokkutulekutel.

Kuidas Sa hindad muuseumitöötajate koolitust? Esmaetapilist ja praeguste muuseumitöötajate koolitust?

Meil pole üldist koolitust, enamik on ülikoolis saanud ettevalmistuse museoloogia ja arhiivinduse kursustel ja seega pean nende ettevalmistust üpris heaks. Võtame näiteks Eesti Rahva Muuseumi noori, ma olen neid kasutanud ekspertidena kultuuriministeeriumi jaoks. Muuseumides korraldatakse konverentse ja avaldatakse aastaraamatuid, nende järgi on teaduslik tase vajalikult kõrge. Mis puutub täienduskoolitusse, siis siin on olukord halvem, arvan sedamoodi, et vanemate ja noorte töötajate vahel peab olema tihe koostöö. See annab kõige paremaid täiendustulemusi. Peab ütlema, et täienduskoolitus on senini poolik olnud. Hea, et muuseumiühing on selle töö enda peale võtnud. Käesoleval ajal on korraldatud neli õppekursust. *Kanuut* on omapoolselt korraldanud kursusi restaureerijatele.

Kuidas on korraldatud restaureerijate koolitamine?

Restauraatoreid ei koolitata, olemasolevad restauraatorid on esialgse ettevalmistuse saanud kas keemikuna, füüsikuna jne, ja täiendanud end välismaal. Praegu on ainult *Kanuti* direktor korraliku väljaõppe saanud. Samas ma hindan väga kõrgelt restauraatoreid ERMis, kunstimuuseumis jm, nende tööd pole meil vaja häbeneda, see on õigel tasemel!

Üheks kvalifikatsiooni tõstmise viisiks on välismaa muuseumide külastamine. Kas on selles osas olemas ka kindel kava või plaan?

See aeg on möödas, mil ministeerium tegi ettekirjutusi, kuidas muuseumide külastamisi korraldada. Muuseumide direktorid on ise võtnud ülesandeks töötajate välismaale suunamise. Minu arvates on välissuhtlus üpris tihe, ka ministeerium toetab välissõite rahaliselt ja üheks välissuhtlemise vormiks on ICOM. Hindan kõrgelt selle tööd, selles osalemist. Juunis toimus vabaõhumuuseumis etnogrupi kokkutulek, järgmisel aastal omasisuline kokkutulek kirjandusmuuseumis. Meie inimesed osalevad Brno suvekoolis ja ministeerium on toetanud neid ettevõtmisi.

Kas Sinu ülesannete hulka kuulub muuseumide tööle hinnangu andmine, mis vormis see toimub?

Hinnangute andmine kuulub ka minu ülesannete hulka. Üheks hinnagu andmise vormiks on pidev koostöö. Olen kontaktis direktorite ja muuseumidega, vestluste käigus annan oma hinnanguid. On veel teine hinnangute andmise vorm, nn bilansikomisjonid, kus võetakse kaalumisele eelmise aasta töö. Palgatakse väliseksperte, kes kirjutavad oma ekspertarvamused. Kui need laekuvad, tulevad kokku ministeeriumi juhtkond ja muuseumide direktorid ning analüüsitakse juba põhjalikumalt töötulemusi, nii arvuliselt kui ka sisuliselt-rahaliselt, ja antakse hinnang. Aga kõigi 28 muuseumi tööd ei saa vaagida koosolekutel. Enne puhkust saatsin kõigile

direktoritele koondarvamused, kus esitasin bilansitulemused ja hinnangud, näiteks olen saatnud külastajate koondtabelid; pean muuseumidega sõnalist ja kirjalikku dialoogi.

Kas on ette tulnud ka mõne direktori kutsumine nn kohvile?

On tulnud ette nii heas kui ka halvas mõttes, nii minu kui ka ministri juurde.

Muuseumitöö on mitmekihiline, nagu teadus-kogumistöö, näituste korraldamine, töö külastajatega jne. Missugused tööliigid on esile seatud?

Seda on raske üheselt vastata. Viimastel aastatel on suurenenud mitmesuguste muuseumihoonete remondid, renoveerimised jne, sõltudes sellest, missugune töö on esiplaanil.

Üheks oluliseks tahuks on töö avalikkusega. Missugune muuseum sellealase tegevusega eriti silma paistab?

Ma võiksin esile tõsta Eesti Kunstimuuseumi, kus enda teadvustamisega ollakse kõrgel tasemel, olgu näituste või konverentside korraldamine. Alati on kohal kaamerad, mikrofonid. Kõik, mida muuseum ette võtab, avalikustatakse. 23. augustil 1998. aastal jäi samuti positiivne mulje Harjumaa Muuseumi aastapäeva tähistamisest. Ja ka seal oli kohal televisioon. Õhtul oli *Päevakajas* intervjuu muuseumi direktoriga. Muuseum on küll ainult 10-aastane, ent on kenasti oma suunad paika pannud. Põhieesmärk on muuseumi teadvustamine. Aga on ka muuseume, kes sellele ei pööra suurt tähelepanu. Samas ei taha küll ühele või teisele muuseumile näpuga vibutada, sest muuseumid on selles töös veel algstaadiumis.

Muuseumide tegevuses on oluline kogude komplekteerimine. Kuidas Sa iseloomustad seda tööd muuseumides?

Ma arvan, et see sõltub muidugi rahast, sest selleks peab raha olema, aga kohapeal sõltub kogude komplekteerimine paljust muustki. Ma olen kuulnud, et praegu on hea aeg, mil pakutakse rohkesti museaale, mõne aasta pärast võib see aeg möödas olla. Ja ka praegu juba ei saa ilma rahata. Oluline on, et need museaalid, mis on väärtuslikud, ei jääks ostmata, selleks tuleb leida raha Kultuurkapitalist või mujalt. Muuseumi juhtkond otsustab, kuidas kogusid komplekteerida, oma sihid peavad selged olema. Riiklikke juhtnööre siit ei tule, muuseumi juhtkond peab teadma, kuidas kogusid suurendada.

Kuidas hindad muuseumijuhtide professionaalsust? Kas muuseumi juhtkond on oma ettevalmistuselt tasemel?

Oleme teinud muudatusi, tase pole halb, aga ikka tulevad esile erinevused töös.

Meil nimetatakse muuseumidirektorid viieks aastaks, kas ei ole karta, et selle aja jooksul nad ei suuda muuseumi tegevusse süüvida, ja võibolla ei soovigi, nähes lähemas perspektiivis soodsamat ametikohta?

Meil pole klauslit, et muuseumidirektor määratakse viieks aastaks, ma pean seda seaduses puuduseks, mis tuleb parandada. Ma arvan, et muuseumidirektori aeg peab olema tähtajaline. Ja mitte nii, et ta töötab viis aastat, vaid nii, et ta tahaks kandideerida järgnevaks viieks aastaks. See oleks stiimul, et ta töötaks nii hästi, et sooviks jätkata ka edaspidi. Me oleme päranduseks saanud tähtajatud töölepingud ja praegu oleme probleemide ees, kas inimene suudab edaspidi töötada või mitte. Kaasaegne juhtimine eeldab, et tööle tullakse konkursi alusel, tähtajaliselt ja kandideerides sellele kohale.

Kuidas toimub rahaliste vahendite eraldamine, räägitakse, et ühele rohkem kui teisele, mis printsiibil see toimub?

On täiesti loomulik, et mõned saavad rohkem raha kui teised, sest muuseumid on oma kogude suuruse ja sisulise töö poolest erinevad. On paika pandud põhimõtted, mille alusel lähitulevikus muuseume finantseeritakse.

Kuidas Sa hindad ajakirja *Muuseum* tegevust, milliseks ta tulevikus peab kujunema?

Ma arvan, et ajakiri *Muuseum* on väga vajalik. Muuseumitöötajatel peab olema väljund ajakirja näol. Ajakirja seis pole praegu kerge, kuna *Muuseumi* juhatus töötab praktiliselt ilma rahata. Need summad, mis oleme eraldanud kultuuriministeeriumist ja Kultuurkapitalist, on liialt väikesed. Perspektiivis tuleb meil ühiselt põhjalikult otsustada ja mõelda; arvan, et kui *Muuseumi* toimetus töötaks ühes muuseumis, toetuks ühele keskmuuseumile ja ajakirja tehniline kujundamine, artiklite kogumine jms toimuks ühe muuseumi juures, oleks võimalik seda rahaliselt finantseerida. Aga praegu teevad ajakirja toimetajad tublit tööd, aga rahaline seis on väga lahtine. Kutsun selles osas diskussioonile, missugused on ettepanekud?

Mõni sõna Sinust endast, millal puutusid kokku muuseumidega?

Ma täpselt ei mäleta, millal ma esmakordselt muuseumidega kokku puutusin. Lapsepõlves sai isaga palju ringi sõidetud, Leningradi muuseumides jm. Aga kontakteerusin muuseumidega otseselt, kui lõpetasin konservatooriumi. See oli 1982. aastal, ja läksin tööle teatri- ja muusikamuuseumi. See tuli kuidagi juhuslikult, ma polnud end muuseumitööks ette valmistanud. Lõpetasin konservatooriumi koorijuhina, ja kuna laps oli väike, siis kooride proovidel käimine oli seotud probleemidega. Täiesti juhuslikult tutvusin inimestega, kes mind muuseumi kutsusid. Seal töötasin 10 aastat ja siis tundsin, et sain sealt kõik, enam ei tahtnudki teada. Siis läksin tööle avatavasse rahvusraamatukogusse ja töötasin seal muusikaspetsialistina. Püüdsin seal muusikategevust käima panna. Kui olin töötanud üle aasta, sattusin Eesti Kontserti, seal olid ees juba tuttavad inimesed, kes kutsusid mind sinna.

Miks Sa kandideerisid kultuuriministeeriumis?

See oli jälle üks juhus, et ma kandideerisin. Tahtsin teha midagi muud ja näha, mida endast kujutab see konkurss, ma ei arvanud, et saan sinna tööle. Oli täiesti ootamatu, kui mulle teatati, et olin võitnud konkursi, samas väga meeldiv ootamatus. Kaks aastat, mis ma olen töötanud, on väga huvitav aeg olnud, olen väga rahul ja töö pakub mulle suurt rõõmu.

Mida Sa soovitaksid muuseumitöötajatele?

Ma tahan soovida muuseumitöötajatele aktiivsust, mõteteaktiivsust. Minu meelest on kõige koledam, kui räägitakse muuseumidest, kus käpikud laotakse tolmustele riiulitele; et muuseum on kinni ja inimesed ei saa tulla muuseumi külastama (ma ei tahaks siin konkreetseid näiteid tuua); et muuseumidesse suhtutakse kui tukkuvasse asutusse. Tahan, et lähemal ajal kaoks tolmukord ja inimesed muutuksid erksamateks ja aktiivsemateks. Uskuge, ka teistele on näha muuseumis valitsev lohakus, see paistab kaugele silma ja määrab oluliselt rahade eraldamise, sest kui ei ole midagi head näha, ei eraldata ka raha.

ALEKSEI PETERSON

Muuseumifestival Narvas

Toomas Tamla

Nüüd on see siis lõpuks teoks saanud. Tänu Narva Muuseumi visale ja energilisele eestvedamisele ning Eesti Muuseumiühingu sisulisele ja Narva Linnavalitsuse materiaalsele toetusele toimus 28. septembril 1998 Narva linnuses esimene muuseumifestival Eestis. Korraldajad olid üritause kavandanud konkursina, kus kõigil soovijail oli võimalus kujundada vabaltvalitud teemal enam või vähem mahukas näitus. Töid hindas seitsmeliikmeline žürii, kuhu kuulusid konkursil mitteosalenud muuseumide esindajad. Ühtekokku esitati festivalile 10 näitust, neist 9 Eestist ning üks Soome Meremuuseumilt.

Järgnevad read ei pretendeeri ürituse ammendavale tutvustamisele ning ammugi mitte lõpphinnangu andmisele. Võetagu neid kui ühe žüriiliikme sügavalt subjektiivseid uitmõtteid. Olgu kohe öeldud, et üritus õnnestus: oli, mida vaadata, mille üle arutleda, vaielda ja mida hinnata. Kuna teemavalikule ega mahtudele polnud seatud mingeid piiranguid, erinesid esitatud tööd kohati kardinaalselt nii oma taotluslikkuselt, kujunduselt kui ka mahtudelt. Ometi oli selles ka oma võlu, mille võiks kokku võtta sõnadega "igale maitsele midagi".

Hindajate tööd see muidugi kergemaks ei teinud. Žürii üritas lähtuda kriteeriumidest, kus esikohale seati eelkõige uudne idee ning teemavalik, aga ka teed selle võimalikult ammendavaks avamiseks, teostuse originaalsus ja visuaalne köitvus. Läheks pikale iseloomustada kõiki konkursitöid, seetõttu vaid mõned põhimõttelist laadi üldisemad tähelepanekud, mis jäid kõlama veidi enam kui tund aega kestnud arutelu ja kohati vägagi kirglike vaidluste tulemusena.

Kõigepealt tahaks märkida, et üsnagi leige vastuvõtu osaliseks said tööd, kus oli püütud profiiti lõigata n.ö ideoloogilise aspekti erilise rõhutamisega. Tundub, et need ideed, mis olid populaarsed veel mõne aasta eest, on oma aktuaalsust kaotamas. Veidi üledramatiseeritud kujul võiks selle kokku võtta sõnadega — sinimustvalgete lippude lehvitamise ning punalippude maharebimise aeg on möödas. Ei tea, võibolla tingis sellise hinnangu ka lõik värskelt üldsuse ette jõudnud Eesti riigi kultuuripoliitika põhialustest (vt *Sirp*, nr 36, 26. sept 1998), kus muuseumidele on pandud kohustus muutuda "...aktiivseteks ja atraktiivseteks osalejateks noore põlvkonna sotsialiseerimises ja isamaalises kasvatuses". Muuseumitöötajatel on veel liiga värskelt meeles aastad, mil muuseume käsitleti eelkõige propaganda- ja alles seejärel kultuuriasutustena, tol ajal siis muidugi meie ühtse ja jagamatu nõukogude isamaa teenistuses.

Allakirjutanule mõneti ootamatult selgus, et oma võlu ei ole kaotanud nn traditsioonilised esemenäitused, kus korrektselt ja ehk isegi konservatiivselt pakuti meie muuseumide ammendamatutes varasalvedes leiduvaid kultuuriväärtusi. Võimalik, et tegemist on vaid Narva elanikele omase trendiga, kuid esimesed vastukajad tavakülastajatelt tõstsid eriti esile just selliste väljapanekute populaarsust. Võiks siis öelda, et uus ja huvitav ning vana, aga endiselt huvitav käsikäes.

Nüüd aga võitjatest. Žürii tunnistas üksmeelselt esikoha ja 15 000-kroonise preemia vääriliseks Eesti Meremuuseumi töö *Purjelaev Hioma. Esimese eesti laevana ümber Kap Hoorni 1848–1857*. Kuna teine koht jäeti välja andmata, said kolmanda preemia (à 5000 krooni) koguni kolm väljapanekut: Eesti Spordimuuseum (*Oktoobrituul spordirajal)*, Tartu Ülikooli Ajaloomuuseum (*Elu võluketastel*), Võrumaa Muuseum (*Rahvaroivaid ja etnograafilisi esemeid Võrumaalt*). Viimane pälvis lisaks veel eraldi äramärkimist kui kõige paremini eestlust ja eesti rahvakultuuri populariseeriv näitus Ida-Virumaal ning Narva kontekstis.

Kuigi üritus õnnestus igati, sai selgeks, et endisel kujul on edasi minna raske. Sellise üle-eestilise suurürituse korraldamiseks olid kriteeriumid liiga laialivalguvad. Kui soovitakse taolist ettevõtmist jätkata — ja miks ka mitte — on vaja läbi mõelda ning paika panna hoopis selgem festivali statuut, mõelda tõsiselt läbiviimise korralduse üle (kas alati ja ainult Narvas või aeg-ajalt ka kohtadel), kaaluda osalejate diferentseerimise võimalust (kas kõik üheskoos või pakkuda näiteks väiksematele muuseumidele võimalust konkureerida eraldi). Väheoluline pole ka rahaline külg. Käesoleval aastal toetas üritust väga jõuliselt Narva Linnavalitsus, kellelt ka need ülaltoodud preemiad. Kas nad on aga valmis ja suutelised seda tegema edaspidi? Tööd mõtlemiseks jätkub, milleks organisaatoritele palju jõudu.

✦

On September 28, 1998, the first museum festival took place in the Narva Stronghold on the initiative of the Narva Museum and owing to the financial support of Narva Municipality. The organizers had planned it as a competition where all the participants were given an opportunity to stage an exhibition on a free topic. The jury including seven members comprised representatives of non-participating museums. Among the ten presented exhibitions nine came from Estonia and one from the Finnish Maritime Museum.

The undertaking was a success as there was much to discuss and argue about. As there were no limits as to the topic or extent, the presented works were cardinally different from one another, and so it was possible to find something for each taste.

The jury tried to proceed from the criteria of the novelty of the idea and topic, the originality of its realization and visual attraction. The works trying to emphasise the ideological aspect met with a rather lukewarm reception. It seems that the ideas which were popular a few years ago are now losing their topicality, and the time of waving the national colours is over. The reason for this kind of reaction might have been the newly published basics of the Estonian state cultural policy which stated that museums had to become "active and attractive participants in the socialization and national education of the new generation". This reminded people of the years not long ago when museums were considered, first and foremost, as propaganda institutions and only then as cultural ones.

It was quite unexpected that the so-called traditional object exhibitions rather conservative by set-up have preserved their charm. It might be a trend characteristic of Narva, of course; however, the initial feedback from ordinary visitors especially emphasised the popularity of these displays.

The jury unanimously awarded the first prize and 15,000 kroons premium to the Estonian Maritime Museum for their display Sailing Ship Hioma. The First Estonian Ship to Sail around Cape Horn. As the jury decided not to give out the second prize, the third prize was awarded even to three displays: to the Estonian Sports Museum for the display October Wind on a Sports Track, the Tartu University History Museum for Life on Magic Discs, and to the Võrumaa Museum for Folk Costumes and Ethnographical Objects from Võrumaa.

Although the festival was a great success, it also proved that it would be difficult to follow the same path further on. If it is decided to continue the undertaking, it is necessary to determine the statute of the festival, think about the organizational side, and consider the possibility of differentiating between the participants. The financial side is hardly irrelevant as well. This year the financial support (including premiums) came from the Narva Municipality. It is not certain, however, that they will be able and willing to do it in the future.

KÜLASTAJA ARVAB...

Lübecki linnaõiguse kehtestamisest Tallinnas on möödas 750 aastat. Tolleaegset elu tutvustatakse Tallinna Linnamuuseumis näitusel *Lugu linnast, heeringast ja soolast ning sellest, kuidas sellist meister sai* ja Tallinna raekoja keldrisaalis näitusel *Kindel linn*.

Lugu linnast, heeringast ja soolast ning sellest, kuidas sellist meister sai on eelkõige vaatemänguline ekspositsioon. Keskaegse linnameeleolu tekkimisele aitavad kaasa makilindilt kostuvad hobusekapjade klobin ning inimeste hõiked ja naer. Helitausta kasutamine Eesti muuseumides paistab olevat küllaltki uus nähtus, millel on veel palju arenguruumi. Näitus koos-neb erinevatest pildikestest. Sissejuhatavaks osaks on keskaegse sadama imitatsioon. Välja on pandud ajale tüüpiliste elualade esindajad (nukud) käsitöölised, kaupmehed, raehärra ja Mustpeade vennaskonna ohvitser. Kõige rohkem on tähelepanu pööratud efektsusele. Lavastuslikkus aitab ka kõige noorematel külastajatel tunda end osana keskaegsest linnast.

Asjast huvitatuid võib häirida seletuste puudumine kompositsioonides kasutatud esemete juures. Näiteks ei osanud arvatagi, et uhkes üksinduses eksponeeritud ülaotsast kausjas kitsejalg oli mõeldud veinikarika aluseks. Ka polnud esemetel juurde lisatud vanust. Püüti korraga hõlmata erinevaid sajandeid, mistõttu kõrvuti sattusid erinevad esemed. Ometi ei saa seda pahaks panna, sest ülevaade tüüpilisest hansalinnast ongi ju näituse mõte. Originaalesemete kõrval on kasutatud ka jäljendusi ja rekvisiite. Ajastu vaimu järgi valmistatud esemetest häirisid rohkem poroloonist lihatükid ja põrsapraad, mis ülejäänu kõrval mõjusid võltsilt. Oleks soovinud näha ka keskaegse linna maketti, sellele omaste kitsaste tänavate ja kaupmeeste uhkete majadega, sest just tolleaegne linn on osa sellest, mida praegugi enda ümber näeme. Näitus tervikuna iseloomustab Tallinna kui Hansaliitu kuuluvat olulist sadamalinna, mis on sajandeid olnud sillaks Ida ja Lääne vahel.

Kindel linn raekoja keldrisaalis on väljapanek Tallinna linna ja linnaomavalitsuse ajaloost. See annab pildi Tallinnast kui kindla elukorralduse ja seadustega linnast. Näidatakse väärtuslikke ürikuid, esemeid läbi ajaloo. Palju dokumendid on Tallinna linnaarhiivi jõudnud alles hiljuti Saksamaalt, neid eksponeeritakse esmakordselt. Näiteks on väljas kodanike nimekirjad, truudusevanded Rootsi kuningale Karl XI-le (9.09.1690), Nikolai I Tallinna privileegide kinnitus. Eraldi vitriinis asetsevad Lübecki linnaõiguse määrused ja koodeksid. Eriti haruldane on Lübecki õiguse pearaamat.

Kindel linn on huvitav just oma haruldase väljapanekuga. Vitriinide kõrval on põhjalikud seletused eksponeeritavate asjade kasutusaladest ja muust. Kõige olulisem on siiski see, et mõlemad näitused täiendavad teineteist. Linnamuuseumi väljapanek täidab oma peamist eesmärki — tekitab huvi ajaloo vastu ka kõige võhiklikumas külastajas. Raekoja keldrisaali esemed lisavad huvi veelgi. Omavahel pole need võrreldavad, mõlemal on oma idee. Üldmulje saamiseks oleks soovitav ikkagi külastada nii linnamuuseumi kui raekoda. Rõõmustav on, et selles majanduslikult mõtlevas maailmas leitakse aega ka ajaloo väärtustamiseks.

Näitusi külastasid Tallinna Pedagoogika Ülikooli kultuuriajaloo esimese kursuse tudengid

ANNEKREET HEINLOO
JOSEF KATS
JUKKO NOONI
INGRID STAHL

ICOM – mis see on?

Maret Tamjärv



ICOM (International Council of Museums) ehk äraseletatult **Rahvusvaheline Muuseumide Nõukogu** on suurim ülemaailmne muuseume ühendav organisatsioon. 1946. aastal asutatud ICOM on suurte sõjajärgses optimismipuhangus loodud rahvusvaheliste organisatsioonide UNESCO ja ÜRO eakaaslasena nendega tänini tihedalt seotud. Tegemist on valitsusvälise organisatsiooniga, mille finantsid saadakse liikmemaksudest, UNESCO muuseumiprogrammist, aga ka avalikest ja erafondidest. Praeguseks on ICOMil ligikaudu **13 000 liiget 145 maal**. ICOMis osalemine on korraldatud **112 rahvuskomitee** (k.a Eesti Rahvuskomitee) ja erinevate teemavaldkondade alusel **25 rahvusvahelise komitee** kaudu. Lisaks sellele on ICOMiga liitunud 11 filiaalkomiteed. Liikmeskonna moodustavad muuseumid ja muuseumitöötajad, muuseumidega seotud asutused ja inimesed. Asutamisajast saadik on eesmärgiks seatud muuseumide ja muuseumitöö arendamine rahvusvahelisel tasandil. Et 50 aasta jooksul on muuseumid sisult ja kontseptsioonilt palju muutunud, on ICOM kutsutud ja seatud tundlikult reageerima nende vajadustele ja probleemidele, organiseerima regionaalset koostööd, muuseumitöötajate täiendõpet, vahendama muuseumitöötajate praktilisi kogemusi jms. Suur muuseumiorganisatsioon tegeleb ka standardite väljatöötamise ja levitamisega ning muuseumitöötaja kutse-eetika põhimõtete täiustamisega (ICOMi eetikakoodeks pärineb aastast 1986). Eestiski populaarsust võitev rahvusvaheline muuseumipäev on ICOMi initsiatiivil sisse seatud 1977. aastal ning on igal aastal pühendatud teatud päevakajalisele teemale. Mitmesuguste rahvusvaheliste projektide kaudu ning koostöös UNESCOga on ICOM kaasatud maailma kultuuripärandi kaitsmisele. Paljudes maades seisab ICOM tugeval positsioonil, tehakse koostööd valitsusasutustega jms.

ICOMi peakorter asub Pariisis. Organisatsiooni tööd koordineerib juhtivorganina kolmeks aastaks valitav täitevkomitee ning selle nõustajana nõuandev komitee, milles on esindatud kõigi alakomiteede, filiaalorganisatsioonide ning rahvuskomiteede esimehed.

Eesti oli endistest Nõukogude Liidu liiduvabariikidest esimene, kes ICOMiga liitus — suure keskmuuseumina kuulus sinna Eesti Ajaloomuuseum, individuaalliikmeist on olnud 1966. aastast aktiivseim kauane kunstimuuseumi direktriss Inge Teder. Oma **ICOMi Eesti Rahvuskomitee** loomine sai võimalikuks alles pärast Eesti iseseisvuse taastamist 1992. aastal, sisuliselt saab algselt 11-liikmelise rahvuskomitee liikmestaatust arvestada 1993. aastast.

ICOM — mis on muuseumitöötajal sellest kasu?

Sellise pragmaatilise lähenemise puhul teatakse-tuntakse meil eeskätt ICOMi liikmekaarti, mis otsekui võluväel tagab tasuta või odavama sissepääsu paljudesse maailma muuseumidesse. Muuseumitöötajate kesiseid palku arvestades on kahtlemata tegu olulise stiimuliga, kuid see ei ole peamine.

ICOMis liikmeksoleku tähtsaimaks küljeks tuleb pidada võimalusi museoloogiliseks ja erialaseks enesetäiendamiseks, ametialaseid ja teaduslikke kohtumisi, kontakte põnevate inimestega, üritusi, koostööd ja kogemustevahetust. Igal ICOMi liikmel on võimalus aktiivselt osaleda ICOMi alakomiteede ja filiaalorganisatsioonide töös, erialastel kohtumistel, koolitustel, rahvusvahelistes vahetusprogrammides, ICOMi projektides (näit personalitreeningud). Siin sõltub palju liikme enda pealehakkamisest, energiast ja huvist — võimalus otse suhtlemiseks on kõigil. Kahtlemata pakub tulevik selles vallas rohkesti võimalusi, mida meie noore rahvuskomitee liikmed pole osanud siiani veel täiel määral ära kasutada.

Igal ICOMi liikmel on võimalik valida 25 alakomitee vahel, mis ühendavad eritüübilisi muuseume või on pühendatud teatud spetsiifilistele muuseumitöö lõikudele. Seejuures saab hääleõiguslikuna kuuluda ühte komiteesse, mis peaks seisma liikmeksastuja huvidele, vajadustele ja erialasele ettevalmistusele kõige lähemal. Lisaks saab mittehääleõiguslikuna kuuluda veel kahte komiteesse, mille tegevusest huvitatud ollakse. Kõigile vastava komitee liikmeile saadetakse tasuta infobülletääne. Paljud komiteed annavad välja hulgaliselt praktilise väärtusega erialaseid trükiseid, mida oma liikmeskonna vahel levitatakse. Eesti on esindatud pea kõigis ICOMi alakomiteedes, kusjuures populaarsematena olgu märgitud Muuseumipedagoogika ja kultuuritegevuse komitee CECA (7 liiget), Kohamuuseumide komitee ICR (7), Museoloogiakomitee ICOFOM (6), Konserveerimiskomitee ICOM-CC (4), Dokumentatsioonikomitee CIDOC (4) ning Rõivastuse- ja kostüümikomitee COSTUME (4).

Paljud ICOMi Eesti Rahvuskomitee liikmed on oma alakomiteedes või filiaalorganisatsioonides aktiivselt tegevad. Eesti on jõudnud siin toimunud ICOMi komiteede ja töögruppide konverentside ja nõupidamiste kaudu n.ö ICOMi maailmakaardile. Nii mõnedki Eesti muuseumitöötajad on saanud osaleda ICOMi alagruppide ringsõitudel ja koolitusprogrammides, Brno Museoloogia Suveülikooli (ISSOM) erinevatel kursustel jne. Nagu öeldud, seisab palju avastamisväärset veel ees.

ICOMi liikmeil on võimalus osaleda ka iga kolme aasta järel toimuvatel **ICOMi üldkonverentsidel** ning selleks reisitoetusi saada. (Tänavu oktoobris Melbourne'is asetleidval konverentsil esindab Eestit kaks muuseumitöötajat.)

Kõik ICOMi liikmed saavad neli korda aastas tasuta ICOMi ajakirja ***ICOM News***, lisaks saadab iga alakomitee oma liikmeile tasuta vastava komitee väljaandeid ***Study Series***. Need väljaanded võimaldavad käimasolevate erialaste projektidega kursis olla, edastavad olulisimat infot tähtsamate näituste, konverentside, nõupidamiste kohta ning sisaldavad vajalikke kontaktaadresse.

ICOMi liikmed saavad 30% allahindlusega hankida **UNESCO publikatsioone** (raamatud, ajakirjad, CD-ROMid, teaduslikud kaardid), tellimissoodustused kehtivad UNESCO ajakirjadele ***Museum International*** ning ***The World Heritage Review***. Briti kirjastuse ***Routledge UK*** väljaandeid saab osta ja tellida kuni 15% hinnasoodustusega.

ICOMiga saab liituda vastava rahvuskomitee kaudu kas kollektiiv- (muuseumid) või individuaalliikmetena (muuseumitöötajad). Liikmeksastumise küsimuse lahendab 3 aastaks valitav Rahvuskomitee 7-liikmeline juhatus, kellele laekuvad vastavad sooviavaldused. Tänavune liikmemaks individuaalliikmetele oli 720 krooni (pensionäridest muuseumitöötajaile 346 krooni), kollektiivliikmeile 7485 krooni.

Viimastel aastatel on Eesti muuseumitöötajate huvi ICOMi vastu suurenenud — küllap aitavad sellele kaasa lahedamad reisimisvõimalused, infotehnoloogia areng ning tihedamad kokkupuuted teiste maade muuseumide, muuseumiorganisatsioonide ja -töötajatega. Kui varem pärines ICOM Eesti Rahvuskomitee liikmeskond põhiliselt Tallinna ja Tartu suurematest muuseumidest, siis nüüd on rõõmustava tendentsina märgata elavat huvi regionaalmuuseumides.

1998. aasta seisuga kuulub ICOMi Eesti Rahvuskomiteesse 60 individuaalliiget ning 2 kollektiivliiget (Eesti Ajaloomuuseum, Sorose KKK).

Edasise informatsiooni saamiseks või ICOMi liikmeks astumise sooviga palun pöörduda ICOMi Eesti Rahvuskomitee esimehe Heiki Pärdi (Eesti Rahva Muuseum) või praeguse Rahvuskomitee sekretäri Maret Tamjärve (Eesti Vabaõhumuuseum) poole.

Aktiivsed ja teotahtelised värskete ideedega muuseumitöötajad on teretulnud!

ICOMi koduleheküIg Internetis:
http:/www.icom.org/

DIREKTORITE VAHETUS MEREMUUSEUMIS



Kui 1960. aastate algul muutus aktuaalseks meremuuseumi taasavamine, oli olemas mees, kes soovis ja julges võtta ette ikkagi suhteliselt okkalise tee, mis pidi Tallinna Linnamuuseumi mereasjanduse ajalugu käsitlevast osakonnast kujundama iseseisva muuseumi. Kultuuriministri käskkiri seadustas loomise daatumiga 1. juuli 1961 ning direktoriks sai Ants Pärna. Veidi enam kui kolmekümne aasta jooksul on tagasihoidlikust väikemuuseumist kujunenud keskmuuseum koos muuseumilaevadega. Vaieldamatult oli 1961. aasta otsus õige, nagu oli õige ka mees.

1. septembril 1998 anti teatepulk üle Urmas Dresenile.

MEREMUUSEUM

Kuidas tähistasid muuseumid vabariigi 80. juubeliaastapäeva

Ildike Jaagosild



Täielikku ülevaadet sellest ei ole võimalik esitada, kuna vastava küsimustiku levitamine oli mõneti juhuslik, piirdudes enamasti 1998. aasta veebruaris-märtsis toimunud muuseumitöötajate koolitusseminaridest osalejatega.

Teateid laekus kaheteistkümnest muuseumist, neist ühest keskmuuseumist (Eesti Meremuuseum), kuuest maakonnamuuseumist ja mitmest väikemuuseumist. Kõige ulatuslikum juubeliaastapäeva väljapanek oli Eesti Rahva Muuseumis, mille kohta esitatakse pikem arvamus. Ka Saaremaa Muuseum tutvustab oma tähtpäevaüritusi lähemalt (näitused, konverents).

Muuseumides korraldati kolm ajalookonverentsi. Rakvere Muuseumi konverentsi teemaks oli *Eesti Vabariik ja Venemaa*. Ettekannetega esinesid ajaloolased: magister Jaak Valge *Vahendajast agraarripatsiks... Vene massiteadvuse klišeed Eesti majandusest 1920. aastail*, magister Vahur Made *Eesti-Vene suhted Rahvasteliidu kontekstis (1920–1930. aastail)*, magister Mart Laar *Saatuslikud otsused 1938. a*, doktor Eero Medijainen tutvustas ettekujutust Venemaast karikaturistide Gori ja Pedro Krusteni töödes. Ettekanded olid huvitavad, uudseid fakte ja lähenemisviise pakkuvad. See kutsus esile rohkeid küsimusi, arenes elav diskussioon ka lektorite endi vahel. Osavõtjaid oli poolsada, toimumiskohaks Rakvere Kolmainu koguduse noortemaja.

Võru Muuseumi ruumes korraldati konverents *80 aastat Eesti Vabariiki*. Kuulati ettekandeid teemadel: *Eesti Vabariigi sünd* — Pauline Kenk, *Eesti Vabadussõda* Võrumaal — Vaino Kenk, Võru *taasiseseisvumise perioodil* — Vahur Raudvassar, *Võrumaa taasiseseisvunud Eestis* — Lui Niilo. Uudsed materjalid lisasid teadmisi 80 aasta jooksul aset leidnud kohalike sündmuste kohta. Huvilisi kogunes 70.

Eesti ja Soome meremuuseumide ühise ettevõtmisena eksponeeriti jäämurdjaid *Suur Töll* (Eesti) ja *Tarmo* (Soome) nii Helsingis kui Tallinnas (vt lähemalt J. Sammet, lk 13).

Muuseumid olid leidnud vabariigi aastapäeva kajastamisel erinevaid lähtekohti. Meremuuseum koostöös Eesti Piirivalveametiga esitas väljapaneku *EW. Kodumere kaitsel* oma ruumides. Võrumaa Muuseum avas näituse *Iseseisvuse teel*, mis koosnes kahest osast — Eesti *riigi sünd. Elust-olust Eesti riigis 1920–1940* ja *Iseseisvuse taastamine 1987–1991. Taasiseseisva Eesti esimesed aastad*. Huvipakkuvad olid interjöörid Võru linnakorterist, mille perenaine valmistas pakki rindemeestele; asuniku eluasemest iseseisvas Eestis; advokaadi vastuvõturuumist Võrus 1930. aastail. Välja olid pandud ka talongikaubad aastaist 1988–1990, tänase Eesti politseiniku, kaitseliitlase ja tolliametniku vormiriietus jm. Pärnu Muuseumi näituse teemaks oli *Eesti Vabariigi sünd ja Vabadussõda*. Eksponeeriti sõduri varustust ja relvi, vastavasisulisi fotosid ja perioodikat H. Aasmäe erakogust.

Järvamaa Muuseum koostas ulatusliku stendinäituse *Eesti Vabariigi sünd* fotodest ja dokumentidest, millega sai tutvuda Paide Kultuurikeskuses. Muuseumi oma ruumides eksponeeriti paidelase, Eesti Vabariigi mälestusmedali saaja Voldemar Selteri puutöid. Peeti ka riigi aastapäevale pühendatud loenguid.

Õpilastele on muuseumid korraldanud näitusi oma ruumides, kuid on käidud ka koolides esinemas loengutega, mida illustreeriti teemakohaste eksponaatidega. Harjumaa Muuseumis oli näitus *Minu kodu lugu* Harjumaa õpilaste joonistustest. Esitatud 300 tööst 24 koolist ja lasteaiast valiti vaatamiseks 100 joonistust.

Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumis oli välja pandud näitus *Eestimaa 20. sajandi I poolel laste silme läbi*. Keskastme õpilastele korraldati viktoriin *EV—80*, keskkooliõpilastele esseevõistlus *Mina ja revolutsioon 1987–1998*. Mõniste Muuseum esines loenguga laste elust 1920–1940 koos vastava näitusega kohalikus põhikoolis.

Seltside ja ühisuste (ühingute) kujunemisest ja tegevusest 1920–1940 olid väljapanekud ja loengud Mahtra Talurahvamuuseumil ja Mõniste Muuseumil oma koolides ja rahvamajades. Ka tööstuse ja talumajapidamise areng esimesel iseseisvusajal leidis kajastamist Mõniste Muuseumi loeng-näitusel sealses koolis ja rahvamajas.

Vabariigi aastapäeva kohalikel üritustel on muuseumitöötajad esinenud sisukate mõtteavaldustega Vastse-Roosal Eesti lipu ajaloost sealsete lippude õnnistamisel (Mõniste Muuseum), Rakveres Vabadussamba juures koosolekul (Rakvere Muuseum) jm.

Muhu muuseum meenutas oma väljapanekuga muhulastest Vabadusristi kavalere. Näituse avamise pidulikul koosviibimisel esinesid Muhu põhikooli õpilased sõnalis-muusikalise eeskavaga isamaaluulest ja lauludest.

Lisaks ajaloolistele väljapanekutele avati aastapäeva puhuks Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis näitus *Esemed jutustavad*, mis tutvustas seni eksponeerimata huvitavamaid tarbeesemeid, mis on kuulunud Kreutzwaldi perele või tema kaasaegseile. Mahtra Talurahvamuuseumis oli Eesti Rahva Muuseumi väljapanek Rapla maakonna kihelkondade rahvariietest. Samas võis näha näitust *Lähemale Eestimaa loodusele!*. Huvilistel oli võimalik oma oskusi täiendada nöörpunutiste ja taimetrüki töötoas Aino Pajupuu juhendamisel.

Kindlasti oli rohkesti huvitavaid ettevõtmisi veel paljudel muuseumidel, kuid kahjuks puudusid ülevaate koostajal andmed nende kohta. Tehtud töö vabariigi juubeliaastapäeva tähistamiseks oli ja on edaspidigi väga vajalik, sest see on meie oma riigi rajamise, kindlustamise ja püsimise lugu.

...Eesti Rahva Muuseumis

Aleksei Peterson

Käesolev, 1998. aasta oli juubeliaasta. Mõistagi tegid vabariigi muuseumid ulatuslikku tööd meie riigi mineviku valgustamiseks, seda enam, et okupatsiooniajal polnud tingimusi oma ajaloo esitamiseks. Aga muuseumidel on erilised võimalused oma vaatajate-külastajatega astuda näitusesaalides vahetusse kontakti rahva ajalooga, just esemete ja originaaldokumentide näol, arvestades muuseumipäraseid võimalusi. Siit on ka mõistetav, et Eesti Rahva Muuseum andis kõik kolm ajutiste näituste saali *Eesti Wabariik 1918–1940* (20.02–31.05) eksponeerimise alla. Ja ei hoitud kokku ressursse, eeskätt rahalisi kulutusi. Näituse kallal töötas pikemalt ja lühemalt oma paarkümmend inimest, järjekindlamalt restaureerijad. Viimaste töö on eriti hinnatav ning väljus kaugemalegi näituse tegemisest, sest parandati, restaureeriti ja konserveeriti rohkesti eksponaate kultuuriväärtuste säilitamise huvides.

Tegijate (kuraator Eevi Astel, kunstnik Silja Paris) näitusekontseptsioon leidis lahenduse kolmes saalis, kus vaatamiseks oli väljastatud ca 900 eset, sadu fotosid ja muud paberlikku ainest. Näituse tegijate hulka tuleb konsultantidena arvata ka Tartu Ülikooli ajalooteaduskonna õppejõud Tiit Rosenberg, Jüri Ant, Eero Medijainen ja Ago Pajuri. Viimane pidas näituse lahtioleku ajal loenguid Eesti Vabariigi sisepoliitikast, välispoliitikast, tööstusest, põllumajandusest, kultuurist ja haridusest. Loetud teemad olid esitatud ka näitusesaalides: esimeses saalis oli eksponeeritud Eesti iseseisvuse väljakuulutamine ja Vabadussõda; teise saali oli koondatud rohkearvuliselt esemeid ja selgitusmaterjale mitmetel teemadel, nagu põllumajandus, tööstus, tarbekunst, hariduselu jm. Üksikteemadena tuleb esemete rohkuse ja esinduslikkuse poolest esile tõsta mitmesuguseid lippe, Eesti Vabariigi aumärke jms. Eraldi nurgakestena olid interjöörid *sõbra pood* (viimane on ka alumisel fotol) ja *õmblusateljee*. Kolmandas ruumis oli eksponeeritud mööbliga elutuba. Toa sisustus koosnes väga erinevatest mööbliesemetest, mis kujutasid 1930. aastate elutuba. Tegelikult kujutasid eksponeeritud esemed nö kõrgintelligentsi toasistust. On ju loomulik, et esitada üht tüüpilist elutuba — erinevate sotsiaalsete kihtide elamiskultuuri — on küll lootusetu ettevõtmine.

Nagu eespool öeldud, oli saali kuhjatud sadu esemeid ja lisaks rohkesti pilte jm illustratsioone. Mõned olulised teemad, nagu põllumajandus, tööstus, aga eriti transport jm, kadusid üldisse materjalivoogu. Samas polnud külastajatel võimalust ega tahtmistki kõiki teemasid





Fotod A. Karm

oma mõttemaailma suruda, neid meelde jätta. Nii jäid esemete+abimaterjalide kogumid stendidel meenutama vaat et juudi poodi, kust külastajad võisid soovi kohaselt vaadelda vajalikku eset või fotot.

Muide, üks praktiline ja küllaltki oluline moment oli, et vanemaealised otsisid ja ka leidsid oma nägusid fotodelt. Näituse esimene pool */pro* esimene tuba/ oli kõige ülevaatlikum, siin polnud liiga palju informatsiooni kuhjatud, jättes ruumi ka külastajale oma kujutlusloome tarvis. Õigesti on märgitud, et üksiku ja üldise mitteeraldamine viib info inflatsioonini. Ainuüksi suurepäraste vabariigiaegsete lippude ja aumärkide abil oleks saadud esitada kogu Eesti Vabariigi ajalooetapid tema kahekümne aasta jooksul. Oli ju nende esinduslikkus imetlusväärne ja rohkearvuline.

Eeltoodut kinnitab teadmine, et näitusel käis 3281 inimest. Liialt vähe. Suurem osa neist olid koolinoored, ja maikuus. Vähe seepärast, et tegu oli ikkagi Eesti Vabariigi juubelinäitusega, mille kokkupanemiseks kulutati rohkesti raha ja inimvaeva. Mõneti edukam oli loengute pidamine, kus A. Pajur kõneles kuus korda sise- ja välispoliitika, põllunduse, tööstuse, kultuuri ning hariduse teemadel. Kuulajaid oli keskmiselt 26 inimest, arvatavasti enamik üliõpilased.

Kokkuvõtvalt märgime, et vaatamata näituse traditsioonilisele esitamisele näituse tegijad oma ülesande täitsid. Siinkohased märkused olid enam mõeldud nendele, kes tulevikus ajutiste väljapanekutega tegelevad. Ikka vähe kasutatakse nö kaasaegseid kujundusvõtteid, pean silmas televiisori ja video kasutamist ja eriti valgustustehnikat. Omaette probleemiks on selgitavate tekstide, või teisiti — sõna lisamine näitusele. Eelkäsitletud juubelinäitusel olid lisatekstid laotud näitusesaali lauale lahtistel lehtedel, igal lehel vastava sisuga tekst, nagu haridus, kultuur jne. Kahjuks ei olnud tekstid kaugeltki seotud eksponaatidega, pealegi olid nad liialt pealiskaudsed, andmata asjaomast teavet ühel või teisel teemal. Millegipärast ei suudetud avaldada, vaatajatele kättesaadavaks teha näituse juhti, mis minu teada oli vähemalt esialgu ka plaanis. Enne esemete, fotode jms paigaldamist näiituseruumi on vaja tõsiselt kaaluda, kas eksponaadil on informatiivne tähtsus: et ta oleks oma olekus representaableim, kannaks mingit mõttemalli; enne näituse monteerimist tuleks kaaluda iga asja kohta tema üldises kujunduskontseptsioonis. Olgu veel lisatud, et viimasel ajal on Eesti Rahva Muuseumi ajutiste näitusesaalide sisustamisel tehtud pingutusi külastajate kokkumeelitamiseks, mis on tarvilik ja igati hea. Samas on mitmeid küsitavusi. Pean silmas seda, et näitusi püütakse pealkirjastada segaselt ja ka kahemõtteliselt. Näiteks mõned: *Esemed ja kola*, *Oh kooliaeg, oh...*, *Soomeugri müür* jt. Harilikult annab see tunnistust tegijate suutmatusest lahti mõtestada oma segast ideekontseptsiooni. Seega kaetakse nõrk sisukäsitlus segase pealkirjaga.

✦

С 20.02 по 31.05 1998 г в Эстонском национальном музее проводилась обширная выставка "Эстонская Республика с 1918 по 1940 гг." На выставке было представлено около 900 экспонатов, фотографии и другие иллюстрирующие материалы. В период функционирования выставки были организованы лекции по истории Эстонской Республики.

...Saaremaa Muuseumis

Olavi Pesti

1998. aasta veebruarikuu oli Saaremaa Muuseumis sündmusterohke. Juba kuu algul, Tartu rahu 78. aastapäeva puhul avati näitus *Relvi Kaitseliidu Saaremaa Maleva ja Saaremaa Muuseumi kogudest.* Enamiku umbes 160 eksponeeritud tuli- ja külmrelvast on aastate jooksul kogunud Kaitseliidu Saaremaa maleva pealik Mati Vendel. Muuseumi poolt kureeris näitust direktor Endel Püüa. Sõjaajaloolaste hinnangul oli see arvatavasti kõigi aegade ulatuslikem käsirelvade väljapanek Eestis. Vanimateks eksponaatideks olid 19. sajandi mõõgad, uusimateks moodsad automaatrelvad *Galil* ja *Mini-Uzi*. Iseseisvuspäevaga oli näitusel ka otsene seos, sest muuseumi relvakogu tuumiku moodustavad 1929. aastal Kaitseväe relvalao poolt üle antud sõjariistad, millest nii mõnigi oli tulistanud ka Vabadussõjas. Väljapanek leidis väga elavat külastamist, olles kahtlemata viimaste kümnendite populaarseim ajaloonäitus Kuressaares.

18. veebruaril toimus Kuressaare linnuses mitmekülgse kavaga ajalookonverents *Omariikluse algus Saaremaal*. Tartu Ülikooli ajaloolane Ago Pajur arutles teemal *1919 Saaremaal — kas mäss või ülestõus?*, tema kolleeg Eero Medijainen kõneles saarlaste väljapaistvast osast Eesti välisteenistuses. E. Püüa võttis kokku oma vastvalminud uurimuse *Saare Maavalitsuse ja volikogu ajaloost* tulemused, muuseumi teadur Raul Salumäe andis ülevaate saarlaste osavõtust Vabadussõjast. Konverentsi lõpetas Saaremaa Merekultuuri Seltsi esimehe Bruno Pao osalt isiklikel mälestustel põhinenud emotsionaalne ettekanne *Esimese iseseisvuse lõpuaastad*.



Foto E. Raun

✦ **Sõjaveteranid Augustin Poopuu (vasakul) ja Bernhard Lipp relvanäitusel kuulipildujaid uurimas**

✦ **War veterans Augustin Poopuu (left) and Bernhard Lipp at arms exhibition studying machine guns**

✦ **Ветераны Аугустин Поопуу (слева) и Бернхард Липп изучают пулемет на выставке оружия**

Vabariigi ümmarguse aastapäeva eelõhtul avati muuseumis veel kolm näitust. Fondinäituse *Eestiaegne Saaremaa* põhirõhud olid teemadel, mis on muuseumi alalises ekspositsioonis vähem esindatud: saarlaste osavõtt Vabadussõjast, omavalitsuste ning poliitiliste ja noorsoo-organisatsioonide tegevus, igapäevane elu-olu. Samas püüdsime välja tuua seda, mida 1920.–30. aastad inimeste ellu uut tõid.

Näituse *Eesti Vabariigi sümboolika* koostas Eesti tuntuim heraldik Priit Herodes. Tänapäeva heraldikat tutvustava mitmekülgse materjali hulgas oli arvukalt koostaja enda loodud omavalituste, organisatsioonide, eraisikute jm vappe.

Fotode ja dokumentide näitus *Saarlased Riigikogus* tutvustas meie rahvaesindajaid ja nende tööd. Näituse avamist vääristas ka sõnavõtuga esinenud parlamendiliikmete Liia Hänni ja Vambo Kaalu osavõtt.

Saaremaa Muuseumi poolt on koostatud ka 23. veebruaril 1998 Saare Maavalitsuse fuajees avatud alaline näitus *Saare maavanemad*. Välja on pandud seitsme aastail 1917–1949 maavalitsuse esimehe või maavanemana Saaremaa elu juhtinud mehe suurendatud fotoportreed ja eluloolised andmed.

Muuseumilaev merereisil

Jaak Sammet

17. aprillil 1998. aastal toimus Helsingi Lõunasadamas aurikjäämurdjate *Suur Tõll* ja *Tarmo* ühiseksponeerimise pidulik avamine. Sündmuskoht oli esinduslik, avasõnad ütlesid Soome transpordiminister Matti Aura ja Eesti suursaadik Mati Vaarmann. Üritus toimus Eesti Vabariigi juubeliaasta raames, olles ühtlasi pühendatud Soome iseseisvumisprotsessi lõpetamisest 80 aasta möödumisele. Põhjust nimelt selliseks tähistamiseks andis asjaolu, et mõlemad laevad etendasid tähtsat rolli nii Eesti kui Soome vabadussõdades.



Kaks aastat väldanud Eesti ja Soome meremuuseumide ühisprojekti ettevalmistusjärk oli meile senistest töömahukaim. Probleemid olid koostööpartnereil mõnevõrra erinevad, 11 miljoni Soome marga eest renoveeritud (1991–92) *Tarmo* puhul keskenduti kogu laeva hõlmava 1918. aasta sündmusi kajastava näituse eksponeerimisele, paljudele tehnilistele kooskõlastustele. Eesti Meremuuseumile seondus ühisprojekt *Suure Tõllu* aeglase hävinemise peatamisega, s.o läbimurdega muuseumilaeva renoveerimistööde kauaoodatud rahastamisel.

Suurt Tõllu ajaloo- ja tehnikamälestisena on kirjasõnas korduvalt tutvustatud, kuid see kipub hajuma tänapäeva infotulvas. Abi vajavaid mälestisi on sadu, mis tingib nende haldajate vahel pideva etlemisvõistluse. Oma häda suuruse meisterliku esituse kõrval saab enamasti määravaks kuluaaritöö Toompeal. Mida öelda sel taustal *Suure Tõllu* kohta? Esiteks on *Suur Tõll* ainus sõjaeelsest iseseisvusajast säilinud aurulaev mitte ainult Eestis, vaid Baltimaades. Laeva hävimine tähendaks meile seega mälestise liigi hävinemist, mis on korvamatu ja põhjustaks kahtluseta laia rahvusvahelist tähelepanu. Teiseks oli *Suure Tõllu* tagasisaamine muuseumilaevana 1988. aasta oktoobris N.Liidu Balti laevastikult pretsedent varade tagasisaamisele idanaabrilt, mistõttu mälestise seisukord mõjutab oluliselt muude varade tagastamise võimalusi.

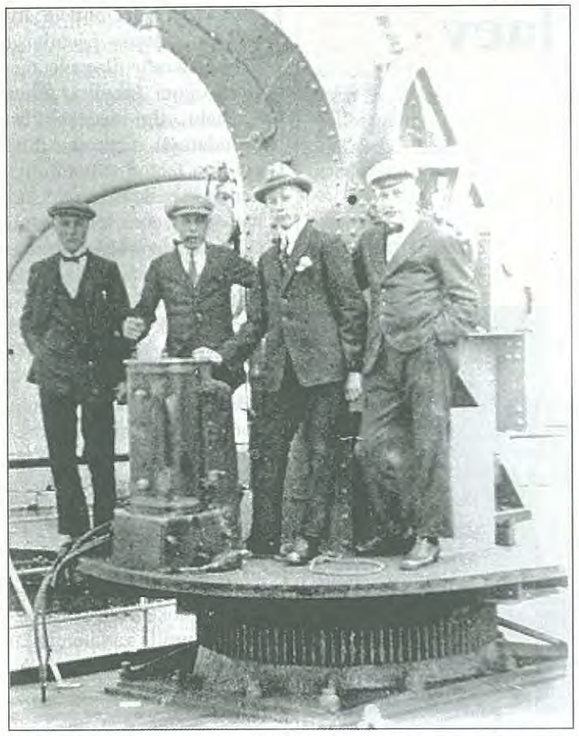
Mälestisena on 84-aastase laeva põhiväärtusteks kõik 3 algselt säilinud aurumasinat ja muud seadmed, originaalilähedaselt säilinud ruumijaotus, aurulaeva kordumatu miljöö. Säilinud hilisjuugendliku interjööri ahtripoolsetes ruumides on emeriitprofessor Leo Gens nimetanud kohati esmaklassiliseks.

Ühisprojekti ettevalmistuse osaks tuleb lugeda avalikkuse toetusaktsioone 1997. aasta algupoolel, millele järgnes mullu juulis peaministri visiit muuseumilaevale ning 1,5 miljoni krooni suurune esmaabi riigi reservfondist. Möödunud sügisest 1998. aprillini tehtud töös tuli keskenduda eeskätt laeva tehnilise säilivuse kindlustamisele, s.o remondile. Restaureerimistöö maht jäi tunduvalt napimaks. Ühisprojekti korralduslik külg nõudis osalistelt mõistagi suurt aja- ja energiakulu. Korrektsete ja täpsete koostööpartneritega Soomest vahetati hulk meetreid fakse, kooskõlastusi jätkus tollist saatkondadeni. Kohati kurjakuulutavaks muutunud finantseerimismuredest ülesaamisel oli tõhus Jüri Trei asjatundlik nõu välisministeeriumi protokolliosakonnast.

16. aprilli varahommikul puksiiris Helsingi-reisi alustades polnud *Suure Tõllu* välisilme meie soovidele vastav. Ometi oli ühisprojekti käigus välja jõutud aastatepikkusest ohtlikust seisakust mälestise korrastamisel. 10 päeva jooksul Helsingis külastas laevu soomlaste arvestuse järgi 10 000 inimest (ühispilet kehtis mõlemal aurikul). Küllap suurendas huvi seegi, et *Tarmo* paikneb alaliselt mitte Helsingis, vaid Kotkas. *Suur Tõll* oli külastajaile avatud laevatekist masinaruumini, laeva kirevat ajalugu kajastas näitus ühes selleks korrastatud ruumis. Kogesime pidevalt erksat huvi muuseumilaeva käekäigu vastu. Põhjanaabreile on vana aurik loomulikult kultuuripilti kuuluv.

Lisaks meenutagem, et nii *Suur Tõll* (*Volõnets*) kui *Tarmo* kaaperdati 1918. aasta märtsis punaväe Jääretke ajal Soome iseseisvuslaste poolt. Tehes 1919. aasta alguskuudel meile hädatarvilikke reise Tallinna vabatahtlike ja sõjavarustusega, kandis tänane *Suur Tõll Wäinämöise* nime ja Soome lippu.

Oli mitmeid südamlikke kohtumisi 1918. aasta sünd-



✦ **Meeskonnaliikmeid *Suure Tõllu* söekraanal, 1930. aastad**
✦ **Crew members on the coal crane of *Suur Töll* (in the 1930s)**
✦ **Члены экипажа на борту ледокола *Суур Тылл* в 1930 гг.**

mustes osalenud soomlaste järeltulijatega. Jääretke-aegses laeva kaaperdamises osalenud Soome ohvitseri Eino v. Belli kõrges eas poeg Carl andis *Suurele Tõllule* üle eriti hinnalise kingituse — 1918. aastal käsitsi tikitud kuldse lõviga lipu. Täpselt samasugune *leijonalippu* heisati meie laeval 80 aasta eest. *Suure Tõllu* piisavalt avaras messiruumis toimus Eesti Suursaatkonna vastuvõtt, samuti võimaldasime seal meeleldi Soome Aurulaevaseltsi koosoleku korraldamist. Tihedasse programmi mahtus ka kringli pakkumine Helsingis õppivaile eesti üliõpilastele.

27. aprillil jõudsid *Suur Töll* ja *Tarmo* puksiiris Tallinna Kesklinna sadamasse (pukseerimine on mõlemale palju odavam kui tänapäeva meresõidunõuete täitmine oma jõul liikumiseks). *Suure Tõllu* suurema süvise tõttu polnud laevad eksponeeritud nii lähestikku kui Helsingis, kuid paik oli meilgi võimalikest parim.

Ühisprojekti Tallinnapoole avasid 29. aprillil kultuuriminister Jaak Allik ja Soome suursaadik Pekka Oinonen. Kui *Suurt Tõllu* saab Tallinnas muulgi ajal külastada, siis *Tarmo* juurde tee leidnuil ei tulnud pettuda. Oli võimalus näha detailselt restaureeritud ja hooldatud 91-aastast aurikut, mille poole pürgimine on *Suurel Tõllul* algjärgus. Näitus *Tarmol* kujutas laeva kaaperdamist vene enamlastelt 1918. aasta 3. märtsi sündmuste kulgemisele vastava ringkäiguna. Selles mannekeenidega lavastuses olid läbimõeldud detailid ümberkukkunud samovarist revolvriteni, samuti helitaustad. Mõjuva ja kuluka (üle 0,5 miljoni krooni) näituse põhiautor oli Markku Heinonen. *Suure Tõllu* külastajate seas oli 81-aastane insenerist vanahärra Artur Veisserik, kellelt saime esmakordselt vahetuid meenutusi 1920. aastate kohta jäämurdjal.

7 päeva jooksul oli *Suurel Tõllul* ja *Tarmol* Tallinnas kokku 1500 külastajat (ühispilet maksis 20 krooni täiskasvanuile, 10 krooni õpilastele). Helsingiga võrreldes väiksem külastajate arv polnud üllatus, kuigi oodanuks mõnevõrra enam huvilisi. Üritust tutvustati televisioonis, raadios, ajalehereklaamis ja -artikleis. Määravaks sai asjaolu, et euroopalik pieteeditunne tehnikamälestiste suhtes on meil alles kujunemas. Kõrvalepõikena tooks vastupidise näite, mis mõnelegi lugejale uskumatuna võib tunduda. Tänavu 21. veebruaril viibis Tallinnas ühepäevasel visiidil auväärseim Soome kodanik, 93-aastane kindral Adolf Ehrnrooth. Lennuväljalt suundus kindrali ja tema krahvinnast abikaasa varahommikune eskort Koplisse. Tuldi uudistama kahest maailmasõjast säilinud *Suurt Tõllu*, mis seal parajasti remondis oli. Seda jäädvustasid kaamerad nelja Soome ja Rootsi telekanali tarbeks, Eesti Televisioon pidas Koplisse sõitu paljuks.



Foto U. Dresen

✦ ***Suur Töll* Helsingi Lõunasadamas aprillis 1998**
✦ ***Suur Töll* in Helsinki South Port in April 1998**
✦ ***Суур Тылл* в Хельсинки, апрель 1998**



✦ ***Suure Tõllu* messiruumi c. salongi algse interjööri vaade (laev valmis 1914. a Stettinis)**
✦ **View of the interior of the saloon of *Suur Töll* (the ship was completed in Stetten in 1914)**
✦ **Первоначальный интерьер офицерской кают-компании ледокола *Суур Тылл* (построен в 1914 г. Штеттине)**

Ühisprojektile tagasi vaadates oli määravaks *Suure Tõllu* kui ainulaadse mälestuse laiem teadvustamine, projektiga kaasnenud renoveerimistööde alustamine, ka rahulolu, et häid koostööpartnereid oma probleemidega alt ei veetud. Süvenenud kontaktid Soome Meremuuseumiga annavad edaspidi töist tulu. Ühise kodumere tõttu on meie ajaloosidemed mitmetahulised ega piirdu ühe projekti temaatikaga. Tundes kolleege vastastikku nime- ja nägupidi, võib formaalsusteta saada näiteks faksi teel tarvilikke andmeid, mida teame olevat üle lahe raamaturiiuleis. Sellised paraadlikkuseta töökontaktid Euroopa lähimate mereliste pealinnade vahel ongi pigem loomulikud kui ebatavalised.

Alahindamata ka päris kaugeid ametireise, kipub pähe mõte, et sidemed Läti kolleegidega on muuseumil kurvastavalt napiks jäänud. Lätlaste uhkuseks olnud jäämurdja *Krišjanis Valdemars* on 1941. aastast merepõhjas Juminda lähistel. Meie merendusajaloos on lõunanaabritega palju ühist. Küllap tasub reisimuljete taustal sellestki edasi mõelda.

✦

In April-May 1998 a joint exposition of museum ships, the Estonian steamer Suur Töll (1914) and its Finnish counterpart Tarmo (1907), took place in Helsinki and Tallinn. It was a two-year joint project of the Estonian and Finnish maritime museums, in the course of which 11,500 visitors were introduced to the ships. Both the steamer-icebreakers played an important role both in the Estonian and Finnish Wars of Independence, ensuring the necessary sea connection in the harsh winter conditions of 1918 and 1919. The joint project was carried out in the framework of the 80th jubilee of the Republic of Estonia.

The icebreaker Suur Töll is the only preserved steamer in the Baltic countries from the prewar independence period, the largest icebreaker in the world which has survived throughout the two world wars, and a historical and technical monument of international renown. The steamer that had been sailing under the Estonian banner up to 1940, was recovered from the Baltic Navy of the Soviet Union as a museum ship in October 1988. After initial repairs and maintenance work the ship was opened for visitors as a branch of the maritime museum. All the three original steam engines as well as most of the original late Jugendstil interior of the living-rooms have been preserved on the ship. The ship has been taken under state protection as a historical monument.

During the preparation works of the joint project the state allocated some money for the monument which covered the cost of the most essential repairs for the preservation of the ship as well as some restoration works.

The museum ships were opened for visitors from the deck to the engine rooms; in addition to that exhibitions were put on. On board of Tarmo the exhibition reflected the armed take-over of the ship from the Russian Bolsheviks on March 3, 1918, and was staged as a round on the ship according to the course of events. At the display dummies and other requisites as well as film chronicles and soundtracks were used.

The eventful history of Suur Töll (also called Volõnets) was reflected in the display on photo stands. This ship was also captured from the Bolsheviks by the Finnish strivers for independence in 1918. Several meetings with the descendants of the participants in the events of 1918 took place in Helsinki.

The joint exposition of the museum ships proved that in Finland the historical steamer is part of a wider cultural vision, which also reflected in the number of visitors. In Estonia the value of technical monuments, including ships, is only being restored for the general public. The carrying out of this joint project contributed to it considerably. The cooperation experience of the Estonian and Finnish maritime museums will certainly come in useful in other spheres of marine history. As Tallinn and Helsinki are the nearest marine capitals in Europe, this development would be only natural.

В апреле-мае 1998 года состоялось совместное экспонирование музейных паравых ледеколов "Суур Тылл" (постр. в 1914 г.) и "Тармо" (постр. в 1907 г.). Это был результат совместного проекта морских музеев Эстонии и Финляндии, который подготавливали два года. С музейными судами ознакомилась 11,5 тысяч посетителей.

Оба эти ледоколи сыграли значительную роль в освободительных войнах обеих стран, обеспечивая в 1918–1919 гг крайне необходимые морские сообщения и неоднократно взаимодействуя друг с другом. Совместное экспонирование судов-памятников проходило в рамках празднования 80-летия Эстонской республики.

Ледокол "Суур Тылл" – единственный схранившийся параход времён довоенной государственной независимости стран Прибалтики, к тому же, это крупнейший, из сохранившихся в первоначальном виде с двух мировых войн ледокол.

Принадлевшее до 1940 г. Эстонии судно удалось вернуть от Балтийского флота СССР, как памятник мореплавания лишь в октябре 1988 г.

После первичных ремонтных и уборочных работ старый ледокол, ставший филиалом музея, был открыт для посетителей. На судке сохранились все три паровые машины, паровая динамо-машина, помпы. Часть кают и кают-кампания сохраняют стиль позднего югенда. Ледокол и его оборудование находится под защитой государства, как памятник истории и техники.

В ходе подготовки совместного проекта государство выделяло средства для проведения самых необходимых ремонтных и некоторых реставрационных работ.

Для посетителей парахоры были открыты с палубы до машинного отделения, вдобавок выставки. На "Тармо" выставка изображала захват ледокола от большевиков 3. марта 1918 г. При этом пользовались маннекены и др. реквизиты, кинохроника, звуковой фон.

Пеструю историю п/х "Суур Тылл" отражала выставка на фотостендах. "Суур Тылл" ("Волынец") также был захвачен финнами от большевиков в 1918 г. В Хельсинки состоялось несколько интересных встреч с потомками участников событии 1918 г. Опыт совместного экспонирования показал, что в Финляндии исторические параходы являются естественной составной частью культуры. Это видно и по количеству посетителей. В Эстонии ценности памятников техники для широкой общностьи постепенно увеличиваются. Проведение совместного проекта значительно содействовала тому. Приобретенный опыт совместной работы Эстонского и Финского морских музеев несомненно будет полезным и в других областях морскрй истории. Поскольку Таллин и Хельсинки являются самыми близкими по расстоянию приморскими столицами Европы, такие р азвитие является вполне естественным.

Kanoop Eesti Ajaloomuuseumis

Eve Peets



✦ AM 6047 K560

Alabastrist kanoop šaakali pea kujulise kaanega, 6. saj e.m.a. Šaakal oli surnutejumala Anubise püha loom (seetõttu on vahel kirjutatud *Anubise peaga*). Kanoopi kasutati Vana-Egiptuses surnu palsameerimisel eemaldatud siseorganite säilitamiseks. Tavaliselt oli ühe surnu jaoks neli kanoopi. Nõud asetsesid hauakambris samas, kus sarkofaag muumiaga. Kanoobi esiküljel on hierglüüfid — sõdurite pealik Pa-di-hor-emheb, sündinud Ta-di-Bastet-Hapi. Tiitel — sõdurite pealik — vastab ligikaudu tänapäeva kindrali aukraadile. Kiri loetleb veel jumalaid, kelle kaitse alla sõjamees kuulub. Kõrgus koos kaanega 52 cm, läbimõõt 23 cm.

Kanoop kuulus Burchardti kollektsiooni, Burchardt aga sai selle kingituseks kapten Butenjevilt. Viimane oli kapten laeval, millega krahv Orlov reisis 1833. aastal Egiptusse ja külastas Aleksandrias Egiptuse pašat. Butenjev kohtus seal Rootsi peakonsuliga, kel oli rikkalik egiptuse muististe kogu, ning sai temalt kingituseks mitmeid dublette (Butenjev omakorda kinkis need Burchardtile).

Kanoopi on ekponeeritud lisaks kodustele näitustele ka temaatilistel näitustel Moskvas 1991. aastal ja Soomes Tamperes 1993. aastal, kuna see on üks neljast Pa-di-hor-emhebi säilinud kanoobist — üks on Budapestis, teine Helsingis, kolmas Moskvas ja neljas Eesti Ajaloomuuseumis.

Канопа из алебастра с крышкой в форме головы Анубиса, 6 в. до н.э., на переднем плане иероглифы, имя предводителя солдат Пали-Ха-ремба. Высота вместе с крышкой 52 см., диаметр 23 см. Принадлежала колекции Бурхардта, который получил ее в подарок от капитана Бутеньева. Ему подарил канопу шведский консул в Александрии в 1833 г.

Вне Эстонии канопа экспонировалась на выставке в Москве в 1991 г., и в Финляндии в Тампере в 1993 г., так как это одна из четырех сохранившихся канопов Пали-Ха-ремба, остальные в Будапеште, в Москве, в Хельсинки.

Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi 195 aastat

Anu Laansalu



Ülikooli peahoone muuseum, viimased aastakümned tuntud kui Klassikalise Muinasteaduse Muuseum, jätkab 1997. aasta kevadest vana, ajaloolise nime all, nagu ta 1803. aastal loodi — Tartu Ülikooli Kunstimuuseum. Muuseumi 195. aastapäev on selleks, et vaadata tagasi eelmisse sajandisse, mil kujunes välja ja sai eluõiguse see ülikooli asutus, ja samas ka näha, mida on muuseumis tähelepanuväärset praegu. See on see alus, millelt me läheneme kahesajandale aastapäevale aastal 2003.

Kui 1802. aastal taas avatud Tartu Ülikooli, Universitas Dorpatensise põhikiri 12. septembril 1803 ilmus, võis sealt lugeda, et vajalike avalike teaduslike asutuste hulka kuulub kunstimuuseum. Põhikiri fikseeris muuseumi loomise ja haldamise. Saksamaalt kutsutud kunstiajaloo ja esteetika professor Johann Karl Simon Morgenstern asus muuseumi juhtima ning võis hakata kasutama 8000-rublast algkapitali, mis oli juba kevadel veel olematule muuseumile eraldatud, ning ka põhikirjajärgset 1300- rublast aastast kuluraha. Muuseumi rajamisel võttis Morgenstern eeskuju Saksamaa ülikoolide muuseumidest, mis talle hästi tuntud olid. Ta ühendas sealsed kunstikogumise põhimõtted, oma kogemused Danzigi Kunstikabinetist ja ülikoolipoolse raha, ning muuseumi ülesehitamine võis alata.

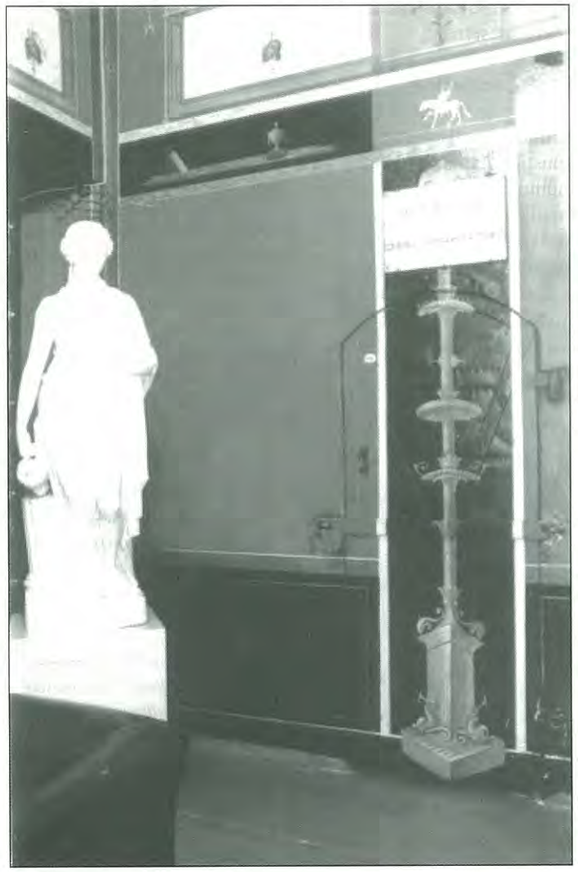
Morgenstern pidas vajalikuks koguda originaalkunstiteoseid, ta kasutas neid loengutel üliõpilastele näitamiseks. Juba enne muuseumi tegeliku töö algust oli Morgensternil välja vaadatud nii münte kui gemme Saksamaal, mida ta nüüd ka muuseumile ostis. Samuti joonistusi, maale, gemmide jäljendeid, graafilisi lehti, kunstiajaloo raamatuid. 10. oktoobriga on dateeritud esimene ost muuseumile — gravüür Riia kunstikaupmees Andrea Riellalt. Sellest gravüürist sai alguse muuseumi kunstikogu ja selle osana vanagraafika kogu, mis praegu on ülikooli raamatukogus ja hästi tuntud oma graafikaharulduste poolest. Muuseumile tehti ostusid kunstikaupmeestelt siitsamast Tartust ja Tallinnast.

Maale, joonistusi, gravüüre, gemmide jäljendeid daktülioteekides osteti ka kaugemalt. Väga tihedad sidemed olid muuseumil Leipzigi kunstimüüjatega. Tellimusi anti ka Berliini, Gotha, Hanau, Karlsruhe, Mannheimi, Müncheni, Königsbergi, Riia ja Peterburi kunstikaupmeestele. Kipsskulptuure osteti itaallastest rändkaupmeestelt. Kohapealsetelt kunstnikelt, Senffilt, Hagenilt ja Krauselt tehti samuti ostusid. Muuseumi jaoks osteti pidevalt entsüklopeediaid, leksikone, mütoloogia seletavaid sõnaraamatuid, kunstikogude kirjeldusi ja ülevaateid, kunstnike monograafiaid, mündikatalooge, kunstialmanahhe.

Muuseum sai ka kingitusi: 1819. aastal Väimela mõisnikult, Liivimaa maanõunikult Otto Magnus von Richterilt tema poja egiptuse ja kreeka muististe kogu; Venemaa valitsuselt aastatel 1825–1837 hõbemünte 11 korral. Ka kollektsionäärid tegid kingitusi: dr Bartels Peterburist, von Rennenkampf, Peterburi kaupmees Agejev kinkis oma mündikogu. Et oli palju annetajaid, tuli kogusse ka vähema väärtusega kunstiteoseid, mistõttu kogu oli oma kunstitaseme poolest mõnevõrra ebaühtlane.

Kuna muuseum pidi oma kogusid näitama esteetika ja kunstiajaloo loengutel, oli selleks vaja ruume. Nii alustas muuseum 1804. aastal väljapanekuga gravüüridest, maalidest ja joonistustest üüripinnal professor Morgensterni korteri saalis, kabinetis ja raamatukogutoas nn vanas ülikoolimajas turu ääres (Raekoja plats 6).

1809. aastal sai muuseum esimesed oma ruumid — kaks aula kõrvale äsja valmis saanud ülikooli peahoones, kuhu 1810. aastal viidi muuseumi vara. Muuseumi kogud täienesid ostude ja annetuste läbi. 1853. aastal lisandus professor Morgensterni pärandusest ligi 3000 kunstiteost: joonistusi, maale, gravüüre, münte ja gemmide jäljendeid, millest osa kohe ka eksponeeriti. Kaks muuseumiruumi, mis alguses rahuldasid muuseumi vajadusi, jäid suurearvulise kogu jaoks väikseks.



✦ Vaade näitusesaali
✦ View of the hall
✦ Взгляд в экспозиционный зал

1862. aastal avati muuseum huvilistele väljastpoolt akadeemilisi ringkondi ja muuseum omandas laiema tähenduse. Ülikooli muuseumist sai avalik muuseum, nii nagu neid oli juba arvukalt mitmel pool Euroopas, Eesti alal aga esimene taoline.

1858. aastal määrati muuseumile ruumid ülikooli peahoone vastvalminud vasakus tiibhoones, kuhu muuseum kolis 1868. aastal. Muuseum sai endale päriskodu, kus on oldud juba 130 aastat. Sellest ajast pärineb ka muuseumi ekspositsioon, taustaks Pompeji stiilis ornamentaalsed maalingud saalide seintel, teostatud Tartu maalermeister Redlini poolt. Muuseumi saalidesse paigutati kreeka skulptuuride kipsjäljendid, mis osteti ülikoolile Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia ja Inglismaa muuseumidest. Skulptuuride valikul lähtuti põhimõttest luua võimalikult ülevaatlik ja kunstiteaduse nõuetele vastav kollektsioon. Aja jooksul kujunes välja tänane muuseum, kus antakse süstemaatiline ülevaade kreeka plastika arengust antiikkunsti perioodide järgnevuses.

Muuseumi varade ümberpaigutamine uutesse ruumidesse tingis kogude hindamise. 1858. aastal moodustatud komisjon süstematiseeris olemasolevad varad ning määras maalid, joonistused ja gravüürid joonistuskoolile. Kogude edasine kujundamine sai uue suuna. Kunstimuuseumisse jäid need kogud, mis seotud vaid antiikkunstiga. Muuseumile muretseti juurde arvukas antiikvaaside kollektsioon, lisaks neile, mis olid muuseumil juba professor Morgensterni ajast. Osteti ka mitmete Lääne-Euroopa fotograafide antiikskulptuuri ja -arhitektuuri alaseid fotosid.

Muuseumi saalides eksponeeritu on vaid osa eelmisel sajandil muretsetud kunstivarast. Ajalooline originaalkunsti kogu aastatest 1803–1915 viidi Esimese maailmasõja ajal Tartust Venemaale sõjavarju ja asub Voroneži kunstimuuseumis vaatamata sellele, et ka see pidi Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 2. veebruaril 1920 sõlmitud Tartu rahulepingu järgi kodumaale naasma. 1988. aastal alustati Venemaaga läbirääkimisi kunstikogu tagastamise üle. Voroneži muuseumi kogude hulgas on Tartu Ülikooli kunstimuuseumist 228 eset antiikkeraamikat, 23 antiikskulptuuri, 126 egiptuse muistist, ca 6000 münti, 128 maali, 51 joonistust ning gravüüre. See kunstikogu kujunes välja eelmise sajandi Tartu Ülikooli kultuurikeskkonnas. Olles seotud siin teotsenud inimestega, kuulub ta siia. Seetõttu on meil kohustus töötada selle nimel, et kunstikogu ükskord koju tagasi jõuaks. Eesti ja Venemaa vaheline koostöö on andnud kaks kultuurivara tagastamist käsitlevat lepingut. Üks neist on sõlmitud 1992. aastal kultuuriministeeriumide vahel. Teine parafeeriti valitsusdelegatsioonide läbirääkimistel 1992–1995. Mõlemad näevad ette erinevatel aegadel

teise poole territooriumile sattunud ajaloo- ja kultuurivarade tagastamise. Need lepingud on aluseks edasisele tegevusele, mille eesmärgiks on tuua tagasi Eestisse siia kuuluv kultuurivara.

Kuni ei ole Venemaalt naasnud nüüdseks juba 83 aastat võõrsil olnud kunstikogu, ei saa muuseum end tervikuna tunda. Varasemat, Morgensterni-aegset muuseumi meenutavad tänases muuseumis mõnikümmend antiikmünti, gemmide ja antiikmüntide valandid, egiptuse muumiad, Immanuel Kanti surimask ning raamatud. Lisandunud on uued kogud. Muuseumil on praegu ca 30 000 kunstiteost. Vaatesaalide kreeka skulptuuride kõrval on olulisemad kreeka ja rooma vaaside ning savilampide ja 15.–18. sajandi lääne-euroopa gravüüride kogud, mõlemad omandatud 1920–30. aastatel. Antiikkeraamika kogus on vanimad geomeetrilise ornamentmustriga korintose *aryballos* (7. saj eKr), punasefiguuriline apuulia *lekythos* (5. saj eKr) ja *pelike* (4. saj eKr), lisaks heledast savist *oinochoed*, mustalakilised vaasid ning ühetahilised õlilambid 1.–2. sajandi Roomast.

Liphartite perekonnalt 1920. aastal kingituseks saadud graafikakogu haruldused on Antonio di Pollaiuolo vaselõikeleht *Gladiaatorid. Kümme võitlevat meest* (1470), Ugo da Carpi värviline puulõige *Herakles ajab kadedusjumalanna Parnassilt välja* (15–16. saj) ja Albrecht Düreri puulõikesarjade *Johannese Ilmutusraamat* (1498), *Suur Passioon* (1510) ja *Maarja elu* (1510) üksikud lehed, puulõikeportree *Saksa keiser Maximilian I* (1518) ning vaselõike leht *Püha Eustachius* (1500–01). Vanagraafikakogus on kõige arvukamalt lehti saksa graafikast, nende kõrval ka hollandi puuja vaselõikeid ning oforte (Adriaen van Ostade, Cornelis Saftleeven jt) ja jaapani värvilisi puugravüüre 18.–19. sajandist. Lisaks maale, tarbekunstiesemeid, fotosid, ikoone, mis on omandatud 70.–90. aastatel.

Nii nagu muuseum on ajas mitmeid kordi teisenenud läbi kunstikogumise põhimõtete muutumise ja materjalide laialikandumise, on muutunud muuseumi nimi ja kuuluvuski. 1919. aastal kinnitati ta Klassikalise Muinasteaduse Instituudi juurde ja muuseumgi sai nimeks Klassikalise Muinasteaduse Muuseum. Pärast Teist maailmasõda iseseisvat muuseumi ei olnud, oldi koos algul klassikalise filoloogia ning hiljem lääne-euroopa kirjanduse kateedriga kuni 1964. aastani, mil muuseumist sai omaette allüksus — kunstikabinet ajaloo-keeleteaduskonna koosseisus, nimetusega Klassikalise Muinasteaduse Muuseum. 1997. aasta kevadest on taas Tartu Ülikooli Kunstimuuseum.

Vaatamata kõikidele muutustele, mis on aegade jooksul muuseumi elus olnud, on midagi püsinud ka peaaegu muutumatuna. See midagi on esmamulje muuseumist, mille annavad vaatesaalide antiikskulptuurid oma täiuslike vormidega ja kaunid maalingud saalide seintel. Läbi aegade ikka üks ja seesama.

Peaaegu kaks sajandit on kunstimuuseum kuulunud ülikooli ja kujundanud ülikooli vaimset õhustikku, lisades sellele oma aura. Tähtpäevi, suuremaid ja vähemaid, on muuseumil olnud mitmeid. Sünnipäevad pole ent kunagi ühesuguse tähendusega, kuigi nad märgivad ühe ja sama sündmuse kordust. Igal sünnipäeval on oma taust ja atmosfäär. Eks ole selles oma osa kõigil neil, kes selle pika aja jooksul on oma töö muuseumile ja ülikoolile andnud. Ülikooli kunstimuuseumi 195 aastat annavad märku, et üsna pea täitub ühel Eesti muuseumil kaks sajandit.

✦

In September 1998 the Art Museum of Tartu University celebrated its 195th anniversary. Museum was founded in 1803 by Professor Karl Morgenstern. The museum's permanent exhibit is a large and unique collection of beautifully cast Greek statuary. Beginning in the 1860s under Professor Ludwig Mercklin, the finest works of the Archaic, Classical, and Hellenistic periods of Greek art were cast and brought to Tartu University from museums in France, Germany, Italy, and England. Professor Ludwig Schwabe later added original Greek antiquities to the museums collection. Early in the 1800s the museum promoted the study of art as a part of an education in the humanities which was then the emphasis in higher education. The museum was opened to the public in 1862 and moved to its present location in the left wing of the Universitys Main Building in 1868. By the beginning of the twentieth century, the museums collection provided a systematic survey of Greek art. The museum also acquired, over time, Western European engravings, paintings and drawings, Egyptian artefacts, valuable coins and gems, and other historic items including the only surviving cast of Immanuel Kants death mask. During World War One, many original artefacts were evacuated to Imperial Russia. But under the terms of Tartu Peace Treaty of 1920 between the Estonian Republic and Soviet Russia, these original artefacts were to be returned to Tartu University. The museums collection, however, remains today in the Russian Federation at the Fine Arts Museum in Voronezh. In 1988 Tartu University began negotiations to recover these artefacts. There are currently about 30,000 items in the museums collection. In addition to the cast statuary, there are collections of original Greek and Roman antiquities and a collection of Western European engravings dating from the fifteenth to the eighteenth centuries. These artefacts and works of art were obtained in the 1920s and 1930s. Other collections include Russian icons, photographs, and pieces of applied art. From all these special collections are organised the museums temporary exhibitions. The museum has a special place among the museums of Estonia as the only one with Greek art on permanent display. The sculptures have been the centrepiece of the museum for more than a century. The main viewing halls are decorated with Pompeian wall paintings which create a complementary background for the sculptures.

В сентябре 1998 года Музей искусств Тартуского университета отпраздновал 195-ю годовщину. Музей был основан профессором Карлом Моргенштерном в 1803 году. В первый период коллекционировались очень разнообразные произведения: гравюры, картины, рисунки, монеты, египетские древности, оригиналы античного искусства и их гипсовые слепки.

В 1862 году музей был открыт для всех посетителей, т.к. до этого он был предназначен только для учебных целей.

В 1868 году музей переехал в специально построенные для него помещения в левой пристройке главного здания университета. С тех пор музей стал коллекционировать только произведения античного искусства. Постоянная экспозиция музея состоит из гипсовых слепков лучших скульптур архаического, классического и эллинистического периодов греческого искусства. Большинство из них покупал для университета в 1860-х годах директор Мерклин из музеев Франции, Германии, Италии и Англии. Во второй половине прошлого столетия (при активном содействии профессора Швабе) прибавилось большое количество античной керамической посуды, а также фотографий античных скульптур и архитектуры.

Историческая коллекция оригиналов музея в 1915 году во время первой мировой войны была эвакуирована в Россию. Хотя согласно Тартускому мирному договору 1920-го года между Эстонской Республикой и Советской Россией было предусмотрено возвратить коллекцию университету, она до сих пор находится в Воронеже. Переговоры о реституции возобновились в 1988 году.

В настоящее время в собрании музея находится около 30 000 предметов. Помимо греческих скульптур, существенными являются коллекции греческих и римских ваз и глиняных ламп, а также западноевропейских гравюр 15–18 столетий, приобретённые в 1920–1930-х годах. Своеобразным раритетом является единственная сохранившаяся посмертная маска философа Иммануила Канта. Также имеются коллекции картин, копий гемм, предметов прикладного искусства, монет, фотографий, икон, что позволяет организовывать временные выставки в двух выставочных залах.

Музей занимает особое место среди музеев Эстонии. В нем находится единственная в своем роде экспозиция греческих скульптур.

Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi graafikakogud

Külli Valk

Ülikooli kunstimuuseumi graafikakollektsioon on kõige suurem Lääne-Euroopa vanagraafika kogu Eestis. See on kujunenud kahe viimase sajandi jooksul ning säilib tänapäeval raamatukogus (üle 10 000 lehe) ja kunstimuuseumis (üle 6000 lehe). Selle kaheosalise kogu pika ja keerulise kujunemisloo sisse mahub prof Morgensterni tegevus Tartu Ülikoolis ja Liphartite perekonna kunstiharrastus Raadi mõisas.



Kogu kujunemine

Kunstimuuseumi kogu rajamist alustas muuseumi asutaja ja esimene direktor Johann Karl Simon Morgenstern (1770–1852). Aastail 1803–1837 kõrgetasemeliselt komplekteeritud kogu (ligi 2700 gravüüri ja umbes 1000 pilti kogumikes ning albumites) väärtusest annab tunnistust prof Morgensterni koostatud kataloog — tänaseni kunstimuuseumis säiliv nöörraamat (*Verzeichniss des Museums der Kunst der Kaiserl. Universität zu Dorpat, angefertigt von dem ersten Sammler und Director dieser öffentlichen Anstalt, Karl Morgenstern. Dorpat*, 1808). Sinna tegi ta sissekandeid alates 1808. aastast kuni pensionile siirdumiseni 1837. aasta mais. Sellele kogule lisandusid 1853. ja 1856. aastal Morgensternilt pärandina saadud joonistused ja gravüürid 1852. aasta testamendi kohaselt.[1]

Järgmiste aastakümnete jooksul ei olnud kogu kasv eriti märkimisväärne. 1839. aastal ametisse kinnitatud dr phil Ludwig Preller (1809–1861) pööras peatähelepanu raamatukogu täiendamisele ja numismaatikale. Ta kirjutas ka maali-, joonistus-, gravüüri- ja mündikogu kohta uue nöörraamatu, mis 1868. aastal anti üle joonistuskoolile. Morgensternile järgnenud direktorid — klassikalised filoloogid — pöörasid peatähelepanu antiigile ning kadus vajadus üldkunsti loenguid illustreeriva materjali järele. Nii on teada Ludwig Mercklini (1816–1863) ettepanek 1856. aastast, et muuseumi summasid hoitaks alles suuremate antiikskulptuuride kipsjäljendite ostmiseks.[2]

1868. aastal suunati kuraator von Bradke moodustatud kunstivarade hindamise komisjoni otsusega muuseumi kõik gravüürid ja joonistused antiikprofiilile mittevastavuse tõttu ülikooli joonistuskoolile.[3] Selle juba 10 aastat varem moodustatud ja tööd alustanud komisjoni liikmetest nimetan vaid Karl Eduard von Liphartit, kes ainsana neist oli väga hea kunstitundja ning tihedalt seotud Lääne-Euroopa kunstiringkondadega. Samal ajal, viiekümnendate teisel poolel oli K. E. Liphart ka heaks nõuandjaks oma sõbrale, joonistuskooli juhatajale Woldemar Krügerile kogu komplekteerimisel. Asjatundjana oskas ta vääriliselt hinnata Morgensterni kogutud graafikakogu väärtust. Nii täitis kunstimuuseumi gravüürikogu endiselt noori harivat eesmärki, säilides usaldusväärsetes kätes. Lisaks kunstimuuseumi annetusele täienes joonistuskooli kogu kuuekümnendate lõpul ja seitsmekümnendate algul veel tänu mitmetele kingitustele.

Kui W. Krüger 1. jaanuaril 1892. aastal pensionile siirdus, hääbus ka joonistuskooli tegevus. 1893. aasta otsusega määrati joonistuskooli kogude hooldajaks ülikooli raamatukogu. Järgmise aasta alguseks olidki kõik joonistused, gravüürid ja litod sinna üle viidud.[4]

Esimese maailmasõja ajal, 1915. aastal oli see kogu koos teiste ülikooli varadega evakueeritud Venemaale. Gravüürid ja joonistused jõudsid Tartu rahulepingu

[1] Õ. Utter. Tartu Ülikooli kunstivarade ajaloost, lk 72
[2] N. Raid. Tartu Ülikooli muuseumi ajaloost (1803–1917), lk 35
[3] Õ. Utter. Tartu Ülikooli kunstivarade ajaloost, lk 73
[4] E. Ratnik. Woldemar Krüger — Tartu Ülikooli Joonistuskooli kolmas õppejõud (1856–1891), lk 102–104

kohaselt tagasi raamatukogusse 1921. ja 1922. aastal.[5] See kunstimuuseumis alguse saanud kogu on tänapäeval tuntud tänu kunstiteadlaste Tiina Nurga ja Inge Kuke publikatsioonidele ning näitustele TÜ raamatukogus.

Liphartite kunstikogust

Ülikooli kunstimuuseumi praegune kollektsioon on vähem tuntud. See on kujunenud 20. sajandi vältel erinevatest allikatest ja laekunud peamiselt kingituste teel. Suurema ja väärtuslikuma osa selle kogu 6669 lehest moodustavad Raadi mõisnike Liphartite kunstikogust pärit gravüürid. Liphartite suguvõsa unikaalne kogu kujunes välja mitme põlvkonna ühistööna.

Raadi mõisa oli 1751. aastal ostnud Carl von Liphart (1719–1792). Õige pea muretses ta ka esimesed kunstiteosed. Raadi mitmekülgse kunstikogu rajaja oli tema poeg Reinhold Wilhelm (1750–1829), kes haritud aadlikuna oli huvitatud ka Prantsuse entsüklopedistidest. Alates 1836. aastast täiendas kogu pidevalt Reinholdi poeg Karl Gotthard (1778–1853). Ta oli õppinud Prantsusmaal Colmaris Gottlieb Konrad Pfeffeli Akadeemilises Kasvatusinstituudis ning oli suur prantsuse kultuuri ja valgustusideede austaja. Seetõttu on mõistetav, et kogu sisaldas nende kaasaja prantsuse teaduslike väljaannete ja reisikirjade illustratsioone. Karl Gotthardi valdamise ajal omandas Raadi loss tõelise muuseumi ilme. Ümberehitused tehti Louis XIII, XIV ja XV aja stiilis. Karl Gotthard lasi ehitada ka spetsiaalsed ruumid kunstikogu tarbeks. Reisides koos poja Karl Eduardiga Viinis, Pariisis, Veneetsias jm



✦ **A. Dürer. Kannatav Kristus, sarja *Suur Passioon* tiitelleht. Puulõige, 1511. aasta väljaanne**

✦ **A. Dürer. Suffering Christ. Title page of the series *Great Passion*. Wood carving. Publication from 1511**

✦ **А. Дюрер. Страдающий Христос. Титульный лист из серии *Больших стаданий*, издание 1511 г.**

Euroopas, ostis ta kunstiteoseid, sealhulgas itaalia meistrite reproduktsioone ja joonistusi. Ta finantseeris ka eesti soost kunstniku Woldemar Krügeri kunstiõpinguid Saksamaal ja Itaalias.

Karl Gotthardi kolmas poeg, suguvõsa koloriitseim vaimuinimene, sõprade hulgas Faust-Liphartiks kutsutu, Karl Eduard (1808–1891) andis suure panuse kunstikogu täiendamisele väärtuslike gravüüridega. 1836. aastal pani ta aluse ka oma isiklikule gravüürikogule, tehes suure sisseostu Leipzigis Boerneri juures. Hiljem täiendas ta kogu sisseostudega Bonni kunstikaupmehelt Weberilt, prof Wolffilt, Drugulini ja Kunsthalle Bremeni kogust ning teistelt kunstikaupmeestelt Berliinist, Pariisist ning mujalt. Karl Eduardi teeneks oli ka Raadi kogu asjatundlik laiendamine ning tööde atribueerimine, mis ilmselt jätkus ka pärast isa surma, kui majoraadi valdajaks sai ta vanem vend Gotthard Lionel (1804–1885). Tänu Karl Eduardile oli Raadi mõis 19. sajandi keskel paarikümne aasta jooksul olnud ka elavaks kultuurikeskuseks Tartus.

1860. aastal lahkus Karl Eduard Eestist. Ta viis kaasa isikliku kõrgetasemelise graafikakogu, mille müüs 1876. aastal Leipzigis Boerneri firma korraldatud oksjonil. Tema asjatundlikkusest ja kogu kõrgest väärtusest annab tunnistust oksjoni kataloog, kus 1894 numbri all nimetatud üksiklehtede ja sariväljaannete hulgas oli ka 257 Albrecht Düreri originaali. Lahkunud Eestist, oli Karl Eduard jätnud siia hinnatava jälje, saades hiljem tunnustatud kunstiteadlaseks tolleaegses Euroopas. Hinnatav on ka tema töö gravüüride atribueerimise alal, mis tugines vesimärkide tundmisel.

20. sajandi alguseks oli Liphartite kollektsioonist saanud suurim ja unikaalseim kunstikogu terves Baltikumis. Kogu lagunes Raadi viimase omaniku Reinhold Karl von Lipharti (1864–1940) lahkumisega Eestist 1917. aastal. Tänu vahendajatele õnnestus tal mõned aastad hiljem Eestist välja viia suurem osa Raadi kunstikogust.

1920. aastal sai Tartu Ülikool kingitusena Raadi mõisa hooned, mõisasüdamiku maad ja osa kunstikogust, mis sisaldas maale, skulptuure, graafikat, joonistusi jm. Ülikooli kunstimuuseumisse aga see kingitus ei jõudnud. Muuseum kuulus siis Klassikalise Muinasteaduse Instituudi koosseisu ja selle juhataja Johannes Bergmanni vastasseisu tõttu nurjus 1921. aastal otsus asutada kingituse baasil Raadi mõisa vana kunsti muuseum. Need varad deponeeriti 1922. aasta mais ja oktoobris Eesti Rahva Muuseumile. Selle kultuuriloolise osakonna likvideerimise tõttu 1951. aasta veebruaris anti gravüürid üle Tallinna Riiklikule Kunstimuuseumile.

Ülikooli kunstimuuseumi Liphartite graafikakogu osa on pärit Reinhold von Lipharti kingitusest kunstiühingule Pallas. Ühing müüs selle edasi 1922. aastal prof Thor Helge Kjellini (1885–1984) rajatud kunstiajaloo kabinetile. Ost koosnes umbes 2000 raamatust ja rohkem kui 15 000 fotost, reproduktsioonist ja gravüürist.[6]

Alles 1962. aastal andis NSVL ajaloo kateedri kunstiajaloo kabinet muuseumile üle ligi 6000 originaalkunstiteost, põhiliselt gravüürid ja joonistused endisest Raadi kunstikogust.[7] Nii sai alguse teine graafikakogu, mis meie muuseumis tänini säilib.

Selle tulme hulgas oli ka Karl Eduard von Lipharti templit kandvaid gravüüre ja ka Karl Eduardi noorema poja, maalija ja graafiku Ernst Friedrichi (1847–1932) loomingut. Lisaks tema kaasaegsete kunstnike, isa sõprade ja pühapäevaakadeemia liikmete töid: Ludwig von Maydelli (1795–1846) vaselõikeid, ülikooli joonistuskooli esimese õpetaja Karl August Senffi (1770–1838) akvatinta lehti, Georg Friedrich Schlateri (1804–1870) litosid ja teiste kaasaegsete Tartu kunstnike töid. Need gravüürid võisid olla kingitud Liphartitele, võisid sattuda kogusse ajal, kui Raadi gravüürikogu hooldamine oli usaldatud W. Krügerile või kuulusid mõned neist hoopis Kunstiühingule Pallas (näiteks on Maydelli gravüür *Ingel* trükitud originaalplaadilt Pallase graafikaateljees).

Liphartite kogust tulnud vanagraafika hulgas on kõige arvukamalt lehti saksa graafikast, sealhulgas Albrecht Düreri originaale. Nende kõrval ka hollandi puu- ja vaselõikeid ning oforte ja jaapani värvilisi puugravüüre 18.–19. sajandist. Väärtuslikumate lehtede autoritest võiks mainida veel itaallasi Antonio di Pollaiuolot (1433–1498) ja Ugo da Carpit (1450–1523), madalmaalasi Adriaen van Ostadet (1610–1684) ja Pieter Bruegel vanemat (1525–1569), prantslastest varase graafika nimekamat ofortisti Jacques Callot'd (1592–1635) ja Gerard Edelinki (1640–1707).

Nõukogude ajal lisandus kogusse 203 lehte kaasaegset Eesti graafikat ENSV Kunstifondi annetusena. 1985. aastal anti muuseumile üle tolli poolt konfiskeeritud kapten Krusensterni ümbermaailmareisi atlased (välja antud aastatel 1813, 1814) ja 74 üksiklehte. Hiliseim tulme on saadud 1996. aastal TÜ kunstiajaloo õppetoolilt ja sisaldab 19. sajandi väljaandeid.

Arvukama osa kogus moodustavad 19. sajandi ofordi- ja litograafiatehnikas kogumikud, mis illustreerivad mitmesuguseid teoseid ja teaduslikke väljaandeid. Näiteks L. de Freycine 1817–1820 toimunud ümbermaailmareisi illustratsioonid akvatintas, litod J. Milbert`i joonistustest Hudsoni jõe ja Põhja-Ameerika vaadetega, A. Adami litod Napoleoni sõjaretkest Preisimaale ja Venemaale 1812. aastal.

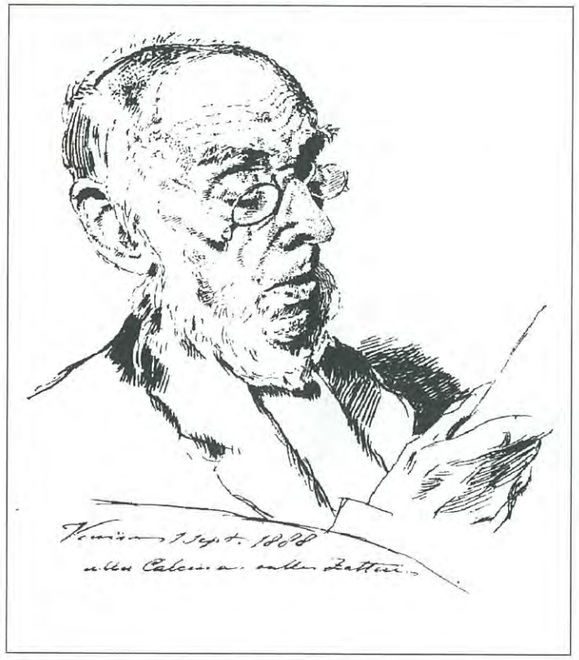
Kogus on ka 259 helio- ja fotogravüüri 19. sajandi teisest poolest.

Ülikooli kunstimuuseumi ajaloolise kogu aastatest 1803–1868, millele pani aluse prof Morgenstern, sai endale 19. sajandi lõpul ülikooli raamatukogu. Hilisem kunstimuuseumi kogu, mille suurem osa kuulus Liphartite suguvõsale, jõudis ülikooli 1921. aastal tänu uuesti alanud süstemaatilisele kunstiajaloo õpetamisele ülikoolis. See kogu on muuseumi valduses 1962. aastast ning on täienenud pidevalt.

[5] I. Kukk. Karl Morgensterns Kunstsammlung und ihr späteres Schicksal, lk 113

[6] Ö. Utter. Tartu Ülikooli kunstivarade ajaloost, lk 74–77

[7] Ö. Utter. Klassikalise Muinasteaduse Muuseum, lk 326



✦ **Ernst von Lipharti portree. Litograafia 1888**

✦ **Portrait of Ernst von Liphart. Lithograph from 1888**

✦ **Портрет Эрнста фон Липхарта. Литография 1888 г.**

KASUTATUD KIRJANDUS

Boerner, C. G. Catalog der Kupferstichsammlung des Herrn Karl Eduard von Liphart in Florenz. Leipzig, 1876. 166 S.

Keevallik, J. Liphartid ja Eesti. Reede. 31. august 1990. Nr 35.

Krüger, G. Die Zeichenschule von Dorpat. Studien zur Kunstgeschichte in Estland und Lettland. Homburger Gespräche 1995. Heft 15. Martin-Carl-Adolf-Böckler-Stiftung. Kiel, 1997. S. 6376.

Kukk, I. Karl Morgensterns Kunstsammlung und ihr späteres Schicksal. Studien zur Kunstgeschichte in Estland und Lettland. Homburger Gespräche 1995. Heft 15. Martin-Carl-Adolf-Böckler-Stiftung. Kiel, 1997. S. 105–114.

Neumann, W. Baltische Maler und Bildhauer des XIX Jahrhunderts. Riga, 1902. 176 S.

Nurk, T. Saksa 15.–17. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus. Tartu, 1993. 86 lk.

Nurk, T. Tartu Ülikooli Joonistuskool aastail 1803–1891. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi I. Tartu, 1975. 237 lk. Lk 90–95.

Nurk, T. Poolsada lehte kaugest minevikust. Edasi. 30.12.1989, nr 299.

Raid, N. Tartu Ülikooli muuseumi ajaloost (1803–1917). Kunst. Tallinn, 1968, nr 3. Lk 31–39.

Ratnik, E. Woldemar Krüger Tartu Ülikooli Joonistuskooli kolmas õppejõud (1856–1891). Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi I. Tartu, 1975. Lk 96–104.

Tartu Ülikooli ajalugu II. Tallinn, 1982. 429 lk.

Tartu Ülikooli ajalugu III. Tallinn, 1982. 428 lk.

Utter, Ö. Tartu Ülikooli kunstivarade ajaloost. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi I. Tartu, 1975. Lk. 71–78.

Веснина (Шестакова), Н. Н. История лифляндского рода фон Липгарт. С.-Петербург, 1995. 47 с.

✦

The biggest and most valuable collection of West European graphic arts in Estonia belongs to the University of Tartu. This collection has been formed during the last two centuries mainly thanks to the work of J. K. S. Morgenstern who was a professor of the University of Tartu and thanks to the activities of the Liphart family. The older part of the collection is preserved at the library of the university since 1893. In 1922 the Institute of Arts' History of the University of Tartu bought the collection which mainly contains pieces of graphic arts that belonged to the Liphart family. This forms the basis of the collection of graphic arts of the Arts Museum of the University of Tartu.

Pilk gemmivalandite kogule

Laidi Laiverik

Gemm (ladina keeles *gemma* — silm, pung, vääriskivi) tähistab moodsas keelepruugis väärisvõi poolvääriskivi, mida kaunistavad mitmesugused kujundid. Pinda süvendatud pildiga kivi nimetatakse intaljoks, pinnast eenduvaga kameeks. Vanemad gemmid on pehmemast kivist (kaltsedon, ahhaat), tehnika täiustumisega oli võimalik töödelda ka kõvemaid, mitmekihilisi ja läbipaistvaid vääriskive (sardoonüks, oonüks, berüll). Teemanti ja rubiini ei ole kunagi kasutatud.

Vanimad gemmid on sümmeetrilise pildiga Babüloonia silinderpitsatid 5. a.t eKr.

Egiptuse skarabeus oli kasutusel peamiselt amuletina alates 4. a.t eKr. Skarabeuse tagumine külg oli kaunistatud hieroglüüfidega. Skarabeuse vorm levis ka Egiptuse naabermaadesse. Kreeka-Egeuse kultuuris oli gemmikunsti kõrgperiood 2. a.t eKr. Rikkaliku pildivalikuga kivid olid kasutusel nii pitsati kui ehtena. Assüüria gemmikunsti hiilgeaeg langeb kokku kreeka glüptika algusega VII sajandil eKr. Sellesse perioodi kuuluvaid nn saarekivikesi on hulgaliselt leitud Joonia mere saartelt — Meloselt ja Küproselt. Küpros oli omapärane erinevate kultuuride — ida, egiptuse ja kreeka — ristumispaik ja sulatustiigel. Etruski gemmid VI–III sajandil eKr moodustavad omaette grupi, kus gemmilõikekunstile olid alusepanijateks Kreekast sisserännanud meistrid, kes alustasid arhailiselt tasemelt ja säilitasid vanu traditsioone kauem kui teised kreeka kunsti piirkonnad. Etruski gemmid olid kasutusel ainult ehetena. Sellest annavad tunnistust kirjad gemmidel, mis on loetavad ainult kivil, mitte jäljendil.



Foto A. Tennus

✦ **Artikli autor kolme fooliokõitesse pakitud Ph. D. Lipperti koguga**
✦ **The author of the article by the collection of Ph. D. Lippert.**
✦ **Автор статьи у коллекции Пх. Липперта**

Arhailised gemmid olid lihtsa ornamendi, taime- ja loomapiltidega. Klassikalisel ajastul lisandusid jumalate, kangelaste ja atleetide kujud. Hellenismi periood oli kreeka gemmikunsti kõrgaeg. Täiustunud tehnika lubas kasutada kõvemaid kive ja luua keerulise pildiga gemme, mida kasutati nii pitsatina kui ehtena. Nimi gemmil tähistas tavaliselt omanikku, kuid sellest ajast on teada ka gemmilõikaja Pyrgoteles, kellel ainsana oli lubatud portreteerida Aleksander Suurt.

Rooma ajast on pärit suured luksusgemmid ja teada mitmete kuulsate gemmilõikajate nimed. Väljapaistvate kunstiteoste loojatena said tuntuks Aspasios ja Dioskurides. Rooma langusega hääbus ka gemmikunst. Kristluse võidukäigu ja majanduse languse olukorras puudus nõudlus kallitele ehetele. Kristliku temaatikaga gemme esineb vähe. Antiikgemme ja nende ümbertöötlusi kasutati kristliku atribuutika ja kuningakroonide kaunistamiseks.

Renessansiga algas uus huvi tõus ka kivilõikekunsti vastu. Ilusaid ja imepäraseid kivikesi leiti hulgaliselt ja neid hakati koguma. Suurimad kollektsionäärid olid Lorenzo de Medici, paavstid Paul II ja Leo X, Prantsusmaa kuningas Francoises I. Antiigi teemadel loodi uusi kunstiteoseid. Tuntuks said Valerio Vincentini gemmid. Ausa uudisloomingu kõrval oli ringluses ka palju võltsinguid. 15.–16. sajandit iseloomustas kogumiskirg, mitte kogutu mõtestamine. Publikatsioone ja katalooge ilmus vähe.

Klassitsismi ajastu erines renessansist just kogude uurimise ja publitseerimise poolest. 1750. a ilmus P. I. Mariette'i 2-köiteline antiikgemmide kataloog, 1754. aastal L. Natteri raamat glüptika tehnikate kohta, 1760. aastal J. Winckelmannilt Philipp von Stoschi kogu kataloog. Uusi antiigitemaatikaga gemme barokkstiili sugemetega lõikasid Antonio, Luigi ja Giovanni Pichlerid, Lorenz Natter jt. Tohutul hulgal oli võltsinguid. Võltsijatena said kuulsaks Cades Odelli, Girometti, Calandrelli. Viimase võltsingud sattusid isegi Berliini Kuningliku Muuseumi kogudesse. Krahv Poniatovskile koostatud kogu kangelassaagadest oli üleni võlts. Rohkete võltsingute tõttu langes huvi antiikgemmide vastu.

Üks omapärasemaid kollektsionääre 18. sajandil oli Philipp Daniel Lippert (2.09. 1702–28.03.1785). Ta kogus Euroopa muuseumides ja erakogudes talletatud gemmide valandeid. Nooruses töötas ta Meisseni portselanivabrikus joonistajana, hiljem Dresdeni Kunstiakadeemias antiigikogu järelevaatajana. Ta oli terava silma ja suure lugemusega inimene, kes pühendas kogu oma elu kollektsioneerimisele, kollektsiooni paljundamisele ja raamatutele. Tema eesmärgiks oli võimalikult paljudele kaasaegsetele tutvustada ehedat antiikkunsti, õpetada mõistma selle ilu ja harmooniat. Juba Rooma keisririigi ajal võeti antiikgemmidelt savivorm, millesse valati vedel klaas ja saadi odavast klaasplastist seeriatoodang. 18.–19. sajandil valmistati rohkesti kipsist või väävelmassist antiikkunsti teoste valandeid. Lippertit ei rahuldanud väävelmassist valandite kvaliteet. Meisseni portselanivabrikus töötamise ajal omandatud kogemusi kasutades töötas ta välja uue massi. Nn valge lipperti mass oli purunemiskindel, talus niiskust ja ei tuhmunud. Kataloogi illustreerimiseks oli sel ajal ainus võimalus tellida mõnelt kunstnikult gravüürid. Lippert leidis, et nii läheb antiigi võlust palju kaduma, kuna iga kunstnik näeb asju omamoodi ja kahemõõtmeline kujutamisviis ei suuda kolmemõõtmelist eset adekvaatselt peegeldada. Lippert lõi võimaluse kasutada kataloogi illustreerimiseks gemmivalandit. Ta oli kogunud üle kahe tuhande gemmivalandi ja süstematiseerinud need teemade järgi. Esimene — mütoloogiline tuhat oli jaotatud 10 ossa: peajumalad, vähemtähtsad jumalad, kangelased, Egiptuse jumalad ja allegooriad, muusad, ebamaised olevused ja rituaalid. Teine — ajalooline tuhat oli jaotatud 4 ossa: Homerose-aegsed kangelased ja valitsejad, kreeka filosoofid ja poeedid, Rooma keisrid ja nende perekonnaliikmed, poeedid, filosoofid, sõjad ja mängud. Raamatukujulistesse ümbristesse paigutatud sahtlikesi gemmivalanditega oli hõlbus kasutada ja nad vajasid vähe ruumi. Ladinakeelne kataloog J. Fr. Christilt ilmus 1755.–1756. aastal. Koolidele ja ülikoolidele mõeldud õppematerjalina oli kogu müügil Drezdenis (30 dukatit 1000) ja Roomas (50 dukatit 1000). Aja jooksul kogunes gemmivalandeid juurde ja tuli välja anda lisaköide, mis säilitas kahe eelnenud köite temaatilise jaotuse. Ladinakeelse kataloogi III köitele koostas C. G. Heyne 1763. aastal. Lippertit ei rahuldanud need kataloogid. Ta koostas ise saksakeelsed, mille I ja II köide ilmusid 1767. aastal, III köide 1776. aastal.



Foto A. Tennus

✦ **2. Apollon Marsyase ja Olymposega**
Lipperti kogus on viis sarnast gemmi. Originaal kuulus L. de Medicile, hiljem Farnese kogusse. Renessansiaegseid koopiaid on Firenze, Pariisi, Londoni ja St. Peterburgi kogudes. Samast ajast on ka pronkskoopiaid
✦ **Apollo with Marsyas and Olympus**
✦ **Аполлон с Марсий и Олимпом**

Ülikooli kunstimuuseumi asutamine langes ajale, mil huvi antiikkunsti vastu oli suur ja seetõttu muretseti muuseumile Philipp von Stoschi, Ph. D. Lipperti jt kogud — kokku 17 000 gemmivalandit. 1804. aastal osteti muuseumile St. Peterburgist H. Köhleri poolt Lipperti ja Ermitaaži kogudest kokku seatud 3000 gemmivalandit. Nimekirja kogu juures ei olnud. See kogu on praegu läbitöötamisel ja võimatu on öelda, kui suur on kummagi osa. Eelmise sajandi 20. aastatel osteti kolme fooliokõitesse pakitud Lipperti kollektsioon, mis vastab täpselt saksakeelsele kataloogile. Valgest massist kullaga ääristatud valandid on hästi säilinud. Saksa keelt valdaval inimesel on kogu lihtne kasutada. Loomulikult tuleb arvestada, et aeg on teinud korrektuure. Eelkõige on gemmi omanikud vahetunud ja pildi seletus võib muutunud olla. Kindlasti peab aga paika kivi liik ja huvitavad on teemakohased katkendid antiikautoritelt. Lippert ise kahtles nii mõnegi gemmi seletamisel ja tõi ära ka Christi arvamuse, jättes otsad lahti edasiseks mõistatamiseks. Kronoloogiat ei ole Lippert arvesse võtnud. Vanad ja uued gemmid on segamini. Jumalad on nimetatud roomapäraselt.

A. Furtwängler andis kõrge hinnangu Lipperti tegevusele antiikkunsti propageerijana ja terve põlvkonna kunstiteadlaste kasvatajana.

Gemmid kannavad ajastut edasi kauem kui mistahes teised muistised. Sõdades ja maavärinates purunevad ehitised koos skulptuuride ja reljeefidega, neid mõjutavad ilmastikutingimused. Gemmid jäävad. Valanditena on nad kaotanud küll värvi, kuid säilitanud pildi.

Lõpetuseks tehaks ära parandada ka vea *Antiigileksikoni* I kd lk 163 artikli "gemm" juurde lisatud märkuses. Ülikooli Kunstimuuseumil (Klassikalise Muinasteaduse Muuseumil) ei ole ega ole olnud rikkalikku gemmikogu. Muuseumi 51 gemmi, sealhulgas 25 egiptuse skarabeust tabas teiste originaalide saatus. Praegu ei ole muuseumil ainsatki gemmi, küll aga rikkalik valandite kogu.

KASUTATUD KIRJANDUS

A. Furtwängler. Die antiken Gemmen. I, II, III kd Leipzig - Berlin, MCM
Ph. D. Lippert. Dactyliothec. Erstes Mythologisches Tausend. Zweites Historisches Tausend. Leipzig MDCCLXVII
Ph. D. Lippert. Supplement. Leipzig 1776
О. Неверов. Античные камеи в собрании Эрмитажа. "Искусство" Ленинград 1988

✦

The Art Museum of Tartu University was established in a period witnessing the second rise in interest in the art of the ancient peoples. In addition to original antiques, plaster casts of ancient art were collected. Among the treasures of the Museum the largest collection is that of 17,000 casts of gems purchased in the first half of

the 19th century, the collections of Philipp von Stosch and Philipp Daniel Lippert included.

Philipp Daniel Lippert (1702–1785) was an autodidact with extensive knowledge who devoted his life to the production and collection of casts of gems. His collection was supplied with a catalogue with the text in Latin compiled by J. Christ and C. Heyne.

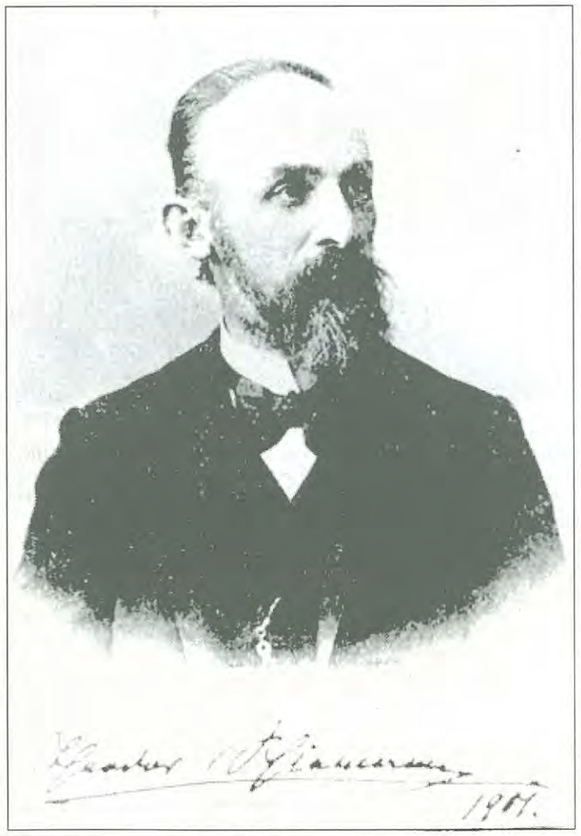
Ph. D. Lippert decided to compile a catalogue in German that was printed in 1767 in two volumes. A supplementary volume was published in 1776. It was Lippert's aim to introduce antique art as widely as possible to artists, writers, pupils and university students. His collection of 3,149 casts of gems is preserved in three book-shaped cases with drawers. The first case contains casts of gems with mythological themes in accordance with the 1st volume of the catalogue. The second case covers the historical content described in the 2nd volume. The third case contains the items presented in the supplementary volume of the catalogue. Thus the collection of Ph. D. Lippert was easy to preserve and study. What is important, Ph. D. Lippert invented the so-called Lippert paste, a white substance that was shockproof and resistant to air humidity.

According to A. Furtwängler, Ph. D. Lippert provided inspiration to a whole generation of enthusiasts of antique art inspired by Ph. D. Lippert.

As for 51 original gems of the Museum, 25 Egyptian scarabs included, they were evacuated to Russia in 1915.

Viljandi Muuseum 1878–1940 ehk kaks algust

Ain Vislapuu



✦ **Theodor Schiemann (1847–1921)**
✦ **Тхеодор Шиеманн**

1878. aasta maikuust lähtub Viljandi jaoks tähelepanuväärne kultuuriajalooline tähtpäev — Viljandi lossivaremetes alustati arheoloogilisi väljakaevamisi. Mainitud sündmus tähistas arheoloogilise ja museoloogilise tegevuse algust Viljandi linnas.

Arheoloogiliste väljakaevamiste mõte lähtus tolleaegselt Viljandi maagümnaasiumi õppejõult Theodor Schiemannilt, kes esitas vastavasisulise üleskutse 24. novembril 1877. aastal Casino seltsis Viljandi linna ajalugu käsitleva loengu lõpus. Üleskutse leidis kiiresti toetajaid ning juba mõni päev hiljem loodi eesotsas Th. Schiemanniga kaevamiste komitee. Raha kaevamiste alustamiseks annetas Uue-Vändra mõisaomanik erukindralmajor Friedrich von Ditmar. Ametlikult avati arheoloogilised tööd pidulikult 1878. aasta 2. mai pärastlõunal kella nelja paiku Theodor Schiemanni vaimustava kõne ning maagümnaasiumi kasvandike lauluga *Deutsches Land*.[1] Pärast seda viskas kaevamiste finantseerija von Ditmar esimesed sümboolsed labidatäied mulda lossivaremetes. Tõele au andes peab ütlema, et proovikaevamised tehti siiski juba nädal varem ning esimesed leiudki olid juba olemas — üks mõõk, rõngassärk ning mõned kahurikuulid. 1878. aasta suvel ja sügisel toimunud arheoloogilistest väljakaevamistest ilmusid kohalikus saksa ajakirjanduses (*Felliner Anzeiger*) ka vastavad ülevaated, mis aitasid linnarahval tolle aja kohta uudse tegevusega kursis olla.[2] Juba kevadel oli plaan koostada leitud muinsusesemetest ekspositsioon, mille nimeks valiti lahke annetaja auks Ditmari muuseum. 8. oktoobril pidulikult lõpetatud kaevamiste tulemusel sai vastne muuseum rikkaliku arhitektuurilise kogu Viljandi linnuse varemetest leitud kapiteelide näol. Rohkesti oli ka linnuse varemetest leitud sõja- ja tarberiistu. Aja jooksul lisandus peamiselt annetustena ja arheoloogilisel teel saadud asju — raamatuid, dokmente, münte jm antiikesemeid.

Uue etapi algust Viljandi muuseumis märgib 1881. aasta, kui siia loodi arheoloogilisi kaevamisi läbi viinud komitee baasil kohalikku baltisaksa intelligentsi koondav Viljandi Kirjanduslik Selts (orig. *Felliner litterarische Gesellschaft = FLG*). Ditmari muuseumi esemelise kollektsiooni kogumise ja korraldamise kõrval peab märkima peamiselt kolme väljundit — jätkati arheoloogilisi kaevamisi Viljandis ja Viljandi ümbruses, äratamaks huvi kohaliku ajaloo vastu peeti vastavasisulisi loenguid ning koostatud uurimistööd avaldati seltsi aastaraamatutes, mida kokku ilmus 13 väljaannet. Aastaraamatutes avaldatud uurimustest ja publikatsioonidest hinnalisemateks võib lugeda Friedrich Amelungi *Stadt und Landschaft Fellin von 1210 bis 1615*, mis on varustatud vastavate koonikateadete, topograafilise ja Tallinna linnaarhiivis olevate Viljandiga seotud dokumentide registritega ning Viljandi linnasekretäri Georg von Freymanni avaldatud linnaarhiivi dokumentide publikatsiooni aastatest 1581–1783. Käsitletud on ka Karl Löwis of Menari poolt välja kaevatud Katariina kabelit ning avaldatud Viljandi linnakodanike nimekiri 18. ja 19. sajandist. Ditmari muuseum, mis oli tegutsenud üle kolmekümne aasta, suleti 1910. aastal ruumipuuduse tõttu. Esimese maailmasõja ajal keelati koos teiste saksa seltsidega ka *FLG* ning Viljandi museoloogilisse tegevusse tuli mõneaastane seisak.

Pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist ja Vabadussõda tegi *FLG* mitmeid katseid muuseumit taastada. Selts püüdis maagümnaasiumi ruumes ja erakätes laiali olnud Ditmari muuseumi materjale kokku koondada. Küllaltki palju oli tegemist endiste kogude omandiõiguse taastamisega, kuna neile pretendeeris ka 1919. aastal asutatud Viljandi Muuseumiühing. Jutt käis väärtuslikest, ligi 40 aasta jooksul kogutud kollektsioonist, mille pärliteks olid ligi 4000 mündist koosnev numismaatikakogu ja raamatukogu. Alalises ruumi- ja rahakitsikuses vaevleva seltsi suurimaks ettevõtmiseks jäi lühiajalise (1927–1928) väljapaneku ja raamatukogu avamine seltsi liikme F. Werncke ja Casino[3] (Posti 11) majades. 1929. aastal loodi Viljandisse veel üks muinsuste uurimisega seotud ühing — Viljandi Kodu-uurimise Selts, mis samuti seadis oma eesmärgiks Viljandisse muuseumi (taas)asutamise. Viimane saavutas peagi vajaliku toetuse ka Viljandi linnavalitsuselt ning asjad hakkasid liikuma paremuse poole.

Otsustavaks sündmuseks muuseumi taasasutamisel võib lugeda 25. septembril 1933. aastal peetud linnavalitsuse laiendatud koosolekut, mille peateemaks oli Viljandisse muuseumi rajamine. Koosolekust võttis osa 20 inimest, nende seas kohalikud koolitegelased, ajaloolased ja juhtivad tegelased teistest eluvaldkondadest. Koosolekut juhatas linnapea August Maramaa isiklikult, seletusi muuseumi rajamise mõtte kohta andis Viljandi Eesti Haridusseltsi Tütarlastegümnaasiumi ajalooõpetaja Alfred Kivirähk. Koosolekul otsustati, et Viljandi peab saama iseseisva muuseumi ja et selle asutamisega peaks tegelema Kodu-uurimise Selts. Juba seltsi 5. oktoobril 1933. aastal peetud peakoosolekul moodustati muuseumi osakond, mille ajutiseks esimeheks sai A. Kivirähk. Ajutise juhatuse ülesandeks seati muuseumi kodukorra väljatöötamine ning kõigi muuseumi asutamise eeltööde korraldamine. Probleeme oli küllaldaselt — ruumide ja finantskatte leidmine, aga ka muinasesemete kogude koostamine. Peamiselt alustati tegutsemist just kogumistöö vallas, mida viidi läbi ulatusliku selgitustöö ning valdades värvatud usaldusliikmete kaudu. Muuseumi alusvaraks pidi aga saama Viljandi Kirjandusliku Seltsi valduses olevad eksponaadid. Tänu August Westren-Dolli tegevusele mõlema seltsi juhtkonnas deponeeris *FLG* 1935. aastal osa oma kogudest (kapiteelid, arheoloogia) loodavale Viljandi muuseumile.

Kõige suuremat peamurdmist valmistas seltsile muuseumiruumide leidmine — siin tuli lähtuda tingimustest, mis on vajalikud esemete säilitamiseks ja eksponeerimiseks. Probleemi lahendamisele tuli appi linnavalitsus, kes oli asjaga hakanud tegelema juba kohe pärast muuseumi asutamise plaani heakskiitmist. Kõne alla tulid nn Stiftihoone[4], mis kuulus veel tol ajal hoolekandeministeeriumile ning kus asusid

[1] Nähtavasti oli tegemist hilisema saksa rahvushümniga *Deutschlandlied*.

[2] Kohalik eesti ajakirjandus (*Sakala*) kaevamisi sisuliselt ei kajastanud. Siin ilmus vaid artikkel kaevamiste pidulikust avamisest ja tööjõu värbamise kuulutused.

[3] Viljandis 1843. aastal asutatud saksa selts, mis ühendas peamiselt Viljandi ja Viljandi ümbruse aadlikke

[4] Liivimaa vallaliste aadlidaamide pansionaat, mis toodi Tartust Viljandisse 1803. aastal ning paigutati erumajor Claus von Stadenilt ostetud majja (praegu Tallinna 18)



Foto S. Meresmaa

✦ **Rehetare ekspositsioonis 1998**
✦ **Exposition of a farmhouse with a barn in 1998**
✦ **Жилая рига в экспозиции 1998 г.**

lasteaed, vanadekodu, algkool ja vaeslaste varjupaik, ja linnavalitsusele kuulunud kivimaja Mäe tn 5. Planeeringult ja asukohalt peeti paremaks siiski Stiftihoones asunud ruume. Tänu linnavalitsuse abile saadigi need 1936. aastal enda kätte kasutamiseks vahepeal maja valdajaks saanud sõjaministeeriumilt. Kogu 1935. aasta jooksul käisid muuseumi avamiseks pingelised ettevalmistustööd — koguti puuduolevaid eksponaate, *FLG*lt hangiti vitriinid, toetuse saamiseks pöörduti haridus-sotsiaalministeeriumi ja Kultuurkapitali poole. 4. oktoobril 1935. aastal pidas Viljandi Kodu-uurimise Selts 2. algkooli ruumides erakorralise üldkoosoleku, kus võeti vastu muuseumi kodukord, valiti muuseumi juhataja, juhatus ning osakondade juhatajad. Muuseumi juhatajaks sai A. Kivirähk, juhatuse liikmeteks A. Westren-Doll, Tõnis Parri ja A. Asberg. Samas valiti ka osakondade juhatajad.

Avamiseni jõuti lõpuks 1936. aasta 16. veebruaril, mil pidulikule tseremooniale kogunes 40 inimest erinevatelt elualadelt. Kohale olid tulnud kõik kutsutud külalised eesotsas Viljandi linnapea A. Maramaaga. Piduliku aktuse juhatas lühikese kõnega sisse A. Kivirähk, aktusekõne pidas A. Westren-Doll. Tervitusega esines linnapea, hulgaliselt saadi tervitusi ka teistelt seltsidelt ja organisatsioonidelt. Avatud muuseumis oli nüüd 5 osakonda — arhitektuuriline, arheoloogiline, etnograafiline, ajalooline ja raamatute osakond. Ekspositsioon oli vastavatud muuseumis lahti pühapäeviti kell 14.00–18.00.

Sellega oli muuseumi tegevuses üks etapp, mis oli täis organiseerimistööd, lõpetatud — algas rutiinne töö saavutatu säilitamiseks. Esimese aasta jooksul külastas Viljandi muuseumi 1645 inimest, kellest 458 olid üksikkülastajad ning 1099 ekskursandid. Arvestades seda, et ekspositsioon oli külastajatele lahti vaid neli tundi nädalas, võis külastajate arvu lugeda täiesti rahuldavaks. Lisaks ekspositsioonile tegeldi intensiivselt ka kogumistööga, eriti etnograafilises vallas. Kui kogumise ja museaalide süstematiseerimise töö ning kohaliku ajaloo uurimise läbiviimine oli küllalt hästi organiseeritud ning välja kujunenud, siis muuseumi majanduslikud probleemid polnud tegelikult lahendust saanud. Ühekordsete annetuste ja piletitega oli võimalik katta vaid väiksemaid väljaminekuid, oma kodu jaoks oli vaja aga suuremaid investeeringuid. Linnapea Maramaa pakkus välja teravmeelse, kuid nähtavasti teostamatu plaani — kahe uue hoone, Viljandi rahvamaja ning muuseumihoone ehitamise. Selleks pidanuksid kõik Viljandi linna hääleõiguslikud elanikud annetama aastas 1.20 kuni 12 krooni. Sellisel juhul oleks saanud kätte vajalikud 50 000 krooni uue muuseumihoone ehitamiseks ning 20 000 krooni rahvamaja jaoks. Vaatamata linnapea sinisilmsele plaanile hakati siiski kohe otsima ka reaalsemaid teid, sest muuseumi ruumide üleandmine sõjaministeeriumile pidi toimuma juba 1938. aasta suvel. Olukord lahenes sellega, et uued üüriruumid, 40 krooni eest aastas, saadi Eldringile kuulunud eramajja Posti tn 10, kuhu koliti tol ajal 2743 eset sisaldavad kogud 1938. aasta juulis. Viljandi muuseum riigistati 1940. aasta novembris pärast Eesti okupeerimist NSV Liidu poolt ning ta sai palgalise töötaja. Posti tn 10 oldi 1942. aastani, mil koliti Kindral Laidoneri platsile vanasse apteegihoonesse, kus muuseum asub tänapäevani.

✦

In May 1878 archaeological excavations were started in the ruins of Viljandi castle. This event can be considered as the beginning of archaeological and museological activities in Viljandi. The year 1881 denotes the beginning of a new era at the Viljandi Museum. It was the year that on the basis of the committee which had carried out archaeological excavations, the Viljandi Literary Society comprising the Baltic-German intelligentsia was called into existence. Corresponding lectures were held and archaeological excavations were continued. The research carried out at the society was published in yearbooks, of which 13 issues came out. A decisive event in the re-establishing of the museum was the meeting of the local government held on September 25, 1933, where the main issue on the agenda was the founding of a museum in Viljandi. On October 4, 1935, the Viljandi Local History Society held an extraordinary general meeting in the building of Elementary School No. 2, which enacted the inner regulations of the museum and elected the head of the museum (A. Kivirähk) as well as the heads of departments. The opening of the museum took place on February 16, 1936. The Viljandi Museum was nationalized in November 1940 after the Soviet Union had occupied Estonia, and it got a salaried worker.

В мае 1878 года на развалинах Вильяндиского замка начались археологические раскопки. Это событие ознаменовало собой начало археологической и музеологической деятельности в городе Вильянди. Началом нового этапа в деятельности Вильяндиского музея можно считать 1881 год, когда на базе комитета проводившего раскопки, было создано Вильяндиское литературное общество, объединившее интеллигенцию остзейских немцев. Проводились тематические лекции и продолжались археологические раскопки. Результаты исследовательских работ были опубликованы в ежегодниках. Всего было 13 выпусков. Важным событием в истории возрождения музея можно считать заседание городской управы 25 сентября 1933 года, основной темой которого было создание музея в Вильянди. 4 октября 1935 года Общество изучения родного края провело в помещении II начальной школы внеочередное заседание на котором был принят устав музея, избран руководитель /А. Кивиряхк/ и заведующие отделами. Открытие музея состоялось 16 февраля 1936 года. В ноябре после оккупации Эстонии Советским Союзом музей был национализирован и в штат музея был введен постоянный сотрудник.

Konstantin Pätsi Muuseum

Elle Lees

1988. aasta suvel hakkas Tallinna Botaanikaaia töötajate hulgas koos muinsuskaitseliikumisega edenema ka idee Eesti Vabariigi esimese presidendi Konstantin Pätsi mälestuse jäädvustamiseks. Laiale üldsusele polnud ju teada, et botaanikaaed kasutab riigivanema endise Kloostrimetsa talu maid ja hooneid. 30. juulil 1989. aastal avati talu õuel mälestuskivi. Selleks ettevalmistudes oli käesoleva kirjutise autor juba talvel alustanud taluloo uurimist arhiivimaterjalide põhjal.

Botaanikaaia tolleaegse direktori Andres Tarandi käskkirja alusel võtsin botaanikaaia insenerina enda peale vastutuse nn Pätsi toa eest. Koostööks andis nõusoleku sisearhitekt Leila Pärtelpoeg, kelle abil saabus Kloostrimetsa esimene eksponaat — vana reisikohver Toompealt — juba 27. märtsil 1989. aastal. Suure tõuke andis asjale riigivanema pojapojapoja Madis Pätsi soovitus Tahkuranna mälestussamba taasavamisel: "Tehke muuseum!" Veel sama aasta 31. augustil lülitati Kloostrimetsa talukompleks Tallinnas asuvate kohaliku tähtsusega ajaloomälestiste nimekirja.

Edasise tegevuse toetamiseks asutati Kloostrimetsa muinsuskaitse klubi. Algas esemete, fotode, mälestuste ja raha kogumine. 1990. aasta kulus restaureerimisele ja remondile. Samal ajal tutvustati Kloostrimetsa talu minevikku ka botaanikaaia külalistele. Tähistati avalikult presidendi sünnipäeva ja perekonna küüditamise aastapäeva. Peagi saadi Kloostrimetsa ja Toompeaga seotud 5 mööblieset.



1991. aasta veebruaris Konstantin Pätsi sünniaastapäeva puhul suudeti konverents väikese väljapanekuga läbi viia siiski botaanikaaia (TBA) uues peahoones, kuna Pätsi tuba oli veel sisustamata ja mööbliesemete restaureerimine pooleli. Suve jooksul korraldati talu tutvustamiseks 46 ekskursiooni 900 inimesele.

1992. aastal jätkus tegevus endiselt suure hooga. L. Pärtelpoja abiga saadi Rakvere Vilde-kolhoosilt kätte Kadrioru lossiga seotud katkine mööblikomplekt. Osaliselt sisustatud toas ja talumaadel võeti vastu 64 ekskursiooni 1038 inimesega (s.h EV eksiilvalitsuse peaminister H. Mark ja riigisekretär A. Terras, EV välisminister T. Velliste jt). Peeti loenguid, avaldati artikleid ajakirjanduses, toimusid koristustalgud. Uuriti läbi K. Pätsi isikufond riigiarhiivis.

24. veebruaril 1993. aastal, Eesti Vabariigi 75. juubeli puhul avati pidulikult L. Pärtelpoja kujundatud kõrgklassitsistliku interjööriga Konstantin Pätsi memoriaaltuba Kloostrimetsa talu endises söögitoas. Selleks ajaks oli kogutud 18 mööblieset ja arvele võetud 14 väiksemat eset. Algust tehti arhiivi-raamatukogu loomisega ja kabineti remondiga. Uurimistöös tehti kaks kultuuriloolist avastust seoses riigivanema elulooga. Tihedad sidemed olid loodud Eesti Muinsuskaitse Seltsi, Tallinna Kultuuriameti ja Eesti Muuseumiühinguga. Toimus 94 ekskursiooni 981 inimesele nii kodu- kui välismaalt viies keeles. Esmakordselt arutati Muinsuskaitse Seltsi juhatuses K. Pätsi fondi põhikirja projekti. Kogu tööd korraldas üks inimene 0,5 töökohaga TBA giidiameti kõrval ühiskondlikus korras. Muuseumitööd toetas rahaliselt Tallinna Kultuuriamet, samuti TBA, mõned ametkonnad ja paljud üksikisikud.

23. veebruaril 1994. aastal, K. Pätsi 120. sünniaastapäeval avati pidulikult värskelt remonditud ja vana originaalse mööbliga sisustatud kabinet. Koos abiruumiga oli nüüd muuseumi käsutuses ligi 50 m^2 pinda. Suvel viidi sisse tasuline muuseumikülastuskord. Toimus 257 ekskursiooni ligi 2000 külastajale. Muuseumi reklaamiti ajalehtedes, Eesti Raadios ja ETVs, koos botaanikaaiaga võeti osa turismimessist. Muuseumikogudele hakkas lisanduma materjale K. Pätsi kaasaegsete riigitegelaste kohta.

1995. aasta oli muuseumi tegevuses kõrgperiood. Samal ajal taluloo süvauurimisega jätkus materjalide kogumine teiste sõjaeelsete riigitegelaste elust ja tegevusest, tekkisid kontaktid nende perekonnaliikmete ja sugulastega. Muuseumi ruumes viidi läbi ajalootunde Tallinna koolide õpilastele. Koos A. Särevi muuseumiga korraldati salongiteatri etendusi, tähistati kõiki K. Pätsi ja Eesti riiklusega seotud kalendripäevi. Suve jooksul jõuti vastu võtta veel ligi 1000 inimest, siis katkes järsku kogu tegevus Kloostrimetsas.

Kuna endised taluhooned tagastati presidendi järglastele, tuli muuseumil 4. septembril 1995. aastal välja kolida. Nii lõppes isetegevusliku Konstantin Pätsi muuseumi arengu esimene etapp, olles tutvustanud Kloostrimetsa talu ja tema peremeest rohkem kui 7000 inimesele mitmelt mandrilt. Kuna muuseum pakkus rahvale kasvavat huvi, reageeris ühiskond valuliselt muuseumi sulgemisele. Ajalehtedes ilmusid mitmed kriitilised artiklid pärijate kohta.

Tänu Harjumaa Viimsi vallavalitsuse mõistvale suhtumisele ja Kindral Johan Laidoneri Muuseumi töötajate abile paigutati Kloostrimetsa muuseumi vara, mis oli TBA arvel, Viimsi mõisa peahoonesse suurde remontimata endisesse vastuvõtusaali. Muuseumitöötaja tööleping botaanikaaiaga lõpetati.

Et jätkata katkenud tegevust, asutati 14 inimesega 1. detsembril 1995. aastal mittetulundusühing *Konstantin Pätsi Muuseum*. Vastavalt valitsuse poolt 28. veebruaril 1996. aastal registreeritud põhikirjale muuseum "kogub, säilitab, uurib, propageerib ja eksponeerib Eesti Vabariigi riigimehe ja presidendi Konstantin Pätsi elu ja tööd ning tema ajajärguga, samuti teiste Eesti riigivanematega seotud materjale teaduslikel, hariduslikel ja kultuurilistel eesmärkidel".

Vaatamata ebanormaalsetele tingimustele Viimsi mõisas (külm, niiske kivimaja, inetu ja korrastamata ümbrus) korraldati rida EV riigivanematega seotud üritusi koos vastavate väljapanekutega.

Uuriti põhiliselt NKVD arhiivimaterjale, täiendati tasapisi fonde, juhendati õpilaste töid, peeti loenguid, anti intervjuusid ajakirjanikele, avaldati tähtpäevalisi artikleid, võeti vastu külastajaid. Sarjas *Eesti riigivanemad ja nende saatus* tähistati 1996. aastal Konstantin Pätsi 40., riigivanemate O. Strandmani, J. Tõnissoni, Fr. Akeli, J. Teemandi ja A. Piibu 55. surma-aastapäeva. Lisaks tähistati ka August Rei 110., Friedrich Akeli 125. ja Tõnis Kinti 100. juubeliaastapäeva dokumentaalsete väljapanekutega väikses esikus ning pidulike aktustega J. Laidoneri muuseumi ruumes. Rohkete külaliste hulgas olid ka mõnede riigivanemate lähedased pereliikmed. Väike väljapanek korraldati ka ESTO-päevadeks.

Ilma reklaami ja kuulutuseta leidsid Konstantin Pätsi Muuseumi üles ligi 1000 külastajat. Nende hulgas olid näiteks president Lennart Meri, Arnold Rüütel, minister Jaak Allik, välissaadikud ja teised väljapaistvad isikud. Muuseumikogudele lisandus mitu eset, eriti aga fotosid ja raamatuid väliseestlastelt. Jooksvat muuseumitööd ja ekskursioone korraldas põhiliselt E. Lees ühiskondlikus korras, üritusi aitas läbi viia mittetulundusühingu hoolekogu juhatus. Kulutused kaeti kultuuriministeeriumi stardirahaga ja annetustega väliseestlastelt, Tahkuranna vallalt, Põhjamaade Ministrite Nõukogu Infobüroolt ning üksikisikutelt.

1997. aasta alguseks oli selge, et kaks nii erinevat muuseumi kui militaarse suunaga Kindral Johan Laidoneri Muuseum ja nn riigivanemate eramuuseum ühe katuse alla ei mahu. Pealegi vajati K. Pätsi Muuseumi käes olevat saali Viimsi Koduloomuuseumi fondihoidlaks. Seepärast otsiti uut asukohta ja peeti mitmeid läbirääkimisi koguni valitsuse tasemel. Lõpuks saavutati kokkulepe ajaloomuuseumi ja kultuuriministeeriumiga, et muuseumi varad paigutatakse ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaali. Ühtlasi lülitati K. Pätsi Muuseum EV 80. juubeli ürituste riiklikku programmi.



Foto H. Mosolainen

✦ **Kloostrimetsa talu häärber, kus muuseum asus 1990–1995. a**

✦ **Main building of Kloostrimetsa farmstead which housed the museum in 1990-1995**

✦ **Главное здание дворохозяйства Клоостриметса, где размещался с 1990 по 1995 г.**

Vaatamata kujunenud olukorrale ja Viimsi mõisa vähesele külastatavusele jätkusid K. Pätsi Muuseumi sariüritused: tähistati Kaarel Eenpalu, Ado Birki ja Jüri Jaaksoni 55. surma-aastapäeva näituste ja pidulike aktustega. Peeti loenguid piirivalve ohvitseridele. Üks kord nädalas võeti vastu külastajaid, neid tuli kokku 415 inimest põhiliselt suveperioodil.

Viimsi-perioodil täienes muuseumi mööblikogu kuni 20 esemeni. Väiksemate esemete arv tõusis 200-ni, raamatute arv 300-ni. Kuna dokumendid ja fotod olid veel osalt Kloostrimetsas, ei saadud nende kohta täit ülevaadet. Fotokogus on ca 500 negatiivi ja üle 1000 foto ning fotokoopia.

1997. aasta 16. augustil korraldas muuseum koos Järvamaa Koigi vallaga Vaali külas endise neljakordse ministri August Jürima mälestuspäeva tema kodutalus, kus avati majandusministeeriumi ja põllumajandusministeeriumi toetusel mälestustahvel ning korraldati näitus ja konverents. Ca 100 inimest ümbruskonnast koos külalistega Paidest ja Tallinnast said osa ajaloolistest mälestushetkedest. K. Pätsi Muuseum jättis näitusematerjalid kingitusena A. Jürima mälestustoale.

Seejärel alustas K. Pätsi Muuseum kolimist Maarjamäe lossi. Nii lõppes ligi kaheaastane teine etapp Viimsi mõisas ja algas uus, kolmas, koostöös ajaloomuuseumiga. 24. septembril peeti juba uues asukohas Jaan Teemanti 125. sünniaastapäevale pühendatud pidulik koosolek.

1997. aasta lõpuüritusena võttis K. Pätsi Muuseum osa ka Eesti Muinsuskaitse Seltsi 10. aastapäevale pühendatud näitusest TA Akadeemilises Raamatukogus. Kogu aasta majanduslikud kulud kattis Tallinna linnavalitsus.

Mittetulunduslik K. Pätsi Muuseum asub nüüd oma varadega Maarjamäe lossis. Ühingu juhatus on koostanud käesoleva aasta kalenderplaani ja soovib põhikirjalise tegevuse jätkamist. Milliseks kujunevad tingimused ja võimalused tulevikus, seda näitab aeg. Allakirjutanul ei ole mingeid kahtlusi selles, et ühiskond vajab rahvustunde kasvatamisel meie riikluse ajaloo tundmist, millele ongi suunatud praegu veel kindla koduta Konstantin Pätsi Muuseumi tegevus.

✦

The Museum of Konstantin Päts, the first Estonian President, was founded by the decree of Andres Tarand, Director of Tallinn Botanical Gardens, in March 1989, under the name of Konstantin Päts's Room. Starting from an empty spot, the amateur museum opened for visitors on February 24, 1993, on the 75th anniversary of the Republic of Estonia. By K. Päts's 120th birthday on February 23, 1994, his study in the main building of Kloostrimetsa farm was displayed. The research into archival materials became more active, data of the former economic activities of the farm were sought for, corresponding things, photos, books, etc., were collected. With the assistance of the club for the preservation of national heritage various undertakings were organized to celebrate the anniversaries connected with the history of the Republic of Estonia and K. Päts's life. By September 1995 the museum had been visited by more than 7000 people from Europe, America, and Australia, and guided tours had been made in five languages. All the museum work had to be done by a worker of the Botanical Gardens, an engineer working part-time, additionally to his full-time job.

The museum worked actively until the autumn of 1995 when the dwelling houses of Kloostrimetsa farm were returned to the presidents grandchild. The assets of the museum were removed to Viimsi (near Tallinn), to the manor of Johan Laidoner, the general of the former Estonian Republic.

On December 1, 1995, a nonprofit society called K. Päts's museum was founded, whose aim was to reflect the activities of Estonian presidents and prime ministers as well as the governmental policy before World War II in general.

The birth and death anniversaries of the 12 Estonian presidents were festively celebrated at Viimsi, and their biographical materials, the archival documents of the PCIA (Peoples Commissariat of Internal Affairs) on the repressions of the Estonian government were displayed, and lectures were delivered. The museum was visited by 1400 people.

At the end of 1997 K. Päts's museum moved to the subsidiary of the Estonian History Museum in Maarjamäe Castle. In cooperation with the State History Museum an exhibition to celebrate the 80th anniversary of the Republic of Estonia was prepared. It is possible to introduce oneself to the activities of the Estonian presidents in Maarjamäe Castle.

Konstantin Päts's Society is trying to continue under the new conditions and expand its mission activities.

✦

Музей Константин Пята был основан с приказом директора Таллинского ботанического сада Андрес Таранда в марте 1989 года под названием ***Комната К. Пятса*** *Начиная с ноля первая часть комната самодеятельного музея первого президента Эстонии являлась открытой в 24 февраля 1993 г. к 75 годовщине Эстонской республики. Классицистический интерьер мемориальной комнаты в главном здании бывшего дворохозяйства Клоостриметса был составлен под руководством художника Лейла Пяртельпоэга. К 120. юбилею К. Пятса в 23. февраля 1994 г. был экспонирован и кабинет со старой мебелью. В музее изучали архивные материалы, искали следы бывшего хозяйства, собирали музеалы, фотографии, книги и т.д. При помощи клуба охраны древних памятников организовали мероприятие ознаменование календарских дней, связанных с историей Эстонской республики и жизни Константин Пятса. До сентября 1995 г. посетили музей более 7000 человек из Европы, Америки и Австралии. Гостей обслуживали в 5 языках. Всей работой в музее занималась одна работница Ботсада рядом основной рабочего 0,5 инженерного места.*

Активная деятельность прекратилась осенью 1995 г., когда семье внука президента дали обратно жилье дома хутора Клоостриметса. Имущество мыза перевели в главное здание музея бывшего генерала Эстонской Республики Иогана Лайдонера вблизи города Таллинна в Виймси.

В 1 декабря 1995 г. группа интересующих людей организовала внеправительственное недоходное общество под названием Музей Константин Пятса, положение которого предусмотривает продолжение прежней деятельности как музей бывших премьерминистров и государственных старостей Эстонии. После изучения истории хутора в Клоостриметсе стали заниматься историей довоенной политики эстонского правительства.

В Виймси провели торжественные мероприятия для ознаменования дни рождения и смерти 12 государственных старостей Эстонии. При этом экспонировали биографические матерялы и документы архива НКВД по репрессии эстонского правительства. В музее принимали экскурсантов более 1400 человека в течении 2 года, вели лекции, расширили фонд музея до 20 мебельных штук и более 200 мелких вещей, развивались архив и библиотека, фотографический фонд.

Скоро выяснилось, что две принципиально разного музея под одной крыше развивать не могут, и условия работы в холодном доме являлись ненормальными. Итак в конце 1997 года Музей К. Пятса переселился в Маарьямяэский дворец у филиала Исторического музея в Таллинне.

Общество музея К. Пята постарается жить дальше и планирует активное действие в новых условиях и в рамках своей целевой миссионной работы.



Foto A. Estna

✦ **O. Strandmani näituse avamisel Viimsis 3. veebruaril 1996**

✦ **Opening of O. Strandman's exhibition at Viimsi on February 3, 1996**

✦ **На открытии выставки О. Срандмана в Виймси 3го февраля 1996**

Eesti Muuseumiühing 10

Heivi Pullerits

15. novembril 1988 tulid Eesti muuseumitöötajad kokku Tallinnas. Eesmärk: luua muuseumiühing, mis ühendaks Eesti kõiki muuseumitöötajaid. Esimene koosolek ei viinud eesmärgile — põhikiri jäi vastu võtmata. Parandatud põhikiri võeti vastu 18. aprillil 1989. aastal.

Põhikirja järgi on EMÜ üheks ülesandeks muuseumitöötajate professionaalsuse tõstmine. Seda on kinnitanud ka 13. detsembril 1996 Tartus toimunud kultuurikongress, kes määratles EMÜ rolli järgmiselt: "Muuseumitöö eri lõikude metoodika ühtlustamine, töötajate täiendõppe korraldamine ning muuseumialaste väljaannete (ajakiri *Muuseum*) üllitamine Eestis toimub Eesti Muuseumiühingu kaudu, kelle ülesandeks on ühtlasi eri valdkondade muuseumitöötajate ühendamine".

Selle eesmärgi nimel on:

- ✦ korraldatud teabepäevi, täiendkoolitust;
- ✦ antud välja trükiseid *Muuseumi varahoidja* (1994), *Mööbel* (1995), *Käsikirjad. Trükised* (1995), *Graafikatehnikad* (1995), *Vesimärk ja pliiatsijäljend pütipaberil* (1996), *Metall* (1996), *Valatud paber* (1998);
- ✦ antud välja 6 numbrit infolehte *Muuseum*;
- ✦ antud välja 1995. aastast alates ajakirja *Muuseum*;
- ✦ korraldatud õppeekskursioone Vormsile, Hiiumaale, Müncheni, Peterburi.

Eri valdkondade muuseumitöötajaid on ühendanud rahvusvahelise muuseumipäeva tähistamised Pärnus, Räpinas, Heimtalis, Raplamaal; seltsiõhtud Tartus, Tallinnas, Sagadis; suusapäevad Madsal, Aegviidus.

Eesti Muuseumiühingul on järgmised auliikmed: Taavet Poska, Hilja Lätti, Hilja Sild (1912–1995), Peet Sillaots (1920–1996), Leila Pärtelpoeg, Aleksander Krull, Ildike Jaagosild, Aleksei Peterson, Endel Valk-Falk.

Muuseumiühingu tööd on juhtinud Tõnu Pani, Virve Raidla, Endel Valk-Falk, Heivi Pullerits.

Ühe muuseumi sünnilugu

Hilja Alak

Tehnikasaavutused on üks inimkonna kultuurisfääre. Eestis pööratakse nende säilitamisele vähe tähelepanu. Massiliselt on küll kogutud sajanditaguseid põllutööriistu ja olmetehnikat, hoopis vähem aga talletatud hilisemaid tehnikasaavutusi. Üksikute fanaatikute ettevõttel on tekkinud mõningate tehniliste erialade muuseumid või lihtsalt seadmete kogumid. Energeetikamuuseum on üks laialaulatuslikumaid ja ainulaadsemaid tehnikamuuseume Eestis.

Muuseumi loomise idee hakkas arenema 1970. aastate lõpul, mil olid tekkinud mitmed eeltingimused selle realiseerimiseks. Neist tähtsamad olid: säilikute kogumi olemasolu; peatselt vabanevad ruumid, millele oli võimalik pretendeerida; inimesed, kes olid valmis muuseumi loomisele andma oma hingejõu ja organiseerimisoskused.

Säilikute kogum oli olemas Tallinna elektrijaamas, kus elektritsehhi töötajad hoidsid demonteeritud elektriseadmed, mõõteriistad ja muud aparaadid alles. Nii tekkis unikaalne kogum alates 1912. aastast pärit elektriseadmeid ja aparaate. Oli soodne moment taotleda Tallinna elektrijaama masinasaali eraldamist muuseumi jaoks. Pärast võimsate elektrijaamade Balti ja Eesti elektrijaama ehituse lõppemist ja Lääne-Eesti tarbijate toitmist 220 ja 330 kV kõrgepingeliinide kaudu jäeti Tallinna elektrijaama turbogeneraatorid seisma.

Muuseumientusiastid oli: **Udo Vanamölder**, kes töötas alates 1937. aastast Tallinna elektrijaamas, viimased aastakümned elektrilabori juhatajana. Kogus mitte ainult esemeid, vaid ka infot nende kohta ja fotosid, dokumente, soojusseadmete silte jms.

Heldor Pitsner, kes töötas tol ajal Eesti Energia perspektiivarengu talituse juhatajana. Ta isa oli töötanud masinapoisina Tallinna esimeses avalikus elektrijaamas — Behrensi elektrijaamas Vene tänaval — ja hiljem Tallinna elektrijaamas. Isa oli poja sageli elektrijaama toonud ja, nagu H. Pitsner on ise öelnud, oli talle elektri saamine praktiliselt selge enne, kui ta lugema õppis.

Hilja Alak, kes oli tegelnud avariiautomaatika infotöötlussüsteemi loomisega ja pensioniea saabumisel kohe loobus Eesti Energia releekaitse kesktalituse juhi kohast.

Heldor Pitsneri esimene kirjalik ettepanek energeetikamuuseumi loomiseks Eesti Energia juhtkonnale jäi tähelepanuta. Teisele ettepanekule järgnes käskkiri (01.03.1981), millega loodi muuseumi organiseerimise initsiatiivgrupp koosseisus grupijuht Heldor Pitsner, Hilja Alak ja Vladimir Egorov (1910–1987). Initsiatiivgrupp tegi ringkirju-ülieskutseid Eesti Energia ettevõtetele, kirjutati artikleid ajalehtedele, esineti televisioonis ja üleskutsetega ülesüsteemilistel nõupidamistel.

Raske oli aga Eesti Energia tippjuhtidele selgeks teha, et muuseum tuleb luua heal tasemel ja selle eeltingimuseks on korralikud ruumid — optimaalseks lahenduseks Tallinna elektrijaama masinasaal, kuhu võib osa agregaate koos oma abiseadmete ning torustikega alles jätta ja nii selgitada auru kineetilise energia muutmist elektrienergiaks. Juba taotles Tallinna Polütehniline Instituut ca 1/3 masinasaali pindalast, et sinna paigutada Ida-Saksamaalt 120 000 valuutarubla eest ostetud kõrgepinge katseseade (impulssgeneraator). Umbes samal ajal ilmus Eesti Energia käskkiri, mis lubas masinasaali kasutada sideseadmete kastide laona 5 aasta vältel. H. Pitsner reageeris nii, et koostas Eesti Energia kirjad NSVL energeetikaministrile ja ENSV KP Keskkomiteele ettepanekuga luua Tallinna elektrijaamas energeetikamuuseum. Mõlemalt poolt saadi nõusolev vastus. Sideseadmetele leiti ladu mujal. Kõrgepingekatseseade aga monteeriti masinasaali ja sellest kujunes energeetikamuuseumi kõige atraktiivsem eksponaat.

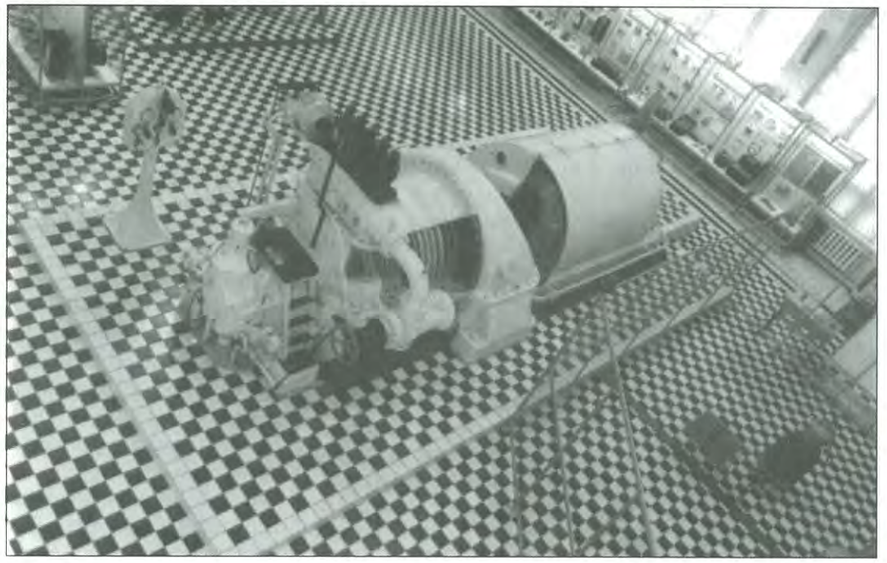
Tallinna elektrijaama käikulaskmisest möödus 1983. aasta märtsis 70 aastat. Sel ajal seal elektrit enam ei toodetud, kuid elektrijaama katlamaja töötas ja soojendas vett kaugkütte jaoks. Juubeli ettevalmistamise käigus oktoobris 1982 kohtus initsiatiivgrupp Tallinna Soojusvõrgu tippjuhtidega. Sellel kohtumisel lepiti kokku mitmes muuseumi kujunemisele tähtsas küsimuses, nagu masinasaalis näituse organiseerimine, ruumi vabastamine muuseumi säilikute jaoks ning U. Vanamölderi vabastamine muudest kohustustest, et tal oleks võimalik näitust ette valmistada.

Esimene näitus Tallinna elektrijaama masinasaalis avati 24. märtsil 1983. Eksponeeriti fotosid elektrijaama arengukäigust ja esemeid, peamiselt elektrimõõteriistu.

Eesti Energia käskkirjaga 30.03.1984 loodi isetegevuslik energiasüsteemi muuseum Tallinna Soojusvõrgu juures. Muuseumi jaoks eraldati Tallinna elektrijaama masinasaal ja nähti ette kahe

turbogeneraatori säilitamine eksponaatidena. Selle käskkirjaga loodi ka 15-liikmeline muuseumi nõukogu, kus oli esindajaid Eesti Energiast, EE ettevõtetest ja Tallinna Polütehnilisest Instituudist. Kuigi loodud muuseum oli isetegevuslik, polnud saladus, et Udo Vanamölder, kes oli soojusvõrgu elektrilabori nimekirjas, Hilja Alak ja Juta Treikelder, kes jagasid ühte töökohta Eesti Energias, tegelesid ainult muuseumiga. Järgnes ca 10 aastat tööd, enne kui oli võimalik avada muusem külastajatele. Nende ridade autor ei mäleta, et Eesti Energia ettevõtetest keegi oleks reageerinud üleskutsele anda muuseumile üle säilitamisväärseid esemeid, dokumente, fotosid jms. Küll aga saadi fotosid ja dokumentaalset materjali Eesti Energia tähtpäevade puhul organiseeritud näitustega. H. Alak ja J. Treikelder kogusid ajaloolisi andmeid riiklikest arhiividest nii Tartus kui Tallinnas. Esemeliste eksponaatide saamiseks käis H. Alak läbi mitte ainult ettevõtete keskused, vaid sõitis ringi ka laiemalt. Nii leidis ta Tõrvas 1937. aastal ehitatud 15/0,4 kV alajaama, mille sisseseade oli säilinud nii, nagu see oli alajaama töölt välja viimise ajal 1970. aastal. Valgas oli ühe elektriku isiklik, isalt päritud töötuba, kus oli installatsioonimaterjale ja mootoreid sajandi algusest jne. Enamasti suhtuti muuseumi loomise mõttesse soosivalt. Oli ka neid, kes ütlesid, et neid see vanapaber ja rauakolu ei huvita. Eesti Energia tootmistalituste juhatajad organiseerisid suuremate ja raskemate seadmete korrastamise ettevõtetes ning nende transpordi muuseumi. Eriti aktiivselt võttis muuseumi loomisest osa EE võrkude talituse juhataja Kalju Hein (töötab energeetikas alates 1953). Soojustehnika talituse algatusel valmistati töötav katlapuhuri makett.

Kogutud säilikud kandis tulmeraamatusse ja koostas kartoteegi J. Treikelder (töötas alates 1959. aastast projekteerijana). 1992. aastal oli fondis vormistatud 14 000 ühikut.



✦ 1942. aastal monteeritud turbogeneraator, paremal nurgas liuglahenduse demonstratsiooniseade
✦ Turbo-generator assembled in 1942, with a demonstrating device of the slider in the right corner
✦ Турбогенератор смонтированный в 1942 г., в правом углу демонстрационная установка

1985. aastal tegi H. Alak Eesti Energia juhtkonnale ettepaneku tellida muuseumi sisekujunduse projekt ja püsiekspositsiooni kujundus ARSilt, kuid Eesti Energia finantsjuhid olid kategooriliselt selle vastu — olevat liiga kallis ja pank ei laskvat läbi. Leping sõlmiti Tallinna Puhkeparkide Direktsiooni Dekooriateljeega, kes, nagu hiljem selgus, kasutas ARSi hinnakirju.

Püsiekspositsiooni stendide sisu koostasid H. Alak ja J. Treikelder. Nad valisid muuseumi fondist teemale vastavad esemed, dokumendid, fotod, laotasid need disaineritega kokkulepitud suurusega plaatidele ja püüdsid *vanapaberile* ja *kolule* koos minimaalse tekstiga anda huvitavat loogilist sisu. Kui stend(id) olid koostatud, vaatas need üle vastava eriala spetsialist. Tallinna Tehnikaülikooli ekspositsiooni koostasid õppejõud Tiit Metusala ja Leo Õispuu, põlevkivikatelde osa EE soojustehnika talituse juhataja Mati Uus. Ekspositsiooni kujundas dekooriateljee kunstnik Pia Ira.

Tallinna elektrijaama 75. aastapäevaks 1988. aastal avati endises turbiinitsehhi laoruumis masinasaali kõrval näitus elektrijaama ja Tallinna Soojusvõrgu ajaloost puitraamidega stendidel ja puitvitriinidega.

Dekooriateljee tegeles ainult puiduga. Puitvitriinid ja poodiumid aga ei sobinud masinasaali. Vitriinide küsimus lahenes alles 1992. aastal, kui vormistati ARSile impulssgeneraatorit ümbritseva metallvõrgust aia kujunduse tellimust. Selgus, et ARS omab alumiiniumprofiile, millest saab kerge vaevaga kokku monteerida nägusaid vitriine. Vahetuskaubana nõudis ARS roostevabast terasest torusid — elasime veel nõukogude aja poolnatuuraalmajanduse tingimustes.

Kõige suuremad raskused muuseumi loomisel olid aga seotud ruumide ehitusremonttöödega. Masinasaalis puudus küte, varem soojendasid seda töötavad agregaadid. Aknaraamid vajasid remonti, seinapaneeli kahhelplaadid olid osaliselt maha kukkunud, põrand laiguline — parandatud eri värvi plaatidega, elektrivalgustus vajas täiendamist. Muuseumile eraldatud ruumid oli vaja eraldada töötavaist seadmetest vaheseintega, lahendada külastajate sissepääsu küsimus jne. Oli vaja lõhkuda raudbetoonist massiivseid agregaatide vundamente, et tasandada põrandat masinasaalis ja laiendada ruume keldrikorrusel.

Hindamatud teened ehituslike küsimuste lahendamisel ja ruumide korrastamisel on Elmar Kändleril (töötas energeetikas alates 1937. aastast). Kõige tähtsamaks tema ettepanekuist võib pidada masinasaali keldrikorrusele vahelae ehitamist, millega kujunes kaunis saal lühiajaliste näituste korraldamiseks. See näitusesaal realiseerus ja keldriruumid korrastati pärast Elmar Kändleri nimetamist energeerikamuuseumi esimeseks direktoriks 1993. aastal.

Laiemas ulatuses algasid ehitusremonttööd 1988. aastal, kui Eesti Energia valmistus pühitsema oma 50. aastapäeva (08.05.1989). Anti välja EE käskkiri, mis jaotas ülesanded EE ettevõtete ja tootmistalituste ning osakondade vahel. Käskkirjas nõuti

Tallinna Soojusvõrgult seni tootmistehnika osakonna kasutada olnud teenindusruumide üleandmist muuseumi käsutusse. See käskkiri jäi suures osas täitmata. Eesti Energia juubelinäitus avati EE saali fuajees.

Ehitusremonttööde materjalidega varustamiseks ja tööde korraldamiseks võeti tööle Hans Jurmann (varem töötas EE dispetšitalituses ja Energiavõrkude Projektis). Ehitusmaterjalidega erilisi raskusi polnud. Need saadi EE varustusinstantside kaudu. Erandjuhtudel tuli pöörduda otse tehaste poole. Nii õnnestus 1987. aastal keraamikatehaselt välja kaubelda nende sisemise reservi arvelt keraamilised plaadid seinte, paneelide ja põranda jaoks.

Heade oskustööliste küsimus oli põhjuseks, miks ehitusremonttööd mitmel korral tuli katkestada. EE Ehitustrust tegi ära küll müüri ladumise, betoneerimise ja elektri installatsioonitööd, kuid viimistlustöödeks ei jätkunud neil oskustöölisi. Pärast paari ebaõnnestunud katset vasttekkinud aktsiaseltsidega viis aastatel 1992–1993 muuseumi maapealsetes ruumides tööd lõpule AS Tallinna Restauraator. Keldriruumide projekti tegi Tööstusprojekt ja ehitas firma AS Vilppu 1994. aastal.

Energeetikamuuseum avati külastajatele 17. detsembril 1993. aastal.

Enne muuseumi avamist — 1991. aastal — oli väga kriitiline periood, mis oleks võinud lõppeda muuseumi loomise mõtte mahamatmisega. Oli ju tekkinud ajajärk, mil esiplaanile kerkisid äriideed. Nii tahtiski Tallinna Soojusvõrgu direktor L. Lipavski kasutada muuseumi ruume rahvusvaheliste kommertsnäituste korraldamiseks. Selleks võeti tööle Taanis väljaõppe saanud mänedžer ja muuseumi töötajatele öeldi, et nad allutatakse infokeskusele. Levisid kuuldused, et impulssgeneraator viiakse muuseumist ära kusagile ehitatavasse elektriseadmete katselaborisse. H. Alak läks TTÜ elektroenergeetika instituudist pärima, kuidas nad kavatsevad impulssgeneraatorit transportida, kui kastid olid juba ammu ära visatud. Instituudi õppejõud selgitasid, et mingit katselaborit ei kavatseta ehitada, aga nad ei kannatanud enam välja jõhkraid pealekäimisi ja olid otsustanud võtta vastu pakkumise demonteerida impulssgeneraator ja detailid viia ilma kastidesse pakkimata ühte katlamajja, kuigi see tähendanuks selle kalli seadme mahakandmist. Järgnes H. Alaku kiri (13.09.1991) Eesti Energia juhatajale, EE Nõukogu liikmetele (koosnes EE ettevõtete direktoritest) ja Energeetikamuuseumi Nõukogu liikmetele, milles ta palus jätta Tallinna elektrijaama masinasaal energeetikamuuseumile. Ta selgitas, et on vaja muuta suhtumist energeetikasse kui kultuuri seisukohalt millessegi alaväärsesse, mis tegeleb ainult looduse saastamisega; ka tehnikasaavutused on kultuur, inimlooming. Energeetikamuuseumilt Tallinna elektrijaama masinasaali äravõtmine oleks mitte ainult kõrvalops neile sadadele, kes on osa võtnud muuseumi loomisest, vaid näitaks ka austuse puudumist kõikide energeetikaala töötajate vastu ja oleks tagasilöök eesti tehnikakultuuri arengus.

1992. aastal hakati realiseerima 1988. aastal vastuvõetud otsuseid. Tehti muuseumi avamise plaangraafik tööde lõpetamisega 1993. aasta veebruaris. Ka sellest tähtpäevast ei õnnestunud kinni pidada. Üheks muuseumi avamise tähtaja pikenemise põhjuseks oli see, et toimusid läbirääkimised muuseumi üleandmise kohta Tallinna Soojusvõrgult EE Õppekeskusele. Elmar Kändlerile ja H. Alakule loodi töökohad ÕK koosseisus alates 01.02.1993 ja käskkiri üleandmise kohta anti välja 08.02.1993.

ARS valmistas vitriinide detailid. Põhja EV töötajad panid need kokku. Energiamüük monteeris arvutid, releekaitse kesktalitus releed, metroloogiatalitus mõõteriistad, sidetalitus taastas dispetšikilbi mnemoskeemi, monteeris ja seadistas telemehaanika aparatuuri. Viru EV tõi Tõrvast ära 15/0,4 kV alajaama sisseseade ja monteeris selle alajaama lahtreid imiteerivale karkassile, Lõuna EV tõi kohale komplektalajaama ja releepaneele, Põhja EV võimsuslüliteid ja muid elektriseadmeid, Energoremont valmistas eksponeerimiseks ette turbogeneraatori 1, mille kaanest lõigati välja sektor tehases Dvigatel jne.

Juuni alguseks 1993 oli püsiekspositsioon kohal, puudusid vitriinide klaasid ja kaartskeemid. Muuseumi nõukogu (1988. aasta uuendatud koosseis) vaatas ekspositsiooni üle 09.06.1993. Ülevaatuse tulemuse võttis kokku nõukogu esimees A. Hamburg sõnadega — mulje on vapustav. Kriitilisi märkusi oli vähe.

Muuseumi avamise ajaks lõpetas ARS Eesti elektrijaamade kaardi ja remontis Eesti elektrivõrkude kaardi. Selleks ajaks lõpetasid Tallinna Tehnikaülikooli elektroenergeetika instituudi õppejõud impulssgeneraatori seadistamise ja muuseumi avamisel kõlasid ca 600 000 V pinge juures välgu imiteerimise paugud.

✦

The Energetics Museum is one of the most original technical museums in Estonia. The idea of establishing the museum started to gain ground at the end of the 1970s. The workers of the electricity department had preserved the dismantled electrical appliances, gauges and other apparatuses. So a unique collection of exhibits came into existence, comprising electrical appliances and apparatuses from 1912. Heldor Pitsner's first written proposal to establish a museum of energetics remained unnoticed by the management. The second one, however, was followed by a decree from March 1, 1981, on the basis of which an organizing group was set up, comprising Heldor Pitsner, the group leader, as well as Hilja Alak and Vladimir Egorov. It still took some time before on March 3, 1984, by the decree of the Estonian Energy, an amateur museum of the power system was founded. The engine room of the Tallinn Power Plant was allotted to the museum and two turbo-generators were to be preserved as exhibits. In 1988, on the 75th anniversary of the Tallinn Power Plant, an exhibition of the history of the power plant and heating network was opened in the former turbine department warehouse next to the engine room. The Energetics Museum was opened for visitors on December 17, 1993.

Музей энергетики один из своеобразнейших технических музеев в Эстонии. Идея создания музея появилась в конце 1970-х годов. Работники электрического цеха хранили демонтированные электроприборы, измерители и др. аппараты. Первое письменное предложение Хельдора Питснера о создании подобного музея осталось без ответа со стороны руководства. Ответом на второе предложение стал приказ от 01. 03. 1981 о создании организационной группы по созданию музея в составе руководителя группы Хельдура Питснера, Хильи Алак и Владимира Егорова. Прошло время прежде чем решением Эстонэнерго от 03. 03. 1984 г. был создан самодеятельный музей энергетических систем. Под музей был выделен машинный зал Таллиннской электростанции, и было предусмотрено сохранение в качестве экспонатов двух турбогенераторов. К 75 летию Таллиннской электростанции в 1988 году в складском помещении турбинного цеха рядом с машинным залом была открыта выставка рассказывающая об истории электростанции и тепловых сетей. Для посетителей музей был открыт 17 декабря 1993 года.

Krahv Fr. von Bergi tubamuuseum

Harri Kübar

Kes oli Friedrich Georg Magnus von Berg (1845–1938)? Võibolla mõnele tundub selline küsimuse asetus imelik, kuid 1991. aastal Eesti Fondide Keskuse ühe tookordse juhi esitatud küsimus oli tõsimeelne. Juristiharidusega noorele naisterahvale tuli põhjalikult selgitada Bergi isikut ja tema mitmekülgset tegevust.

Fr. v. Berg (nõnda kirjutas ta ise) põlvnes Liivimaa iidsest aadliperekonnast. Esivanemad olid ususõdade ajal välja rännanud Põhja-Itaaliast (Piemonte). Selle aadlisoo üheks kuulsamaks esindajaks oli 1812. aastast alates paljudes sõdades ohvitserina silma paistnud Friedrich (ka Fjodor Fjodoroviš) Wilhelm Rembert Berg (1794–1874), kelle Aleksander II 1865. aastal *kindralfeldmarssaliks ülendas, ka Vene krahvitiitli andis (Austria ja Soome krahvi tiitli oli saanud juba varem).*

Fr. Berg õppis Tartus ja Pariisis (Sorbonne ja College France) ning töötas praktikandina Šotimaal farmides, kus tutvus silmapaistva sordiaretaja P. Shireffiga. Mõnda aega tegutses ta noorpõlves isegi diplomaatia alal. Alates 1866. aastast juhtis kindralfeldmarssalist onu poolt adopteeritud Berg Sangaste mõisa majapidamist. Enne 1920. aasta maareformi oli Fr. Bergil kokku 13 mõisat (koos abi- ja karjamõisatega) Liivimaal, Poolas, Soomes.

Varasest noorusest tundis Baltimail. Hinnaline oli tema jahitrofeede kogu, suur raamatu- ja kunstikogu. Bergi sulest ilmus ligi paarkümmend raamatut ja üle 140 artikli.



Fr. Berg huvi teaduse vastu. Erilise innuga tegeles ta loodusteadustega — eriti katsetustega, tehnika ja leiutistega põllumajanduse mitmetes valdkondades. Selleks avanesid võimalused Sangastes, kus 1881. aastaks valmis suguvõsa esindusloss, Windsori kuningalossi stiilis härrastemaja.

Fr. Berg sai tuntuks Sangaste rukki aretajana. Tööd kestsid 1875. aastast kuni tema surmani. Berg tõi uuendusi põllumajandusse igal alal. Nimetame mõnda: maaparandus ja sookuivatus, kõrge produktiivsusega lüpsikari (juba 1914. aastal üle 5000 kg piima lehmalt), väärislakasvatus, aretustööd puuviljade ja kartuli alal, hobusekasvatuses (Tori hobuse esiisa täkk Hetman osteti Sangastest). Konstrueeris viljapuhastusmasina, võttis kasutusele piimajahutusseadme, masinlüpsi. Organiseeris piimavedu raudteel külmvagunitega (St. Peterburgi, Pihkvasse).

Berg armastas reisida. Ta oli üks esimesi autoomanikke

Fr. Berg oli valitud Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi, Venemaa Vaba Majandusühingu, Soome Põllutöö Seltsi, Inglise Kuningliku Põllumajandusseltsi ja paljude teiste teaduslike organisatsioonide ning seltside liikmeks.

Aastal 1912 anti talle Venemaa kõrgeim autasu põllumajanduse arendamisel — suur kuldauraha.

Tartu Ülikooli audoktoriks valiti Fr. Berg 1929. aastal.

* * *

Bergi muuseumi loomise mõtteid sai tõsiselt hakata heietama pärast 1990. aastat. Sotsialistliku põllumajanduse ajal ei olnud mõeldav Bergist kirjutada või rääkida. Käesoleva loo autoritele heideti korduvalt ette Bergi-lembesust ja huvitatust baltisaksa tegelaste elulugudest. Tookordsest ajakirja *Sotsialistlik Põllumajandus* toimetusest saadeti tagasi kõik kaastööd, kus Bergi nimi sees. Valitsevas ajalookäsitluses oli kindralfeldmarssalist Fr. W. R. von Bergist (Fr. Bergi onu) tehtud verejanuline ja despootlik tsaarikindral, Poola ja Ungari mässude verine mahasuruja.

Fr. Bergi poeg Ermes (1880–1949) võttis Soome vabatahtlikuna osa Eesti Vabadussõjast — järjekordne kont punatsensorite hambus. Probleeme oli Fr. Bergi mälestuse jäädvustamisel ja eksponeerimisel Sangaste lossis.

Igasuguste kultuurimälestiste paigutamine avalikesse kohtadesse tuli eelnevalt kooskõlastada ning taotleda luba. Kui 1975. aastal tekkis kammivabriku juhtidel (aastatel 1969–70 taastas tookordne Tartu Kammivabrik Sangaste lossi ja avas seal pioneerilaagri) mõte paigaldada lossi fuajeesse Fr. Bergi vaskpannoo, ei julgenud ükski vabariigi ega rajooni asutuse juht anda selleks luba. ("Paigaldada võite omal riisikol, luba ei anna.") Skulptor Aulin Rimmi teos pandigi üles lossi fuajeesse ja jäädi ootama paberit, kus nõutakse pannoo kõrvaldamist. Samal ajal pandi fuajeesse ka tahvel lossi taastaja ehitusmeistri E. Tammisaare nimega. Need mõlemad mälestised võeti maha lossi rentniku AS Real Reisid omaniku käsul 1993. aastal.

Mõte Bergi muuseumist hingitses edasi ja kerkis uuesti üles Krahv Fr. Bergi Fondi loomisega 1991. aastal. Fond loodi selleks, et tähistada Bergi 150. sünniaastapäeva (1995. aastal). Paluti üht toakest lossi rentnikult, kes kategooriliselt keeldus. Fondi ja Real Reiside vahel sõlmiti küll vastastikuse koostöö leping, kuid toa andmise punkti sisse ei võetud. 1995. aasta sügisest keelati lossis ka fondi trükiste levitamine.

Sangaste valla tookordsete juhtide ja aktivistide (A. Palloson, N. Ilves, R. Org, T. Kukk jt) mõte oli leida muuseumi jaoks tuba mõnes mõisa majandushoones. Leitigi tühi tuba ja köök töölismaja teisel korrusel, mis kuulusid Jõgeva Sordijaama Sangaste aretuspunktile (juhataja Lea Rannik). Vald oli nõus tegema ehitusliku remondi, mis tookordse vallavanema ja ehitusmeistri (Vello Siiman) tubli tööga lõpetati 1997. aasta alguseks. Remonditi tuba, köök, esik, trepikoda, välississepääs.

AS Estiko muuseumist saadi stendide alused, vitriinid ja hädavajalik mööbel. Esialgsel kujul oli muuseum soovijatele avatud juba sama aasta mais. Pidulik avamine toimus 8. mail 1998. aastal. Avamisel osales ka Sangaste krahvi pojapoeg Markus Berg perekonnaga Soomest.

HARRI KÜBAR



Fotod A. Nilson

✦ Muuseumi avapäeva külalised, keskel artikli autor
✦ Guests on the opening day of the museum, in the middle the author of the article
✦ Гости, пришедшие на открытие музея. В центре автор статьи

✦ Krahv Bergi pojapoeg Markus Berg vestluses muuseumi hooldaja Naima Ilvesega
✦ Markus Berg, Count Berg's grandson, making conversation with Naima Ilves, the museum curator
✦ Внук графа фон Берга Маркус Берг беседует с хранителем музея Наймой Ильвес



Ligi 50 m^2 pindalaga korteris on vitriinidesse ja stendidele oskuslikult paigutatud materjal Fr. Bergi elu ja tegevuse kohta. Fotomaterjali on piisavalt — osa, mida ei mahtunud välja panna, on jäetud fondidesse. Põhjalik on ka Bergi fondi poolt välja antud kirjanduse ülevaade. Osa kogumikke on muuseumis veel saadaval.

Fotodel on juures põhjalik tekst. Bergi elu on antud läbilõikena. On palju pilte ka sugulastest (vennad, õde, abikaasa, pojad, lapselapsed). Osa stende on temaatilised: Berg ja hobused, Berg ja autod, Berg ja jahindus. Väärtuslik väljapanek on ka onust, kindralfeldmarssal Bergist.

Esemelisi väljapanekuid on vähe, oodatakse täiendust Sangaste rahvalt. Külastajaid tervitab Bergi büst (autor A. Rimm), mis on küll kipsist, kuid vastava töötlusega saanud pronksi välimuse. Riiulitel on mõisast pärinevaid majapidamistarbeid (kohviveski, brenner, öövahi latern, kaaluvihid). Mõned esemed (suur petrooleumilamp, seinakell) on pärit Hummuli lossist, mis ka kunagi kuulus Bergi perekonnale. Vitriinides on Bergi perekonna liikmetele kuulunud isiklikke asju. Eriti väärtuslikud on muuseumi avamispäeval M. Bergi toodud esemed ja dokumendid. Muuseumile anti üle Fr. Bergi Londonis õmmeldud frakk, mida omanik kandis Sangaste lossi pidulikul sisseõnnistamisel 1. märtsil 1881. aastal (v.k järgi). Lossi avamisele oli lubanud tulla ka keiser Aleksander II, kes langes aga atendaadi ohvriks. Teine väärtuslik kingitus oli Fr. Bergi binokkel, mis oli talle kingitud St. Peterburgis 1900. aastal purjejahtide võistluse auhinnana (Berg oli Riia juhtklubi liige). Binokkel leiti Talvesõja ajal ühe langenud punaohvitseri rinnalt ja keerulise teekonna järel jõudis Markus Bergi kätte.

Muuseumi avamisel tänati soojade sõnadega asja organiseerijaid ja abistajaid. Koosolijate poolt (A. Peterson jt) avaldati aga arvamust, et samas hoones võiks olla ka toad Sangaste põllumeestele. Kindlasti leidub väljapanekuteks Sangaste talurahva elu ja tegevust kajastavat, aga ka rukki tegelikku aretustööd illustreerivat materjali.

✦

Muuseumini juhatab teeviit lossi juurde viivalt tammealleelt.

Muuseumil kindlat lahtioleku aega ei ole, sest hooldaja (pr Naima Ilves) elab samas ridamajas. Saab ka telefoni teel eelnevalt kokku leppida (Valga, 276/ 61233).

✦

Friedrich Georg Magnus von Berg (1845–1938) descended from ancient Livonian nobility. He studied in Tartu and Paris and worked as a trainee on Scotland farms. Fr. Berg became famous as the breeder of Sangaste rye. He introduced some innovations in agriculture, such as amelioration and wetland drainage, high productivity dairy cattle, rearing of valuable fish, potato and fruit, as well as horse breeding and many others. In 1912 he was awarded the highest prize in Russia for developing agriculture the big golden medal. In 1929 Fr. Berg was elected Honorary Doctor of Tartu University. On the initiative of the former leaders of the Sangaste commune (A. Palloson, N. Ilves, R. Org, T. Kukk, and others) it was decided to found Fr. Bergs museum and find a room for it. There was an empty room with a kitchen on the first floor of the workers dwelling which was converted into a museum. On about 50 square metres the material in showcases and on stands gives a good survey of Fr. Bergs life and activities. There is a signpost showing you the way to the museum in the oak alley leading to the castle. The museum does not have any regular opening hours as the curator Mrs. Naima Ilves lives next door. It is possible to book a visit by phone (276-61 233).

Фридрих Георг Магнус фон Берг (1845–1938) происходил из древнего лифляндского дворянского рода. Он учился в Тарту и Париже, работал практикантом на фермах Шотландии. Фр. Берг приобрел известность благодаря своей деятельности по селекции сорта ржи "Сангасте". Берг внес новшества в организацию сельского хозяйства: мелиорация и осушение болот, высокопродуктивное молочное стадо, выращивание ценных пород рыб, селекционные работы с фруктами и картофелем, коневодство и т. д. В 1912 году заслуги Берга были отмечены высшей наградой России в сельском хозяйстве — памятной золотой медалью. В 1929 году Фридрих Берг был избран почетным доктором Тартуского университета. У бывших руководителей волости Сангасте возникла идея создания в одной из комнат мызы музея Фр. фон Берга. Помещение нашлось в доме мызных рабочих. На площади в пятьдесят квадратных метров удалось удачно разместить материал о жизни и деятельности Фридриха фон Берга. Указатель направляет посетителей по дубовой аллее к замку. У музея нет конкретных часов работы, так как смотритель / Найма Ильвес/ проживает в соседнем доме.

Kümneaastane muuseum — kas noor või vana?

Pilvi Põldma

Harjumaa Muuseumist on seni suhteliselt vähe kuulda-lugeda olnud. Kümme aastat ei ole küll eriline tähtpäev, kuid tähelepanu väärib siiski.

Harjumaa Muuseum asutati ENSV Ministrite Nõukogu määrusega 30. augustil 1988. aastal. Tegelik töö algas 1989. aastal direktori ja peavarahoidja ametisse asumisega. Muuseumi tööle rakendumine sattus Eesti taasiseseisvumisaega ja need kiired muutuste ajad on andnud muuseumi tegevusele nii positiivseid kui negatiivseid impulsse. Nii ei tea meie midagi näituste avamise eelkontrollist ega muud laadi ideoloogilisest survest. Mõnel puhul oleksid konkreetsed juhised ja suunised lausa vajalikud (näit fonditöö eeskirjad jms), aga aluseks on vaid heade kolleegide kogemused.

Kõige rohkem on probleeme tekitanud muuseumihoone renoveerimine, ja mis kõige kurvem — lõppu ei paista veel tänagi. 1991. aasta kevadeks suutsime remontida esimesed näituseruumid ja avada näituse Harjumaa ajaloost, kusjuures umbes 10 m^2 pinda jäi vahetatavate näituste tarbeks. Samal ajal käis pidevalt võitlus maja vabastamiseks üürnikest ja remondirahade otsimine. Loomulikult puudutas meid ka omandireform, kuid edukate läbirääkimiste tulemusel loobus Keila 1995. aastal, mil õnnestus vahetada hoone katus ja lõpetada uue näitusesaali (u 100 m^2) ehitamine. Ees on ootamas nõuetekohaste fondiruumide ja püsiekspositsioonipinna renoveerimine, majale normaalse välisilme andmine.

Samal ajal oleme pidevalt tegelnud kogude komplekteerimisega — võtnud vastu annetusi, käinud inimeste juures kodudes kogumistööl, algata-

Foto A. Põldvee





Foto P. Koppel

✦ Näituse *Nukuteatri võlumaailm* avamisel direktor Pilvi Põldma (artikli autor) ja nukumeister-näitleja Lea Sibul
✦ Pilvi Põldma, Director (author of the article) and Lea Sibul, puppet-maker and actress, at the opening of the exhibition *Magic World of the Puppet Theatre*
✦ Директор музея Пильви Пыльдма (автор статьи) и мастер по изготовлению кукол и актриса Леа Сибул на открытии выставки *Волшебный мир кукол*

✦ Harjumaa muuseum Keilas
✦ Harjumaa Museum in Keila
✦ Харьюмааский музей в Кейла

mõisa viimase omaniku Alfred Kalmi tütrepoeg Arne Kalm, kellele maja tagastati, sellest muuseumi kasuks. Järgmise suure sammu tegime ajaloolise pärimuse kogumise konkursi traditsiooni, komplekteerinud muuseumi raamatukogu. 1997. aasta lõpuks oli meie

PILVI PÕLDMA



Foto K. Heinla

✦ **Näitus** *Uued vanad asjad muuseumis*
✦ **Exhibition** *New Old Things at the Museum*
✦ **Выставка** *Новые старые вещи в музее*

The Harjumaa Museum was founded on August 30, 1988. By the spring of 1991 we had redecorated the first exhibition halls, and later on some 100 square metres of space was added. The completion of collections has been a continuous process. By the end of 1997 the collections included 11,124 museals photos, negatives, documents, printed matter, ethnographical items, etc. A permanent exhibition of the geology and archaeology of the county has been compiled, and the history of Keila is introduced. A great number of photo, art, and handicraft exhibitions have been staged. The museum publishes a series called Harjumaa Studies, of which three issues have come out.

The exhibition New Old Things in the Museum at the turn of 1997–1998 was interesting in several ways. It gave a great impetus for donating things to the museum.

Харьюмааский музей был создан 30 августа 1988 года. К весне 1991 года были отремонтированы первые выставочные залы, к которым добавилось еще около 100 кв. м. выставочной площади. Постоянно ведется работа по комплектации фондов. На конец 1997 года общая численность фондов составляла 11 124 музеалии — фотографии, негативы, документы, печатные издания, этнографические экспонаты и т. д. Составлена постоянная выставка рассказывающая о геологии и археологии уезда, знакомят с историей Кейла. Больше всего выставок было посвящено фотографии, искусству и рукоделию. Музеем издается серия "Исследования Харьюмаа", на сегодняшний день вышло три номера. По-своему интересна была выставка экспонатов, принятых музеем на хранение в этом году "Новые старые вещи в музее", прошедшая в конце 1997 – начале 1998 гг. После проведения этой выставки увеличилось число экспонатов предлагаемых музею.

kogude üldarv 11 124 museaali — sisaldades fotosid, negatiive, dokumente, trükiseid, kunsti, ajaloolisi ja etnograafilisi esemeid, arheoloogilisi ja geoloogilisi leide.

Muuseum on alustanud sarja *Harjumaa uurimusi* väljaandmisega, millest on ilmunud kolm raamatut: 1. *Harju Muuseum 1989–1993: Artikleid ja aruandeid* (Keila, 1994); 2. Mati Mandel *Sõjalõpu sündmused Keila ümbruses* (Keila, 1994) ja 3. *Pakri ja Paldiski kogumik* (Keila, 1998).

Nüüdseks on koostatud uus püsinäitus maakonna geoloogiast ja arheoloogiast ning haldusjaotuse kujunemisest Harjumaal. Eraldi tutvustatakse Keila linna ajalugu. Näitusetegevus hoogustus pärast uue näitusesaali valmimist 1995. aastal. Oleme püüdnud haarata võimalikult laia teemade ringi, et hoida üleval inimeste huvi muuseumi vastu. Korraldatud on nii foto-, kunsti-, käsitöökui ka ajaloolisi näitusi. Meie majas on ainuke arvestatav näitusesaal Lääne-Harjumaal ja sel põhjusel oleme pidanud vajalikuks kunstinäituste korraldamist — seda nii publiku kui ka kunstnike huve silmas pidades. Viimastel aastatel on kevad-talvisel perioodil toimunud üks lastele adresseeritud näituseprojekt: 1996 *Dinosauruste minimaailm*, 1997 *Nukuteatri võlumaailm*, 1998 õpilaste joonistuste näitus *Minu kodu lugu*. Kevadest sügiseni on tavaliselt olnud üks ulatuslikum ja teaduslikum näitus koostöös teiste muuseumidega: 1996 *Harjumaa rahvariided* (ERM), 1997 *Harjumaa rand* (Eesti Meremuuseum), 1998 *Pakri rootslased: ajalugu ja rahvakultuur* (ERM). Ainult oma jõududega tehtud näitustest tooksin välja 1996/97. aastavahetusel olnud raamatunäitust *Kirjanduslik Harjumaa*, mis oli oluline eelkõige oma informatiivsuse tõttu. Mitmes mõttes vajalik ja kasulik oli 1997/98. aastavahetuse tulmenäitus *Uued vanad asjad muuseumis*, mille koostas peavarahoidja Mall Siniveer. See oli omalaadne inventuur, kuna andis meile praktilise ülevaate kogudest. See oli ka esimene näitus, mille koostamisel oli võimalik teha koostööd professionaalse kunstnikuga. Krista Lepland saavutas meie saalis ja olemasoleva materjaliga väga hea tulemuse. Näitus oli huvitav ka vaatajatele — külastajaid oli talvevaikusele vaatamata tavapärasest enam. Tulmenäituse järgselt on elavnenud ka eksponaatide pakkumine muuseumile.

Kui otsida vastust pealkirjas püstitatud küsimusele, võiks vastata, et kümme aastat on üks tore ja paras vanus muuseumile. Esimesed kogemused, nii head kui halvad, on saadud ja mõõtmatult lai tegevuspõld arvukate võimalustega on ees ootamas.

Sagadi Koolituskeskuse Metsamuuseumi tegevussuunad*

Peeter Reintal



Sagadi Koolituskeskuse Metsamuuseumil möödus 1998. aasta sügisel 12., uues hoones kolmas külastushooaeg. Külastajatele on avatud härrastemaja, ait-tõllakuur ja näitusesaalid.

Külastajaid teenindavad suvel metsamuuseumi hoones meenete ja kirjanduse müügipunkt, banketisaaliga kohvik ning hotell, ait-tõllakuur, muuseumi ees välikohvik ja käsitöö müügipunkt, endises valitsejamajas saunaga võõrastemaja-pansionaat, endises viljakuivatis salongi ja välikohvikuga kauplus, härrastemaja keldrisaalis kohvik-söökla. Ligikaudu 50 ha-l saavad külastajad tutvuda mõisahoonete arhitektuuriansambliga (restaureeritud 19 hoonet), talveaiaga, mõisapargiga (16 ha) ja dendropargiga (3,5 ha, üle 100 puuliigi). Taastamist ootavad pargipaviljonid, pargiteed ja sillad ning park pankranniku jalamil alumiste tiikide ümber. Hea koostöö on Lahemaa Rahvuspargi külastuskeskusega (giidid, tõlgid, retkejuhid õpperadadel, majutuse ja toitlustuse broneerimine), Vergi Meresadamaga (paadisõidud merel, toitlustus, saun) ja kohalike ettevõtjatega (hobusõidud, Altja kõrts jm). Perspektiivne on 10 km kaugusel asuva Võsu suvituspiirkonna ettevõtete (hotellid, toitlustuskohad jm) mitmesugustele üritustele kaasahaaramine.

Juba aastaid on Tallinna Draamateatri etendustele härrastemajas (A. Tšehhovi *Kolm õde*) kõik piletid välja müüdud. 1997. aastal oli Sagadi mõisas kokku 28 avalikku kontserti ja etendust, millest Draamateatri etendusi oli 10 (koos kahe peaprooviga). 1998. aastaks oli planeeritud 12 etendust. 1998. aastal pakkus kõrtsietendusi endise Sagadi mõisa maadel 6 km kaugusel Altja kõrtsis ka Rakvere Teater.

Muuseumitegevus

Traditsiooniks on saanud, et igakevadistest metsanädalatest võtab osa ka Sagadi Koolituskeskus ja selle metsamuuseum. Metsamuuseumi hoones avati 12. aprillil 1998 Piret Varimetsa loodusfotode näitus *Neli aastaaega* ja rändnäitus Soomest *Puu Aeg* (Puun Aika). Sama aasta 14. aprillil olid Sagadis seoses metsanädalaga külas õpilased üheksast Tallinna koolist. Siia jõudis Tallinnast Raekoja platsilt ürituse *Igaüks võib rattad pöörlema panna* viikingilaevu sümboliseeriv palkidest ja värvilistest keerlema lükatavatest puuratastest ning istepakkudest mänguline lastele mõeldud kompositsioon *Metsas targu talita*. See oli ka metsanädala loosungiks. Viimane näitus tegi platsi vabaks augusti alguseks, kui algas järjekordne rahvusvaheline puuskulptuuride sümpoosium *Puu 98*.

Mitmed külastajad on tulnud uudistama ka palkmajade ehituse kursuste käigus Sagadis valmivaid ehitisi.

Ka muuseumi püsiekspositsioonis on muudatusi. Juurde on tulnud uusi metsaelanike topiseid (millest peaks hiljem välja kasvama uus jahindusmuuseum), kollektsioon puudel toituvatest putukatest (läbi luubi vaatamise võimalused), matkamajaga puhkepaika imiteeriv väljapanek jm huvitavat. Püüdleme oma ekspositsiooniga suurema atraktiivsuse ja mängulisuse, mobiilse, liikuva ekspositsiooni suunas.

Ajutised temaatilised näitused on seni vahetunud iga 2–3 kuu tagant. 1997. aastal oli mõisakompleksis 18 erinevat väljapanekut. Tähelepanekute järgi külastatakse Sagadit tavaliselt üks kord aastas, mille tõttu on avaldatud arvamust, et suvel ei peaks näitusi vahetama. Kogu kohapealne, ka suvine lisatööjõud on rakendatud teenindussfääris. Museaalidega tegelemine, muuseumikujundus ja reklaamitööd on võimalikud ainult talveperioodil. Selleks on seni piisanud ühest juhtivast töötajast. Varahoidja kohustuste lisamine administraator-giidjärelvaatajale ennast ei õigustanud, 1997. aasta talvel selleks aega ei jäänud. Nüüd on meil ka kunstnik, kuid temalegi leidub meie suures mõisakompleksis hulgaliselt muid jooksvaid hädavajalikke töid. Samas on tulnud mitmeid erinevate näituste pakkumisi just suvel. Sagadi Koolituskeskuse põhitegevuseks on ja jääb koolitus ja sellega seotud teenindus. Muuseumi struktuuriüksus peab sellega kohanema ja arvestama, et on üks osa sellest koolitusest; ta peab ka ise aktiivselt selles kaasaegsel, heade teadmistega tasemel osalema. Kui paari aasta pärast komplekteeritakse ja sisustatakse jahindusmuuseum, on temaatiliste, foto- ja kunstinäituste eksponeerimise pinnad ammendatud. Uute näituseruumide, galeriipindade ehitusvõimalused on aga Sagadi restaureeritud hoonetekompleksis perspektiivprojekti järgi olemas. See eeldab jätkuvat initsiatiivi, entusiasmi, asjast huvitatute laia ringi ja uusi sponsoreid ka maakonnast väljaspoolt.

Neli aastaaega

Paljude piltpostkaartide autori Piret Varimetsa fotonäitus *Neli aastaaega* tutvustas fotosid Lahemaalt, Põhja-Kõrvemaalt, Soodlast, Aegviidust, Jägala jõe ja Emajõe äärest, Paunkülast, Keibu lahest, Vormsi saarelt ja Saarnaki laiult kevadest, suvest, sügisest ja talvest.

Eksponeeritud oli pilte muinasjutuliselt habetunud põlismetsast, allikalisest sõnajalametsast, rabavaikusest ja suurvee jõekohinast, allika- ja järvesilmadest, mererannikult ja saartelt.

Aktiivse matkajana on Piret alates 1984. aastast jäädvustanud fantastilisi vaateid Krimmis, Kaukaasias, Baikali ääres, Kuriilidel, Alpides, Tatra mägedes, kuid tema sõnade järgi hing kuulub ikkagi kodumetsadele, rabadele, soodele, saartele ja merele.

Näitused lastele

Meie külastajate arv peaks 1998. aasta lõpuks tõusma üle 40 000 inimese. Sagadi külastajatest on ligi pooled kooliõpilased. Oleme oluliseks pidanud mh ka õpilaste paremaid töid — joonistusi, maale ja fotosid tutvustada. 1997. aastal paistsid lastenäitustest silma Rakvere Kaurikooli õpilastööd, joonistusvõistlus *Linnud vabas looduses* ja III noorte loodusfotokonkursi tööde valiknäi-

* Vt ka *Muuseum* 2/96

tus. Joonistusvõistlusest *Linnud vabas looduses* võttis osa Sagadi metsamuuseumi kõrval veel 9 muuseumi mujalt Euroopa ja Aasia riikidest. Sagadisse saabunud töödest valis žürii parimaks 13-aastase Miroslav Morovciku töö Slovakkiast. Ka kolmas koht läks Slovakkiasse 8-aastasele Martin Razusele. Teise koha sai 12-aastane Ieva Petersone Lätist. Külastajad valisid parimateks aga (I, II ja III koht) Hiina laste tööd, kus pildid olid ruumiliseks muudetud kunstkäsitööga. Nii saadeti vaatajate preemiad Hiinasse. Näituse ringlemisel maakonnas hakkas kellelgi aga Hiinas tehtud pisikestest traadist puuri pistetud tehislindudest nii "kahju", et loomutruud pehmesulelised puurist "lahti lasi". Nii ei õnnestunud meil enam neid tehislinde oma kodumaale tagasi saata.

1998. aasta kevadel oli veel võimalik vaadata kauaaegse Vanemuise teatri peakunstniku Meeri Säre nukunäitust *Kalevala nukud, teatrinukud*. Teatri- ja muusikamuuseumist alguse saanud ideed metsa- ja muinasjututeemaliste nukkude, puidust muusikariistade ja mänguasjade väljapanekuteks ootavad veel oma aega.

1998. aasta mais avasime Silvi Villemsoni taimevaipade kõrvale ka Voldemar Luhti puitmudelite näituse *Hobutööd ja rakendid*. Voldemar Luht on 14 aasta jooksul puidust välja lõiganud ja kokku seadnud 450 hobust (*Maalehe* 21.05.1998 andmeil) inimeste, rakmete, vankrite, regede, põllutöömasinate, tööriistade, majapidamisvahendite jm varustusega, mis iseloomustavad hobuse kasutamist inimese abilisena. Hästi on tabatud ratsahobused, uljalt kergejalgsed sõiduhobused, rahulikud raskeveohobused, raskest või kauakestvast veost kurnatud välimusega hobune, hobuste tõud ja ka värvused. Autori sooviks on jäädvustada kõik tööd, mida kunagi hobustega tehtud. Tema pidevalt täienevat puidust mudelite kollektsiooni võib erinevas suuruses aeg-ajalt kohata Eesti mitmeski muuseumis.



Väikestele lastele mängumaaks sobis hästi palkidest, puuseibidest ja pakkudest atraktsioon *Metsas targu talita*. Neid värvilisi puurattaid ehk viikingilaevade kilpe keerutades ja sõnu lugedes, pakkudel istudes vaatamise, mängu ja puudutuse läbi sai tajutavaks ka emotsionaalne side puiduga.

Näitused Põhjamaadest

Hea koostöö on mitmete metsaga seotud ettevõtetega, mitme muuseumiga, kuid ka muuseumidega Põhjamaades. Kaasaegse metsamuuseumi väljapaneku kujundamisele ja sisustamisele aitasid 1996. aastal avatud uues muuseumihoones kaasa Rootsist Linköpingust saadud materjalid. 1997. aastal sai meil Öster-Malma muuseumigrupi initsiatiivil vaadata Rootsi jahindusnäitust ning metsa- ja jahimehe Hans Svenssoni loodusfotosid. Tänavu on näitus *Puu Aeg* Soome Metsamuuseumist ja Metsateaduskeskusest Lusto, kellega Sagadi muuseumil on teiste Põhjamaa suurimate metsamuuseumidega (Silvanum Rootsis Gävles ja Norra metsamuuseum Elverumis) võrreldes olnud varasemad sidemed.

Sagadis on tihti näha meie ja Metsaameti koostööpartnereid koolituses Soomest, Rootsist ja Taanist, aga ka norralasi.

Koostöös Pieksamäe ja Savonlinna ametikoolidega käib õpilaste vahetus, avati uusi erialasid Sagadis (retkejuhtide ja palkmajade ehitajate koolitus). Plaanis on kaasata sealseid ajaloolisi metsatöövahendeid, mida meilgi kasutatud, koos Eestis leiduvatega ka uute ajutiste temaatiliste näituste koostamisel.

Puu Aeg

Kokkupandav, ühte kasti mahtuv rändnäitus *Puu Aeg* Soome Metsamuuseumist Lusto, mis hõlmab meil kahte näitusesaali, on geniaalselt lihtne, maitsekas ja kunstipärane. Kasutatud on kohtvalgustust ja ilma oksakohtadeta vineertahvleid. Tutvustab Soome metsi, metsapuid, puidu mitmeotstarbelist kasutamist ja eeliseid teiste ehitusmaterjalide ees — suhteliselt vähest energiakulu nõudev töötlemine, materjali soojapidavus, loodussäästlikkus, lihtsus ja kestvalt kasutatavus; on inimsõbralik, puhas loodustoode nii ehituses, tarbeesemena kui kunstis. Näituse kavandus ja teostus on tehtud Tarbekunsti kõrgkooli (Taideteolisen korkeakoulun Teolisen muotoilun osasto) üliõpilaste Rik Karikoski, Hannu Köngase ja Jouni Nuopponeni poolt ja valmistatud neljas eksemplaris rändama Soomes, Lääne-Euroopas ja nüüd ka Eestis. Meie muuseumide huvi korral võib näitus Eestisse jääda 1998. aasta lõpuni.

On ju Eestigi metsarikas maa. Metsast leidsid meie esivanemad varju, toitu, said soojendamiseks lõkkematerjali, hagu, ahjupuid ning hästi sooja pidava maja ehitamiseks palke. Puidust tehti tööriistad, tarbeesemed ja mööbel. Metsa ja puid austati, kummardati, toodi ohvriande. Sealt saadi abi tõbedele. Sinna tuldi puhkama, mõistmist ja rahu leidma. Enamesinevatest eesti perekonnanimedestki on esimese seitsme hulgas 5 puude nimedega (V. Lääne *Varia Leksikon*). Metsarahvana on meie kultuuritraditsioonid olnud tihedalt seotud metsa ja puudega, nende kasutamisega. Seetõttu peaks näitus olema hästi mõistetav ka Eestis, ideid andev ka meie pürgimuste juures, sh metsa ja puidu väärtuse tõstmisel.







Fotod P. Reintal

✦ **Vaade ekspositsioonile**
✦ **View of the exposition**
✦ **Вид на экспозицию**

✦ **Meeri Säre näitus *Kalevala nukud, teatrinukud***
✦ **Theater puppets on *Kalevala* theme made by Meeri Säre**
✦ **Выставка *Куклы-герои* "Калевала", *театральные куклы*, автор Меери Сяре**

✦ ***Puu 97* — valmivad puuskulptuurid Sagadis**
✦ ***Wood '97* — working on wooden sculptures in Sagadi**
✦ ***Дерево 97* — изготовление деревянных скульптур в Сагади**

Hea side Soomega ja keelebarjääri puudumine on võimaldanud ka Sagadi töötajatel vähemalt kord aastas tutvuda Lusto uute väljapanekutega. Hea infovahetuse tõttu on viimasel kolmel aastal ka Sagadi metsamuuseumi külastajatel olnud võimalik meie reklaamipuude lahtrites asuvate reklaamlehtede ja voldikute abil teada saada, millised sündmused ja väljapanekud on vaadata lähemal ajal Soome metsamuuseumis. Loodetavalt avastab ka rohkem eestlasi selle kauni loodusega avarate veteväljade vahelise paiga.

Sagadit külastavatest välismaalastest on rekord soomlaste käes, kellest nii mõnigi tuleb siia Lahemaale üha uuesti ja uuesti.

SAGADI KOOLITUSKESKUS

Külastajatele avatud:

01. maist 30. septembrini teisipäevast pühapäevani kl 11–18 (01. oktoobrist kuni 30. aprillini ainult ettetellimisel tel 232/ 98 642, 232/ 98 647)

Mõisa härrastemaja 16 tuba, metsamuuseumi info- ja müügilett ning 14 saali, ait-tõllakuuri 4 näituseruumi, dendropark (3,5 ha), mõisapark (16 ha), talveaed ja kauplus. Väljapanekutega tutvumiseks varuge lisaaega.

1998. aastal peahoone ja metsamuuseumi ühispileti hind 30 krooni, pensionäridele 20 ja õpilastele 10 ning perepilet (1–2 täiskasvanut + lapsed) 60 krooni.

Eraldi peahoone või metsamuuseumi pilet 20 krooni, pensionäridele 15 ja õpilastele 7 ning perepilet 40 krooni.

Koolituseks konverentsisaalid, istungitesaal, õppeklassid (tel 232/ 98 642)

Õpetatakse metsandust, mootorsaagide ja võsalõikajate käsitsemist, palkmajade ehitust, loodusmatkajuhtimist, korraldatakse täienduskursuseid ning antakse teadmisi loodus- ja keskkonnakaitsest nii õpilastele kui ka täiskasvanutele.

Loengute, seminaride, konverentside jm ürituste, videoprogrammide ja kohvipauside ettetellimise võimalus asutustele, ettevõtetele, organisatsioonidele, üksikisikutele, turismigruppidele, õpilasekskursioonidele, matkajatele.

Rentimisel	**70-kohaline härrastemaja saal**	**1000 krooni tund**
	60-kohaline konverentsisaal	**400 krooni tund**
	23-kohaline istungitesaal	**150 krooni tund**
	25-kohaline õppeklass	**80 krooni tund**

Toitlustamine ettetellimisel (tel 232/ 98 626, 232/ 98 611) mõisa 40-kohalises keldrisaalis ja metsamuuseumi hoone II korrusel 40-kohalises kohvik-restoranis (lisaks 20-kohaline banketisaali, 150 krooni tund).

Majutus 34-kohalises võõrastemaja-pansionaadis (tel 232/ 98 642). Hoones on puhkeruum ja saun. Kaks tuba on 3-kohalised, 6- ja 8-kohalised toad on naridega. Koha hind on 4 ja enama inimesega toas 90 krooni ööpäevas, 2–3 inimesega toas 110 krooni ööpäevas, 1 inimesega toas 150 krooni ööpäevas. Saun 150 krooni tund.

Härrastemaja II korruse 2-toaline apartement (WC, dušš) 1000 krooni ööpäevas.

Hotellis on majutuskohti 28, toad 2-kohalised (koha hind 300 krooni, üksi toas 500 kr/ööpäev), lisavoodi (175 krooni) võimalus.

Meeldivate kohtumisteni!

Tapa Muuseum

Harri Allandi



✦ **Tapa Muuseum**
✦ **Tapa Museum**
✦ **Музей в Тапа**

Foto A. Seidelberg

Tapa Muuseum linna munitispaalasutusena, asukohaga 1. mai pst 34, avati pidulikult 10. juunil 1994. aastal. Lindi lõikas läbi linna üks vanimaid põliselanikke, 87-aastane Gerda Udras.

Muuseumi avamist Tapal võib paljuski lugeda ühe mehe — Harri Allandi — aastatepikkuse sihikindla töö tulemuseks (*Virumaa Teataja* 9.VI 1994). H. Allandi tegeles juba pikka aega hobi korras Tapa koduloo uurimisega, mida tutvustas raadios, televisioonis, trükisõnas, korraldas kogutud materjalist näitusi.

Muuseumi hooneks ostis linn perekond Negusele kuulunud amortiseerunud elumaja, ehitatud 1936. aastal, krundi suuruseks 900 m^2. Hoone sobis muuseumiks oma asukoha ja arhitektuurilise välisilme tõttu. Projekti maja kohandamiseks muuseumihooneks tegi Tapalt pärit Eesti tuntud arhitekt Teddy Böckler. Linnavolikogu koos linnavalitsusega toetas fi-nantsiliselt ümberehitamist. Palju töid tehti ühistööna, abistasid ka kohalikud ettevõtted.

Esialgu vormistati muuseum Rakvere Muuseumi Tapa filiaaliks. Tapa Muuseumi põhikiri kinnitati 30. juunil 1992. aastal. Muuseumi üldpind on 128 m^2. Muuseum kogub, talletab ja eksponeerib kõike, mis on seotud Tapa ajaloo ja kultuuriga.

Alumisel korrusel asub püsiekspositsioon, samuti Tapat kui raudtee-sõjaväelinna kajastavad eksponaadid. Siin on ka põlev vesi, mida julgeti näidata ETVs 1987. aastal.

Kõik museaalid paigutatakse esmalt hoidlasse, kus toimub nende korrastamine, restaureerimine, arvele võtmine. Siin asuvad paljud dokumendid, üle 2000 foto Tapast, oma tegevuse lõpetanud kooride, klubide materjalid jne.

Teise korruse näituseruumis korraldatakse iga kuu vahetatavaid näitusi, kus tutvustatakse Tapaga seotud inimeste tegemisi, harrastusi.

HARRI ALLANDI

Mõned näited viimaste aastate näitustest: Evi Tihemetsa graafikanäitus, Kalvi Aluve õlimaalide ja trükiste näitus, Tapa Gümnaasiumi õpilaste käsitöönäitus, Riigikogu aseesimehe Tunne Kelami fotonäitus, Tiiu Pallo-Vaigu maalinäitus, Leida ja Harri Viiralti harrastuskogu näitus, Tapa Kunstiklubi sügisnäitus, Aurelie Kulli tikandtehnikas piltide näitus, Tapa käsitööringi näitus, kalendrid läbi aegade, Kaupo Klooreni väikeste piltide ja kadakapuust käsitöö näitus jne.

Näituseruumis viiakse läbi ka mitmesuguseid teisi üritusi. Seoses Taani abiga Tapa põhjavete õlireostuse likvideerimisel andis siin 1995. aastal pressikonverentsi Taani peaministri abikaasa, 1997. aastal toimus kammerkontsert seoses Tapa linna päevadega, 1998. aastal Tapal võetud videofilmide näitamine jne. Tapa linna 70. aastapäeva tähistamisel abistas muuseum Tapat tutvustava voldiku koostamisel, *Ajakivi* valmistamisel ja avamisel keskväljakul. Käesoleva artikli autor koostas nimekirja elulooliste andmetega Tapaga seotud tuntud 106-st inimesest (andmed arvutis), abistas EE toimetust artikli *Tapa* koostamisel, osales Arvi Niitme raamatu *Neli kooli* kaane kujundamisel, kirjutas ülevaate Tapa linna ajaloost, mis osaliselt avaldati Helmut Elstroki koostatud raamatus *Põhja-Eesti südamaadel*.

Alates ümberehitamisest kuni käesoleva ajani on töötajate arv olnud üks (hooldab ka muuseumi aeda).

Suurim tänu tuleb avaldada neile linna endistele ja nüüdsetele elanikele, kes on annetanud muuseumile tuhandeid eksponaate.





Foto M.-A. Kelam

✦ **Vaade ekspositsioonile**
✦ **View of the exposition**
✦ **Взгляд на экспозицию**

✦ **Tapa vaksali endist kella — muuseumi eksponaati — helistab Riigikogu aseesimees T. Kelam, paremal artikli autor**
✦ **T. Kelam, Vice-Chairman of the Parliament, is ringing the former bell of the Tapa Railway Station, on the right the author of the article**
✦ **В колокол с Тапаского железнодорожного вокзала — теперь музейный экспонат — звонит заместитель председателя государственной думы Т. Келам, справа автор статьи**

✦

Muuseum on avatud teisipäeval ja neljapäeval 10–12, 14–16, laupäeval 10–14, etteteatamisel telefonil 2 00 60, 7 61 19 kõigil päevadel.

✦

Pool aastat muuseumi-pedagoogikat Harjumaa Muuseumis

Heli Nurger

Alates 1997. aasta sügisest loodi Harjumaa Muuseumi juurde muuseumipedagoogi ametikoht. Käesolevas artiklis tutvustan muuseumipedagoogi esimese poole aasta tegemisi, ette tulnud probleeme ja võimalikke tegevussuundi.



Osalenud kahel muuseumipedagoogika-alasel seminaril, sai selgeks, et õpetajatöö maakonnamuuseumis erineb täiesti õpetajatööst mõnes suuremas muuseumis Tallinnas või Tartus. Mõlemas nimetatud linnas on koole ja lasteaedu sedavõrd palju, et üksnes oma linna lastega jätkub tööd pikaks ajaks. Keila linnas, kus Harjumaa Muuseum asub, on kolm lastepäevakodu, üks algkool, üks kuueklassiline kool, üks eesti- ja üks venekeelne gümnaasium.

Ühe linna piires muuseumi külastamisel transport probleeme ei tekita. Küll aga oleme püüdnud oma eesmärgiks seada koostöö koolidega Harjumaa erinevaist paigust. Harjumaa hõlmab küllaltki ulatuslikku ala, kuid maakonna eri osade vahel puudub rahuldav transpordiühendus. Tallinn poolitab maakonda, kogu transpordiühendus Ida-Harjumaaga käib Tallinna kaudu. Sellest tingitult on meie muuseumil tihedam side Lääne-Harjumaa ja üsna juhuslik side Ida-Harjumaa koolidega.

Teisest küljest puudub Harjumaa Muuseumis selline keskkond nagu mõnel muuseumipedagoogikaga edukalt tegeleval suurel muuseumil. Eesti Vabaõhumuuseumis ja Eesti Rahva Muuseumis (ERM) on juba eos tingimused, mis võimaldavad edukalt lastega tööd teha. Vabaõhumuuseumis mõjub üksnes keskkond, mis kutsub mängima ajas rändamise ja rollimängu. ERMi põhjalik etnograafiaekspositsioon annab hõlpsalt võimaluse võrrelda mineviku ja tänapäeva eluolu, seda, millega lapsedki iga päev kokku puutuvad.

Harjumaa Muuseum on noor muuseum. Vaid kümneaastase tegevuse jooksul ei

ole meil selliseid fonde nagu paljudel vanadel muuseumidel ja pole ka nii hulgaliselt püsivat publikt, kes meid järjekindlalt külastaks. Kuna pole veel jõutud ekspositsioonipinda täielikult välja ehitada, puudub püsiekspositsioon vanadest esemetest ning pole töötuba lastega töötamiseks. Küll on lähemal ajal kavas avada püsiekspositsioon Keila kohta, mis ehk mõnel määral leevendab senist puudujääki.

Kahjuks ei ole meie muuseumi hoone ega ümbrusega seotud ka seesuguseid legende, mis õpilasekskursioone reklaamitagi kohale tooksid. Selle poolest on paremas olukorras näiteks Palamuse Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum, C. R. Jakobsoni Talumuuseum ja teised sellelaadsed, kuhu igakevadised aastalõpuekskursioonid ikka viivad.

Samuti ei saa Harjumaa Muuseumis ülemäära loota turistidest publiku huvile. Turistide jaoks on Harjumaa praegu veel vaid läbisõidumaakond, siit justkui ei otsita väärtusi. Tõeline Eestimaa algab nende jaoks sageli alles Saaremaa, Hiiumaa või Võrumaaga.

Selline on muuseumiväline hetkeolukord. Takistustest hoolimata oleme alustanud muuseumipedagoogilise tööga, lähtudes ikka samadest tõekspidamistest, mis teisedki muuseumid: õpilastele tuleb anda isetegemisvõimalus, säilitada nende mõttevabadus ja loovus. Õpilased peavad jõudma mõistmisele, et muuseum ei ole vanade asjade surnuaed, vaid muuseum on osa ühiskonna arenemisprotsessist, ta on teadmiste allikas nagu *Internet*ki, ainult omas valdkonnas.

Esimeseks ülesandeks seadsin töölehtede koostamise muuseumi püsiekspositsiooni põhjal. Töölehti on kahele vanuseastmele: algkooliõpilastele ja põhikooliõpilastele, kusjuures viimastele mõeldud töölehti on võimalik täita osade kaupa, näiteks eraldi Harjumaa haldusjaotust, geoloogiat või arheoloogiat puudutavat töölehte. Koostöös Keila Gümnaasiumi õpetajatega on neid töölehti kasutatud muuseumis peetud ajaloo- ja geoloogiatundides.



Foto A. Põldvee

✦ **Jõuluteemaline perepäev muuseumis**
✦ **Family day dedicated to Christmas at the museum**
✦ **Рождественский день семьи в музее**

Viimastel aastatel on meie muuseumis olnud mitu ülevaatenäitust, mis võimaldasid õpilaste aktiivset osalemist. 1996. aasta maist olid meil eksponeeritud Harjumaa rahvariided. Siis korraldas muuseumis tunde Keila Gümnaasiumi käsitööõpetaja Anneli Teimann. Harjumaa kirjanikke ja tõlkijaid tutvustava näituse ajal käisid kirjanduse tundides Ääsmäe ja Keila kooli poisid. Lisaks nimetatule on Keila kultuurikeskuse kunstiring muuseumis mõne näituse ajal joonistamisunde korraldanud.

Alates novembrist tegutseb muuseumi juures muuseumiring, mille tööst võtavad osa Keila Gümnaasiumi viienda ja kuuenda klassi õpilased. Poole aasta jooksul on muuseumiringi lapsed tutvunud põgusalt fondiga, oleme korraldanud jalutuskäike Keila ajalooga tutvumiseks, külastanud Eesti Meremuuseumi ja jäämurdjaid *Tarmo* ja *Suur Tõll*. Muuseumiringi põhitöö on olnud Keila linna 60. aastapäevaks pühendatud lauamängu *Keila 1938* joonistamine ja selle trükis avaldamine.

Harjumaa Muuseumil on juba mitmeaastane traditsioon korraldada aastas vähemalt üks näitus lastele. Nii on eksponeeritud endisaegseid mänguasju, Raul Lunia tehtud dinosaurusi ja Lea Sibula meisterdatud nukke nukuteatrist *Kehra nukk*. Käesoleva aasta veebruaris avasime Eesti Vabariigi 80. aastapäevale pühendatud Harjumaa laste joonistusnäituse *Minu kodu lugu*. Selle näituse tegemisse kaasasime Harju maavalitsuse abiga kõik Harjumaa lasteaiad, algkoolid, põhikoolid ja gümnaasiumid. Vanemateks autoriteks võisid olla 9. klassi õpilased. Harjumaa sõprusmaakond Århus otsib praegu joonistusnäituse eksponeerimisvõimalusi Taanis.

Alates 1997. aasta detsembrist oleme püüdnud lapsi muuseumisse tuua koos perekondadega. Jõulukuus korraldasime esimese perepäeva: kohale tulnutele jutustasime jõulumuinasjuttu, lapsed koos vanematega meisterdasid jõuluseadeid ja Jüri lasteaiakasvataja Linda Pihu eestvõttel mängiti rahvamänge. Teisel perepäeval käesoleva aasta märtsikuus oli meile külla kutsutud keilalaste lemmik Lea Sibul oma nukkudega. Nukunäitleja etendas alustuseks *Kakukese loo*, misjärel väikesed ja suured perepäevalised ise nukke meisterdama hakkasid. Viimaks lavastati valmistatud nukkudest improvisatsiooniline etendus *Jonnakas jänes*.

Kui kaks esimest perepäeva olid mõeldud eelkõige väiksematele lastele ja nende vanematele, siis kolmanda perepäeva korraldasime just põhikooliealistele lastele mõeldes. Jüripäeval on Keila Muinsuskaitse Seltsi aktiivsemaist päevist ja muuseumi algusaegadest rahvast heakorratalgutele kutsutud. Käesoleva aasta jüripäeval otsustasime seda traditsiooni pisut uuendada. Korraldasime maastikumängu, kusjuures kontrollpunktid olid muuseumi ümbruses asuvad legendiga paigad. Lisaks oli võimalik proovida mitut rahvalikku jõu ja osavuse mängu, mis lastes elevust tekitas. Vanemate haaramine sellesse üritusse oli pisut keerulisem, sest täiskasvanud eelistavad kahjuks vaid pealtvaatajaiks jääda.

Lähemal ajal on plaanis välja töötada matkarajad Keila linna ja Keila ümbrusega seotud paikade kohta, mille järgi oleks võimalik korraldada õppekäike nii õpilastele kui teistele soovijatele. Tegevust jätkab muuseumiring, mille õpilasi on käesoleval suvel kavas kaasata muuseumi fondi korrastustöödel. Ka perepäevade traditsioon peaks jätkuma juba sügisel.

Hoolimata käesoleva loo alguses nimetatud takistustest lastega töötamisel oleme mõistnud, et lapsed on muuseumis väga tänuväärne publik ja kasvatades muuseumisõbralikke lapsi, kasvatame me sellega muuseumisõbralikke täiskasvanuid.

HELI NURGER

Mängud Oskar Lutsu mälestustes

Liivi Rosenvald

Kirjanik Oskar Luts ja tema esikteos *Kevade* on saanud eestlaste rahvusidentiteedi üheks osaks. *Kevade* tegelased elavad tänapäeva Eestis oma elu nii kirjanduses, filmi- ja teatrikunstis kui ka omanimelistes preemiates ja reklaamis. Nad on käibel üldnimedena.

Tartus Riia tänaval kahe hõbekuuse varjus asub väike mansardkorrusega maja, kus Oskar Luts elas oma elu viimased 17 aastat. 1964. aastal avatud majamuuseumi põhikülastajad on algusaastaist peale koolilapsed. Mõeldes neile ja otsides oma nišši Tartu kultuurielus, sündis 1997. aasta kevadsuvel memuaardraamade idee, mille aluseks on Oskar Lutsu mälestused. Kirjaniku mälestusteraamatud on seni jäänud suurema tähelepanuta. Ometi õhkub lapsepõlvemälestustest sooja südamlikkust. Seal kohtume tundliku, terase ja madala valulävega poisiga, tema tegemiste, mõtete ja tunnetega. Kirjanikule olid ta mälestused armsaimad tööd: "Seal olen öelnud enam-vähem kõik ära oma südamelt".

Mängude eesmärgiks on mälestuste peategelase Andrese silmade kaudu tema mõtteisse ja tundeisse sisse elada ja selle kaudu iseennast avastada. Meie sooviks on emotsioonide kaudu kinnistada lastes elu põhiväärtusi. Memuaardraamas mängitakse ühte episoodi Andrese elust. Pealtvaatajaid ei ole, kõik osalevad. Mängu juhib mängujuht, näitlejaiks on iga kord erinev lastegrupp (vanuses 6–11 aastat). Muusika ning sisseelamismängud aitavad lastel avaneda ja mänguga kaasa tulla. Iga grupp loob pisut oma näoga draama.

Kadri Ugur (Vaimse Tervise Hooldekeskusest), Rain Simmul (Vanemuise näitleja) ja Anne Maasik (Tartu Lasteteatri näitleja) aitasid lugusid dramatiseerida. Ettevõtmise alustamist toetas rahaliselt Tartu kultuuriosakond. Viimane Arno-lugu mängiti 1998. aasta mais majamuuseumi aias nartsisside ja sirelite aegu 62 lapse osalusel. Avarus ja loodus lisasid oma osa. Väikevennast Arnost jutustas lastele Oskar Luts ise (Rain Simmul) ja kostitas lapsi kompvekkidega nagu omal ajal.





✦ ***Koolilugu*** **ehk** ***Andres läheb kooli*** **— ärkamismäng**
✦ ***School story*** **or** ***Andres goes to school*** **— awakening game**
✦ ***Школьная история*** **, или** ***Андрес идет в школу*** **— утреннее занятие**

✦ **Ajamäng sajanditagusesse kooliaega koos artikli autoriga**
✦ **Time game taking you to school-time centuries ago together with the autor of the article**
✦ **Временная игра — назад в школьное время начала века вместе с автором статьи**

Tavaliselt kinnistatakse lugu laste joonistustes. Suuruselt on sobivamad kuni 15-sed grupid. Mänginud oleme ka nägemis- ja vaimupuudega laste gruppidega. Nende puhul on eriti oluline tihe koostöö õpetajatega.

Tänaseks on valminud ja ka mängitud kolme lugu: Koolilugu (hirmudest ülesaamisest), Kuningalugu (kodu väärtustest ja kaaslase aitamisest) ja Arno-lugu (ära tee liiga väiksemale!).

Memuaardraamad on uus etapp muuseumi pedagoogilises töös. Muuseumisse tuleb lisaks koolilastele ka eelkooliealisi, kellele see on sageli esimene tutvumine muuseumiga. Paistab, et lapsed on tundnud end turvaliselt ja saanud positiivse elamuse. Loodame, et lisaks teadmistele kirjaniku kooliajast saavad lapsed isetegemise rõõmu ja tähelepanelikumad silmad ümbritsevale.

Oskar Lutsu mälestustest on veel palju avastada, ka täiskasvanuil.

Oskar Luts (1887–1953), one of the most popular Estonian prose writers, and his novel Spring have become a part of Estonian national identity. O. Luts's childhood memories display his cordiality. Till now not much attention has been paid to these works.

In the summer of 1997 the idea of memoir dramas was proposed in the home museum of Oskar Luts (38 Riia St., Tartu). An episode of the writers memoirs is played each time with a new group of 6–11-year-old children. There is no passive audience, everybody is involved in the play. Actors Rain Simmul and Anne Maasik and assistant Kadri Ugur have helped us to dramatise the stories.

Memoir dramas are a new step in the pedagogical work of the museum. We hope that children gain not only knowledge but also the joy of doing something themselves and will be able to observe their surroundings more attentively.

Писатель Оскар Лутс (1887–1953) и его первое произведение Весна стали одной частью эстонского национального идентитета. Воспоминания писателя нуждаются больше внимания. Они источают теплой сердечностью.

В дом-музее Оскара Лутса весной 1997 года рождалась идея мемуар-драмы. В них проиграют эпизоды из воспоминании детства Оскара Лутса. Публики нет, все участвуют. Под руководством игровода становится актёром каждый раз новая группа детей (возраста 6–11 г.). Помощниками при драматизации являлись актёры Райн Симмул и Анне Маасик и консультантка Кадри Угур.

Мемуар-драмы — это новый этап в педагогической работы музея.

OSKAR LUTSU
MAJAMUUSEUM
Tartus Riia 38
ootab külastajaid
K–L 11–17
P 13–17
Info tel 27/ 428 060

Turismituuled Kreutzwaldi majas

Aimi Hollo



✦ **Kunstnik Meeri Säre Fr. Kreutzwaldi muinasjututegelastest nukkudega ja artikli autor (paremal) muuseumiaida trepil 1998**
✦ **Artist Meeri Säre with puppets made after Kreutzwald's fairy tales and the author of the article (right) on the threshold of the museum outbuilding**
✦ **Художник Меери Сяре с куклами — героями сказок Фр. Р. Крейцвальда и автор статьи (справа) на лестнице музейного амбара**

3. juunil 1869. aastal kirjutas Kreutzwald Schultz-Bertramile nõnda:

"Esimese eesti laulupeo tulemuste järgi otsustades tohiks eesti rahvas minu 100. sünnipäeva ajal oma arenemisega küll juba nõnda kaugel olla, et ta +waldi muuseumi võiks asutada: seal siis hakatakse hoolega koguma iga paberilehekest, mida surnud suurmees iganes oma sulega määrinud; mis ränka raha maksaksid siis inimesed küll ühe säärase vihiku eest! Surnul on vähemalt see troost, et ta sedavärki narrusest enam midagi ei kuule, muidu ei pääseks teda vihastamisest ei Elüüsium ega Tartarus!"

Muuseum sai tõeks ligi 40 aastat hiljem (10.02.1941), kui Kreutzwald ise ennustas. Praegu on avatud neljas ekspositsioon. Kirjaniku elumaja interjöör valmis 1988. aasta lõpuks, külastajad tulid majja 1989. aasta algul (10.02.1989) ja tänaseks on juba kõikides ruumides tulnud teha remonditöid.

Viimase ekspositsiooni tegemise ajal ei olnud aimugi, et kord on Kreutzwaldi maja ja Võrumaa Euroopa turismituules. Tuletan meelde, et Võru oli välismaalastele suletud linn, küll ida suunas lahkelt avatud. Hea ja viljakas oli ka muuseumi koostöö Pihkva turismibürooga, kes reklaamis Võru linnakest (kaubandust!) ja Kreutzwaldi maja kui peaaegu välismaad ja andis muuseumile ~ 12 000 külastajat aastas.

Nüüd on see ajalugu. Muutunud on muuseum, muutunud on Võrumaa turist. Aga muuseumi seotus turismiga on jäänud, samuti teatud käärid külastajate soovide ja meie poolt pakutava vahel.

Meenub vihmane oktoobripäev, kui õuele tuli õpetaja 30 kuuenda klassi õpilasega ja teatas: "Muuseumis oleme käinud, aga kuna tsirkus jäi ära, tehke nendele midagi!" Ja mis jääb siis muud üle, kui hakata õuel hundiratast viskama. Teisalt on see suur usaldus õpetaja poolt tuua tsirkuseks häälestatud teismelised muuseumi. Või ongi Võrumaa (Eestimaa) muuseumid nii kaugel, et esikohal on mäng, etendus... Ihaldatavaks eesmärgiks, mille poole püüeldakse, on see kahtlemata.

Kes on Võrumaa turistidest meie külalised, mida nad meilt ootavad, mida me pakume?

Muuseumi ekspositsioon on koostatud nõnda, et võimaldab arvestada külastaja iga ja eelnevaid teadmisi:

I hoone — kirjanduslik osa; võimalik on valida ligi 20 teema vahel, mis käsitlevad Kreutzwaldi aega, elu, tegevust arsti ja kirjanikuna.

II hoone — kirjaniku elumaja; see on Võru linnakodaniku, arsti ja kirjamehe kodu möödunud sajandi keskel.

III hoone — Kreutzwaldi kirjanduslik pärand maailmakirjanduses, kunstis, teatris, heliloomingus. Võimalus lugeda! (Kiirel giidil on õigus, kui ta pahandab: "Nüüd hakkavad veel lugema ka!")

IV hoone — tall vanade sõiduvahenditega ja suveait, nn *Kullaketrajate tuba*. Siin on Kreutzwaldi muinasjutumaailma esemed (käsikivi, 3 vokki, kirstud käsitöödega, kangasteljed kudumiseks jm) kõik töökindlad ja kasutatavad. Ja neli M. Säre valmistatud nukku kutsuvad mängima elavaks Kreutzwaldi muinasjutte. Jälle on kiirel giidil õigus: "Nüüd nad ju hakkavad mängima ka!" Aga aega on muuseumi jaoks ikka tund või pool.

Loomulikult on tähtis aed, lehtla, kus võib puhata väsinud õpetaja, kes muuseumis juba mitmendat korda. Aia taga on teetuba nendele, kes matkale oma leivakoti on kaasa võtnud.

Kreutzwaldi muuseumi maa-ala on ainuke täiskrunt, mis hoonetega Võru asutamisest saadik nõnda on säilinud. On see turistile võti tänapäeva Võru (Eesti) mõistmiseks? Just nõnda on Kreutzwaldi majja suhtunud need, kes on tulnud Võrumaale Kreutzwaldi pärast — see on ainult väike osa külastajaist, aga muuseumitöötaja seisukohalt parim: nad tahavad teada kõike ja veel midagi. Nende hulka kuuluvad õpetajad, arstid, kirikutegelased, välissaatkondade töötajad, väliseestlased ja Eestis õppivad välismaalased — need, kes ise avastamas Võrumaad.

Põhiosa külastajatest moodustavad õpilased ja nende külalised sõpruskoolidest (4000~5000).

Kui koolide kirjandus-

programme hakati kärpima, roogiti esmajoones just elulood välja. Kreutzwald on nende väheste õnnelike hulgas, kelle eluloost veel õpiku lehekülgedel juttu tehakse. Ometi räägime meiegi oma majas üha vähem ja vähem Kreutzwaldi elukäigust. Oleme unustanud, et just viimastel aastatel on kasvanud huvi elulugude vastu nii meil kui kogu maailmas. Tuletame meelde M. Karusoo elulugude etenduste täissaale ja ühenduse *Eesti elulood* väljaandeid. Me kõik otsime oma lugu, väidab prantsuse filosoof Ricoveur. Usun, et üks 19. sajandi lugu aitab ennast paremini määratleda ka 20. sajandi lõpu noorel inimesel.

1997. aastal teenindasime üle kümne turismifirma. Tihti on gruppidel seljataga juba Võrumaa ring (Rõuge-Vastseliina-Piusa-Obinitsa) — nii ei olegi midagi ette heita, et muuseumi jõutakse väsinult ja ei tahetagi midagi näha, ainult puhata neist Võrumaa teedest, saada varju päikese, vihma, tuule eest! Kui palju Võrumaa turistidest jõuab muuseumi? Üle 7000! Võib ka öelda arvu, mis on registreeritud Munamäel — 32 000! Seega on meie majast umbes 25 000 külastajat mööda sõitnud. **Aga nad on juba siin!**

Võrumaal ollakse ainult üks päev! Ööbimine Tartus, Sangastes, Põlvas. On grupid, kes ööbivad Kubijal, kuid neilgi jääb vähe aega. Ometi kasutatakse ära võimalust tulla muuseumi kohe pärast hommikusööki ja siis minnakse Võrumaa ringile. Mõneti on see giidile tülikas: peab eelnevalt kokku leppima, et kell 9 sisse pääseks. Muuseum avatakse ju kell 11. Etteteatamise korral võimaldame sissepääsu ja juhendame gruppe ka puhkepäevadel. Kõige varasem külastaja on saabunud kell 8 ja kõige hilisem 22.30. Nii tekibki muuseumitöötajal vahel tunne, et külalisi tuleb vastu võtta ööpäevaringselt. Ometi on meiegi õuelt lahkutud sõnadega: "Ega muuseumi ju kunagi sisse ei saa!"





Fotod A. Hollo

✦ **Muuseumi õu**
✦ **Museum yard**
✦ **Двор музея**

✦ **Õpilased muinasjututunnis**
✦ **Pupils in a fairy tale class**
✦ **Ученики на уроке сказок**

Kuna maikuus peame vastu võtma 1/3 kogu aasta külastajatest (~3000), siis püüame Võrumaa koolidele teadvustada, et nad on alati oodatud, välja arvatud maikuus.

Oleme püüdnud oma külastatavust hajutada ka mitmesuguste üritustega.

Kontserdid. Kreutzwaldi maja saalis on 50 istekohta. Esinejad tulevad Eesti Kontserdi kaudu ja ei ole veel olnud kordagi nõnda, et pärast kontserti ei palutaks luba muuseumi vaadata. Võrulanegi põhjendab — ma olen ikka tahtnud tulla, aga kuidas sa niisama tuled. Muidugi on muuseum rahalises mõttes siin rohkem andja kui saaja, professionaalne kunst on kallis ja ka möödunud aastal jäime miinustesse. Samal ajal oleme me võitnud palju, see on võit, mida ei saa arvudes näidata — kõik, kes on saanud muusikalise elamuse muuseumis, on ette valmista-

tud elamuseks mistahes muuseumis.

Linnaüritused. Võrus on 3 arvestatavat suveüritust: Võru kevad, folkloorifestival, Tamula kontsert.

Kõik need üritused toovad külastajaid ka muuseumisse, kuna meie õuel saab pakkuda teatri- ja tantsuetendusi. See on traditsioon juba Kreutzwaldi ajast, kui siin Kasaritsapoistega näitemänge tehti. Pinkidele istuma saame panna umbes 100 inimest, lisaks aidatrepp ja muru. Kui vaid õuel oleksid tantsimiseks paremad tingimused kui praegune munakivisillutis! Mais etendus kolmel õhtul *Pilli-Tiidu*, kus osales sadakond tantsijat. Muinasjutumäng kolme Kreutzwaldi jutu põhjal on mõeldud algklassidele. Sisuliselt on see kõik seotud meie majaga, Kreutzwaldi sõnaga.

See, mida me oleme siiani teinud turistidele, giididele, firmadele muuseumi tutvustamiseks, on teadvustamine, et Võrumaa üks vaatamisväärsusi on ka Kreutzwaldi muuseum. See info on kohale jõudnud, aga kui meie muuseumi väljaandeid vaatas üks Austraalia reklaamikunstnik, ütles ta: "Ehk on see sümpaatnegi, et te ennast müüa ei taha." Sest:

"Kogu Ida-Euroopa on muutunud libuks. Alates valitsusest ja ülikooliprofessoritest kuni viimase ajalehepoisini on valmis kõik kuulama ilusaid jutte demokraatiast ja võrdsusest ja millest tahes, aga palun, nagu kunde soovib! Peaasi, et maksab!" (E. Tode)

Muuseumi reklaam ja väljaanded ei rahulda ka meid, aga me ei taha hüüda:

— Tulge tervisetamme teretama!

— Täna on Adelheidi pulmakinga proovimise päev!

— Pulmaöö Kreutzwaldi magamistoas!

— Intervjuu Kreutzwaldiga!

— Imetohtri vastuvõtutund arstitoas!

Praegu sõltub palju giidist, kes rühmaga kaasas on. Muuseumi tulekut põhjendatakse nii:

— see on eriline rühm;

— Munamäel sajab;

— ei ütelnudki, et läheme muuseumi, ütlesin Kreutzwaldi majja.

Võrumaale jõudnud huvireisijal on seljataga kümned muuseumikogemused ja need kahjuks ei kutsu sisse astuma ühte järjekordsesse... Nii sõidabki meilt mööda kakskümmned viis kuni kolmkümmend tuhat juba Võrus viibivat turisti.

40 000–45 000 turisti aastas on Võrumaale kindlasti vähe. Aga **memoriaalmuuseumile**? Kas suudame nad vastu võtta, kui sisse kutsume? Peame endale aru andma, kui palju külastajaid on võimalik vastu võtta nii, et igaüks tunneks end oodatud olevat, et esemed haiget ei saaks, et liivahunnikuid nurgas ei oleks, et giidi tülpinud hääl ei kähiseks...

Eestimaa muuseumid ei ole veel sunnitud hüüdma: kõik müügiks! — see annab lootust. Aga me peaksime suutma kutsuda külastajat sisse astuma — see paneb tegutsema.

✦

Туристам, посещающим Вырумаа предлагаем посетить экспозицию музея и получить следующие сведения: первое здание – литературная часть, которая включает период в котором жил Крейцвальд, его жизнь и деятельность в качестве врача и писателя; второе здание – жилой дом писателя; третье здание – наследство писателя в мировой литературе, искусстве, театре и музыке; четвертое здание – летний амбар и хранилище старых средств передвижения.

Kultuuriüritustest Liivi Muuseumis

Maie Nisu



Tänavu möödub kümme aastat Liivi Muuseumi rajamisest. Selle aja jooksul on korraldatud kümme üleriigilist õpilaste etlusvõistlust Liivide loomingu parimale esitajale. On suur rõõm sellest, et hoolimata žürii subjektiivsest arvamusest on mitmed võistluse võitjad täna kutselised näitlejad: Andres Puustusmaa Eesti Draamateatris, Velvo Väli Rakvere Teatris ja Erki Laur Von Krahli Teatris.

Seoses Eduard Tubina mälestuse jäädvustamisega avati Liivi Muuseumis 1997. aastal muusiku mälestustuba. Selles korraldame Eduard Tubina sünniaastapäeva tähistamiseks igal aastal muusikapäevi. Eelmisel aastal kuulutasid pianist Tanel Joamets ja viiuldaja Lasse Joamets Tubina helide saatel mälestustoa avatuks. Lisaks neile esinesid veel segakoor Vanemuine, Vanemuise Seltsi kammerkoor jt koorid. 1998. aastal toimus mälestustoas keelpillikvarteti (kooseisus I viiul Leena Laas, II viiul Margit Tisler, viiola Kirti-Kai Loorand, tšello Eve Pütsepp) kontsert Eduard Tubina 93. sünniaastapäeva tähistamiseks 21. juunil.

Hea koostöö on muuseumil Jaan Toominga stuudioga *Sagar*. Eelmisel aastal esinesid stuudiolased maikuus Jaapani haikudega, sel aastal võisid alatskivilased näha M. Rilke etendust *Mäestikuõh*k. Oktoobris esitavad nad seoses muuseumi juubeliga Peep Ilmeti *Liivingud*.

1997. aasta lõpul korraldas muuseum koostöös Alatskivi Maanaiste Seltsiga lastele *Jõulumaa*. Üritus oli mõeldud eeskätt lasteaialastele ja algklasside õpilastele. Juhan Liivi kodutalu kambris tervitas saabujaid jõuluvana, kes lubas soovijail Liivi töölaua taga raamatusse jõululuuletusi kirjutada. Jõuluvana jagas kommi neile, kes esitasid talle luuletuse või laulu. Kambri teises otsas, kus vanasti elas vend Joosepi pere, õpiti päkapikkude juhendamisel kaltsuvaiba kudumist, ketramist ja kraasimist. Iga laps sai kõik omal käel ja lahke õpetuse saatel läbi proovida. Talu köögis küpsetasid päkapikud piparkooke ja kinkisid igale lapsele ühe kojuviimiseks. Kõrval asuvas rehetoas mängiti õlgedel mitmesuguseid mänge ning vaadati, kuidas korstnata reheahi küdes. Tutvuti vanaaegsete tööriistadega. Suitsusaunas õpetati vitspunutisi valmistama.

Liivi Muuseumi peahoones, Eduard Tubina mälestustoas said lapsed koos päkapikkudega laulda-tantsida-



Foto J. Nilson

✦ **Keelpillikvartett esinemas Ed. Tubina 93. sünniaastapäeval**
✦ **String-quartet playing at the celebration of Ed. Tubin's 93. anniversary**
✦ **Выступление квартета струнных инструментов на праздновании 93 годовщины Э. Тубина**



Foto J. Nilson

✦ **Tartu võimlemisklubi *Rütmika* tantsivad jänkud muuseumis esinemas**
✦ **Dancing bunnies from the *Rütmika* sporting club performing in the museum**
✦ **Танцующие зайчики из спортивного клуба *Ритмика* выступают**

mängida. Teisel korrusel asuvas saalis oli avatud suur töötuba, kus lapsed koos päkapikkudega meisterdasid kuusekaunistusi, jõulukaarte, -kroone. Kõiki neid töid võisid lapsed koju viia. Tubasele tegevusele vahelduseks tehti jõuluvanaga kuljuste helinal reesõit *Käkimäe käo* tegevuspaika. Lapsed said silitada varssa ja ponisid. *Jõulumaa* külastus lõppes ühise söömaajaga rehealuses, kus maitsti verivorsti, maaleiba, õunapirukat ja teed.

Tänu Eesti Kultuurkapitalilt, Tartu Kultuurkapitalilt ning sponsoritelt saadud toetusele tuli eelmisel aastal *Jõulumaast* osavõtu eest tasuda 30 krooni; hinna sees olid kõik programmid. Analoogne üritus toimus enne ülestõusmispühi *Jänkumaa* nime all — siis valmistati kaunistusi ülestõusmispühadeks ning päkapikkude asemel pakkusid abi Tartu võimlemisklubi *Rütmika* suured ja väikesed jänkud. Viimased esinesid ka omapoolse programmiga. Kavas on muuta need kaks lasteüritust traditsiooniliseks.

1997. aastal alustasime raamatuklubi ürituste korraldamist Alatskivi Keskkooli luulesõpradele — toimusid kohtumised Juhan Liivi uurija kirjandusteadlase Aarne Vinkeliga, Nõo Reaalgümnaasiumi luulesõpradega, Rakvere Teatriklubi ja stuudio *Sagar* liikmetega. Tänavu on plaanis neid jätkata.

Mida teeme arvutitega?

Aegade hämarusest on inimene loonud iseenese laiskuse tõukel hulganisti masinaid ja seadmeid, mille otstarvet ei suuda me kaasajal aimatagi. Personaalarvutite kasutuselevõttu saab võrrelda ainult ratta leiutamisega, sedavõrd tõhus on saadav tulemus.

On juhus, et muuseumil õnnestus soetada arvuti esimesel tööaastal, mistõttu kogu asjaajamist ja fondiarvestust on peetud kaasaegsel tasemel. Algus polnud kerge, sest eeldasime arvutis hea kirjutusmasina ja kalkulaatori sümbioosi. Tänu arvutispetsialist Margus Liivi juhendamisele taipasime arvutikasutuse esmast reeglit — ***ära tee tööd, mida võib teha arvuti.*** Arvuti hoiab piinliku täpsusega kõikvõimalikke andmebaase ja nende kasutamise efektiivsus sõltub hoopis sellest, kuivõrd piisava infoga sisestuspaketi ja täpsed päringud on suutnud luua kasutaja.

Muuseumi andmebaasid on üles ehitatud andmetöötlussüsteemi **FoxPro** kasutamisele ja meie vajadustest lähtuvalt:

1) asjaajamine (kirjad, käskkirjad, aktid, lepingud, muud tekstid);

2) raamatupidamine (kaadriarvestus, palgaarvestus, laoarvestus, pearaamat, eelarve, aruandlus);

3) muuseumikogu (esemed, kunstikogu, trükised ja käsikirjad, fotokogu, fonokogu, videokogu), eraldiseisvatena deposiitide kogu, etluskonkurss, J. Liivi luuleauhinna laureaadid; tulmeraamatu trükk;

4) raamatute laenutus kogu üldkasutatavast osast;

5) vendade Liivide elektrooniline bibliograafia;

6) elektroonilised sugupuud (Ed. Tubin, Liivid);

7) infoteenistus (infopunkt, internet).

Hetkel on muuseumil kolm arvutit: üks haldab muuseumikogu, teine asjaajamisdokumentatsiooni ja raamatupidamist ning kolmas infoteenindust. Arvutid töötavad võrgus ja neil on pääs internetti.

Kui on huvi meil tehtuga tutvumiseks, olete oodatud!

RAIVO NISU

Ühe näituse kujunemisloost

Sirje Pallo

1998. aasta 16. jaanuarist 15. veebruarini võis näha Tartus ERMi näitusemajas ning 1.–26. aprillini Tallinnas ajaloomuuseumis (Maarjamäe lossis) Eesti Rahva Muuseumi näitust *Märk kui sümbol*. Näitusega taheti tutvustada eestlastele tuntud geomeetrilisi märgistruktuure ehk sümboleid nende ajaloolise kujunemise taustal.

Teinud näituse peremärkidest (*Peremärgid*, 1997. aasta märtsis ERMi näitusemajas ja 1996.–1997. aastal viies Eestimaa suuremas linnas), tekkis soov neid märke/sümboleid lahti mõtestada. Teemaga edasi tegeldes leidsime huvitavat materjali nii Eestis kui maailmas kasutatud sümbolite kohta. Peremärkide näitust tehes kujunes arusaam, et geomeetrilised märgid/sümbolid kasutatuna kudumites või peremärkidena sisaldavad ja säilitavad meile, järeltulijatele, oma aja arusaamu, uskumusi ja tavasid. Kuna sümboli tähenduse kujunemist mõjutab ühiskondlik mõtlemine, toetuvad graafilised struktuurid nendele arusaamadele. Näiteks peremärkide puhul, mille valmistamine oli reglementeeritud (valmistas kindel isik, kasutas spetsiaalset töövahendit), on väheusutav, et peremees lõikaks oma tööriistadele esimesed pähetulevad märgid (mida ei saa muidugi välistada). Märgi tegija lähtus oma tegevuses kas teadlikult või alateadlikult ühiskonna või kogukonna poolt temale edasi antud arusaamadest.



Seega võib aja jooksul sümboliteks kujunenud geomeetrilisi märke vaadata kui teatava informatsiooni säilitajaid. Kuidas neid sümboleid avada ja külastajani tuua?

Näitusel käsitletavad sümbolid olid välja kujunenud juba aastatuhandeid enne meie ajaarvamist. Tänu eestlaste aktiivsele suhtlemisele ümbritsetavate kultuuridega olid need meie ajaarvamise alguseks Eestiski tuttavad. Oletame, et sümbol kujunes ühes keskuses/kultuuris, kust ta levis väljapoole. Sellisel juhul võib eestlaste juures kasutusel olnud sümbolite mõtestamisel abiks olla märgistruktuuride ajaloolise kujunemise lugu. Muidugi võib oletada, et ühesugused sümbolid on kujunenud erinevate rahvaste juures paralleelselt, kuid ka sel juhul saaks märgistruktuuride ajaloolise kujunemise lugu sümbolite mõtestamisel abiks olla. Siin tekkis esimene probleem — kuidas leida teksti optimaalne esitusviis, et seda ei oleks vähe ega palju.

Lahendus tuli kunstnik Maarja Meeru poolt. Kuna iga märk/sümbol koosneb kindla tähendusega elementidest, mis mõjutavad olemuslikult märgi struktuuri, leidsime, et neid elemente maalides on võimalik sümbolite kohta palju ära öelda. Näiteks: rist, koosnedes kahest elemendist — horisontaaljoon ehk naisalge ja vertikaaljoon ehk meesalge, kujutab kokkupandult nende kahe alge koosolemist — maist maailma.

Teine probleem — kellele (vanus, haridus jne) seda näitust teha? Pole võimalik teha näitust, mis pakuks ühtviisi huvi erinevas vanuses inimestele. Kuid samas peaks näitusel olema midagi neile kõigile. Meil oli juba idee maalidest, mis oma atraktiivsuses võiksid kõigile huvi pakkuda. Tekst eeldas aga lugeja mõningast arusaamist maailma asjadest ja oli samas üldhariv — mõtlesime selle koostamisel eelkõige noorele ja mõtlemisvõimelisele inimesele. Arvestasime ka nende inimestega, kellel oma igapäevases töös võinuks neid teadmisi vaja minna — kunstikoolide õpilased, käsitööõpetajad. Järelikult tuli näituse kujunduses arvestada, et mahukas sisuline materjal, mis võiks huvitada kitsamat inimeste gruppi, ei oleks pealetükkivalt eksponeeritud, ent oleks vajadusel kättesaadav. Nii sündis konspekti idee — sinna kavatsesime paigutada märgistruktuuride arengut käsitleva mahukama teksti. Lühemad, ainult märkide tähendusi hõlmavad tekstid oleksid paigutatud maalide raamidele.



✦ Näitusega tutvumas
✦ At the exhibition
✦ Знакомство с выставкой

Kolmas probleem — millised nägid need sümbolid välja esemetel? ERMi kogudes leiduvate märkide/sümbolitega esemete vähesus ja kaootilisus oleksid võinud segadust tekitada. Kuna kõik meie näitusel käsitletavad sümbolid olid rauaaja lõpuks Eestis tuntud, otsustasime kasutada arheoloogilist leiumaterjali. Kõige terviklikuma ülevaate andsid ehted. Näituse ajal lisandus teinegi funktsioon — näidata külastajatele, milliseid ehteid meie esivanemad kandsid.

Mis muutus, kui ideest hakkas kujunema näitus? Kõigepealt jäi tehniliste ja rahaliste võimaluste taha pidama mõte kinnitada tekstid maalide raamidele. Seega tuli viimasel hetkel paigutada tekstid maalide kõrvale, mis muutis näituse visuaalselt kaootiliseks. Järgmine üllatus tuli trükikoja poolt — olime otsustanud paigutada plakatile väikese ülevaate sümbolist kui mõistest. Suur oli aga meie üllatus plakateid kätte saades, kui seda seal ei olnud. Trükikoja ja reklaamibüroo vaheline arusaamatus!

Suurt rolli näituse mitmetasandilisuse avamisel mängis kujundus: esimene elamus pidi olema visuaalne-esteetiline. Näitusele tulija oleks kõigepealt näinud maale ja ehteid. Kellele sellest väheks oleks jäänud, võinuks lugeda maalide kõrval asunud lühikesi tekste. Ja kui asi oleks veel pärast seda huvi pakkunud, oleksid võinud koju osta (tasu eest, mis kattis paljunduse kulud) konspekti. Eeldasime, et teksti mahukuse tõttu (25 lk) ei ole ostjaid eriti palju.

Kuidas näitus õnnestus? Küsimus, millele on tavaliselt raske vastata, sest ei külastajate arv ega ka külastusraamatusse kirjutatu ei anna küsimusele adekvaatset vastust. Seda, et näitus ja teema huvi pakkusid, kinnitas suur hulk müüdud konspekte — ainuüksi ERMi näitusemajas müüdi üle 80 paljunduse (paljud sõpruskonnad ostsid ühe konspekti, et seda ise edasi paljundada). Ja mis võiks näituse tegijaile suurimat rahuldust pakkuda, kui huvi näituse vastu!

✦

С 16 января по 15 февраля 1998 года в Выставочном Доме Эстонского национального музея в Тарту, и с 1 по 26 апреля в Историческом музее в Таллинне можно было ознакомиться с выставкой Эстонского национального музея "Знак как символ".

Выставка была расчитана, прежде всего, на молодых мыслящих людей и тех кто мог бы использовать эти знаки в своей повседневной работе — учащихся художественных школ, учителей руководения. Объемный и содержательный материал о развитии знаковых структур который мог бы заинтересовать более узкий круг людей собран в конспект.

Чтобы показать вещественное изображение знаков, на выставке были представлены археологические находки — украшения периода железного века, так как предметного материала со знаками/символами в фондах ЭНМ недостаточно и он достаточно хаотичен. В период работы выставки к экспозиции добавилась еще одна функция — познакомить посетителей с теми украшениями которыеносилинаши предки.

Значительную роль в показе многоплановости выставки сыграло оформление экспозиции: первое впечатление у посетителей должно было быть визуально-эстетическим. Посетитель знакомился, в первую очередь, с картинами и украшениями. Если интерес на этом не заканчивался то можно было охнакомится с краткими текстами, а если тема заинтересовала глубже, то можно приобрести конспект с описанием значения самых распространенных символов.

То что эта тема и выставка в целом вызвали интерес, подтвердило и большое количество проданных конспектов — только за период работы выставки в ЭНМ было продано более 80 размноженных конспектов.

Eesti põllumeeste seltside medalid

Tiiu Leimus

29. aprillil 1998. aastal avati Eesti Ajaloomuuseumi filiaalis Maarjamäe lossis näitus *Eesti Põllumeeste Seltside medalid* — esimene selleteemaline väljapanek. Eksponeeriti 205 medalit, millest kaks kolmandikku pärineb Eesti Ajaloomuuseumist, ülejäänud Tallinna Linnamuuseumist, Harjumaa Muuseumist ja erakogudest, aukirju oli väljas 45, valdavalt Eesti Ajaloomuuseumi kogudest.

Esimesed põllumeeste seltsid loodi Liivimaa Eesti-osas — 1870. aastal Tartu ja 1881. aastal Viljandi Eesti Põllumeeste Selts. 1911. aastal ilmunud *Eesti Põllumeeste Seltside aastaraamatu* küsitluse andmetel oli Eestimaal 37 seltsi, millest näitusi olid korraldanud pooled. Eesti Liivimaa-osas tegutses 53 seltsi ja kaks kolmandikku neist olid näitusi korraldanud, kas üksinda või koos teistega — eesmärgiks saavutuste tutvustamine, hindamine ja autasustamine.

Milliseid auhindu jagasid seltsid näitustel osalenutele? Anti medaleid, tunnistusi, kiituskirju, väärismetallist ja muid hinnalisi esemeid. Tähtsaimat autasu, medalit, oli kolm järku — kuld, hõbe ja pronks, ning kaks suurust — suur ja väike. Materjali poolest võis kuld- ja hõbemedal tähendada nii kullatud ja hõbetatud kui ka ehedast metallist auhindu, pronks oli tavaliselt patineeritud punane vask. Esemetena kasutati väärismetallist ehteid, lauanõusid, käe- ja seinakelli, raamatuid, põllutööriistu, kunstväetist, ehitusmaterjale ja raha.

Tavaliselt ei piisanud seltsi vahenditest näituste autasudeks ja kuna paljudel seltsidel ei olnudki oma medalit, tuli abi paluda teistelt Eesti- ja Liivimaa seltsidelt ning kuni 1917. aastani ka Venemaalt. Põllumeeste seltsid pöördusid peaaegu alati Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi poole, mille rajas 1792. aastal Peter Heinrich Blankenhagen (1723–1794). Tema profiilportree oli kujutatud Willem Kullrichi (1821–1887) poolt loodud seltsi medalil — kõnepruugis *Blankenhagenil*. 1876. aastal anti Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimesel näitusel neid auhindadena välja — üks suur hõbe- ja üks pronksautasu.

Venemaal hakati põllumeeste seltse looma 1860. aastatel. Neist üks vanemaid oli Poltaava Põllumeeste Selts. Medal, mille autoriks Pjtor Stadnitski (1853?) valmis Peterburis *Monetnõi Dvoris* 1865. aastal. Venemaa Riigivarade Ministeeriumi medalite valmistajateks olid Aleksander Ljalin (1799–1862) ja Aleksei Klepikov (1801–1852). Neidki medaleid kasutasid Eesti põllumeeste seltsid. Nii näiteks kasutas 1899. aastal Tartu Eesti Põllumeeste Selts oma näitusel järgmisi autasusid: Kaluuga Põllumeeste Selts — üks pronks, kaks kiituskirja; Keiserlik Ökonoomika Selts — üks hõbe, kaks pronksi; Põllutöö ja Riigivarade Ministeeriumi Põllutööde Jaos-













Fotod I. Rosimannus ja R. Kärner

kond — kaks hõbedat, kümme pronksi, viisteist kiituskirja; Vene Kalapüügi Ühisus — üks hõbe, kaks pronksi; Lõuna-Vene Põllumeeste Selts — üks hõbe, kaks pronksi, viis kiituskirja; Peterburi Aiatöö Selts — üks keskmine ja kaks väikest hõbe- ning kolm pronksmedalit.

Eesti- ja Liivimaal tegutsenud seltsid püüdsid ka ise endale medaleid muretseda, kas siis kohalikelt meistritelt või Peterburi *Monetnõi Dvorist*. Nende medalite iseloomulikumaks tunnuseks on tõusev päike sümboliseerimaks edasiminekut ja mesilane — töökuse võrdkuju (Viljandi ja Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsid).

Auhindade tellimisel oli määrav hind. 1903. aastal loobus Põltsamaa Eesti Põllumeeste Selts medalite tellimisest — need olid liiga kallid. Medalitele määratud raha kulutati meeskäsitöö ja loomade auhindamiseks põllutööriistadega. Peterburi *Monetnõi Dvori* tööde hulka kuulusid seetõttu jõukamate seltside medalid: Tallinna, Tartu, Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsid — autoriks P. Stadnitski. 1900. aastal Peterburist tellitud Ambla Põllumeeste Seltsi medali

mõõt tollides	kuld	hõbe	pronks
2 5/8”	221.-rbl.	11.40 rbl.	2.- rbl.
2 3/32”	131.-	6.60	1.10
1 3/31”	80.-	4.20	–.80
1 178”	92.-	5.10	–.90

autor on teadmata, kuigi selle tellis Põllutöö ja Riigivarade Ministeerium arvatavasti *Monetnõi Dvorist*. 1908. aastal Peterburis ilmunud *Monetnõi Dvori* kataloog tõi ära medalite hinnad ilma stantsi, pakendi ja saatekuludeta.

Monetnõi Dvoris valmistati ja arvatavasti ka kujundati Läänemaa Põllunduse ja Kodunduse Edendamise Seltsi (1872–1915) medal. Et vastavat medalit pole seni teada, olgu siinkohal toodud selle kirjeldus. Ühel küljel olid kujutatud Eestimaa kubermangu ja Haapsalu vapid; teisel küljel — esiplaanil koristatud põld, hakid, ader, reha, vikat, kastekann, taamal vasakule pöördunud hobune ja lamav lehm; tagaplaanil üksik puu, vasakul heinakuhi, paremal tuuleveski.

1909–1910 toimus Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi algatusel esimene kohalik medalikavandite võistlus. Sellest võistlusest on joonistena säilinud Gustav Mootse, pr (Marie?) Reimani, Hanno (Johannes) Kompuse ja Ferdi Sannamehe tööd. 1914. aastast pärineb August Roosilehe kavand. Neist G. Mootse kavandi kasutas ära Tartu Eesti Põllumeeste Selts, tellides medali P. Stadnitskilt Peterburi *Monetnõi Dvorist*. Gustav Mootse sündis 1885. aastal Kastres Võnnus, viibis aastail 1904–1919 vaheaegadega Venemaal, õppides Peterburi ja Moskva kunstikoolides. Valmistas aukirju ja eksliibriseid. 1908. aastal Laiusel toimunud Eesti põlluja käsitöönäitusel oli kasutusel G. Mootse kujundatud aukiri. Hiljem töötas ta joonistusõpetajana Viljandis, kus suri 1957. aastal. Pr Marie Reiman sündis 1878. aastal Suure-Jaanis. Õppis Viljandi ja Tartu erakoolides. Hilisem seltskonnategelane, Tartu naisseltsi asutaja. Propageeris rahvuslikku käsitööd naisteajakirjade kaudu. Tema kavandi kasutas muudatustega ära Tartu Eesti Põllumeeste Selts.

Medaleid telliti ka Saksamaalt. Näiteks valmisid 19. sajandi lõpul Berliinis G. Loosi ja A. Mertensi koostööna Liivimaa Põllumajanduse ja Tööndused Edendamise Seltsi medalid. Sama selts kasutas ka G. Loosi ja E. Weigandi medalitoorikuid, mida varustati vastavate graveeringutega, muu hulgas Velise ja Nigula Põllumeeste Seltsidele.

Peale Vene- ja Saksamaa ettevõtete täitsid põllumeeste seltside tellimusi mitmed kohalikud meistrid. Enim on teada Tallinnas töötanud Heinrich Kiiveri (s 14. märtsil 1879. aastal Vaivaras) valmistatud medaleid. 1912. aastal tegi H. Kiiver Kullamaa Põllumeeste Seltsi tellimusel

✦ Illustreeritud medalid Eesti Ajaloomuuseumist
Velise mõis 1896, G. Loos, E. Weigand, Berliin, vask, 34 mm
Viljandi Eesti Põllumeeste Selts, P. Stadnitski, *Monetnõi Dvor*, Peterburi, hõbe, 45
Võnnu Eesti Põllumeeste Selts, hõbe, 46,5 mm
Eesti Põllumeeste Selts Tartus, M. Reiman, hõbe 41 mm
Tallinna Eesti Põllumeeste Selts, P. Luhthein, R. Tavast, hõbe 45 mm

✦ The Medals of the collection of the collection of the Estonian History Museum

✦ Медали из фонда Эстонского исторического музея

medalite vormi (tingimusega maksumus mitte üle 100 rbl.) ja aasta hiljem medalid, mida seni samuti pole õnnestunud leida. Küll on tema töödena teada Jaagupi, Võru, Sangaste ja Vaivara Põllumeeste Seltside autasud. Tõenäoliselt võib H. Kiiveri tööks pidada ka eelnevatega stiililt kokkulangevaid, kuid signeerimata Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi ja Tori Põllumeeste Seltsi medaleid. Lisaks on H. Kiiveri loodud Simititsa Põllumeeste Seltsi medal. See oli esimene väljaspool Eestit eestlaste poolt 1902. aastal loodud selts Peterburi kubermangus.

Ajavahemikus 1917–1921 oli põllumeeste seltside tegevuses seisak, mille tingisid revolutsioonilised sündmused ja sellele järgnenud Vabadussõda, mis lõppes 2. veebruaril 1920. aastal Tartu rahuga, andes eluõiguse Eesti Vabariigile. Maast oli saanud jälle üks tervik ja noorel riigil tuli luua oma seadusandlus ja kord kõigil elualadel, sealhulgas ka seltsielus. Ministeeriumid ja keskasutused hakkasid välja töötama vastavat seadusandlust, kusjuures põllumeeste seltside osas võeti eeskujuks Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi tegevus, ja seda eriti näituste osas. 1920. aastal kõrvaldati kasutuselt venekeelsed medalid ja aukirjad ning seoses sellega tuli tarvitusele võtta uued autasud.

1922. aasta suvel saatis Põllutööministeeriumi Põllumajanduse Peavalitsus Torma Põllumeeste Seltsile kirja, milles oli määratud näituse toimumise aeg ja teade, et nende poolt saadetud medalid ja diplomid tuleb määrata ainult ministeeriumi esindaja loal ja kohalolekul. 1923. aastal töötas ministeerium koos Peavalitsusega välja Põllumeeste Seltside kodukorra, mida täiendas 1925. aastal tüüppõhikiri ja senisest rangem kodukord. 1930. aastate teisel poolel muutusid näituste korraldamise tingimused veelgi rangemaks. Põllumajandusosakonna ringkiri nr 320 12. maist 1937. aastal lubas põllumeeste seltsidel näitusi pidada ainult 28/29. augustil seltsi ruumides. 1938. aastast kuulus Põllutöö Ministeeriumile ainuõigus määrata kõrgemaid auhindu. 1939. aastal loodi sihtasutus *Üleriiklik näitus* ning *Näitus-tehnilise Büroo* allasutus, mis pakkus rakenduskunstnikku ka põllumeeste seltside näituste korraldamisel. Samal ajal hoogustus suurte ühisnäituste korraldamine maakondades — Virumaal näiteks iga nelja, Pärnumaal kolme aasta järel. See kõik ei soodustanud seltside oma medalite tellimist-jagamist. Oma osa selles oli ka rahaliste auhindade levimisel, milledele ei kaasnenud enam medaleid ega aukirju. 1931. aastal Lüganuse Põllumeeste Seltsi, 1934. ja 1936. aastal Rakvere Jakobi Põllumeeste Seltsi ning 1937. aastal Tarvastu Põllumeeste Seltsi näitustel anti ainult rahalisi autasusid.

Kuna uued määrused saadeti laiali kõigile põllumeeste seltsidele, siis reageering oli üks — eeskirju peeti liiga rangeiks. Nii teatas Tarvastu Põllumeeste Selts Põllumajanduse Peavalitsusele, et nõuded näituste kohta on maaseltsidele liiga ranged, keerulised ja rasked ning tegeliku elu nõuetele mittevastavad, eluvõõrad. Vastukaaluks ministeeriumile püüdis Põltsamaa Eesti Põllumeeste Selts 1935. aasta septembris ise korraldada näituste auhindade määramist järgmiselt:

1 kõrgeim auhind — kuldmedal,

2 esimest auhinda — diplom kuldaurahale,

3 teist auhinda — hõbemedal,

4 ergutusauhinda — diplom hõbeaurahale.

See tähendas, et diplomiga hinnatu võis endale osta vastava auraha: kuld 5.- kr; hõbe 3.- kr. Allikad siiski ei tõenda selle kava kasutamist.

Vaatamata kõigele oli eriti 1920. aastatel seltside vajadus oma medalite järele üpris suur. Seoses Eesti iseseisvumisega kadus neil võimalus kasutada Peterburi *Monetnõi Dvori* teeneid ja nii tuli rohkem tellimusi kohalikele meistritele. Osa neist olid oma tegevust alustanud juba enne revolutsiooni. Tegutsemist medalimeistrina jätkas H. Kiiver. Tema töökoda asus Tallinnas, Koidula 10. H. Kiiveri suurim tellija oli aastail 1924–29 Tartu Eesti Põllumeeste Selts, kes tellis suuri hõbeaurahasid 710 tk; väikesi 300; suuri pronksist 190, väikesi pronksist 52. 1920. aastal valmisid H. Kiiveril Jaagupi, Nissi ja Võru Põllumeeste Seltside medalid ja koostöös *Estopressi* ning Erich Kattenbergiga (medalil kõik initsiaalid märgitud) Rakvere-Jakobi Põllumeeste Seltsi medalid.

Medaleid tegi ka Erich Kattenberg oma töökojas, millele pani 1881. aastal aluse Jacob Kattenberg. Selle asukohad: 1930. aastal Tallinn, Suur-Ameerika 3 — kontor, Puuvilja 2 — töökoda; 1933. aastal — Rüütli 22. E. Kattenberg oli tunnustatud meister, kes 1922. aastal Torma Põllumeeste Seltsi näitusel sai esimese auhinna ja diplomi kuldauraha puhta ja maitseka töö eest. Samal aastal sai ta Torma Põllumeeste Seltsilt tellimuse — stambid ja medalid maksumusega á 150 marka kuld- ja á 120 marka hõbemedal, kokku 7060 marga eest. Torma Põllumeeste Seltsi tellimusi täitis E. Kattenbergi töökoda ka aastail 1924, 1930 ja 1934. 1928 ja 1930. aastal valmistas E. Kattenberg medaleid Põltsamaa Eesti Põllumeeste Seltsile. Aastatel 1921–1924 ja 1934 tellis E. Kattenbergi käest medaleid Tarvastu Põllumeeste Selts, kusjuures enne tahtis selts näha proovitööd, et kontrollida kvaliteeti. 1933. aastal soovis Viljandi Eesti Põllumeeste Selts temalt medaleid läbimõõduga 45 mm. E. Kattenberg on teinud medaleid veel Alutaguse, Antsla, Järvamaa, Kodavere, Pärnu, Põlva, Rakvere-Jakobi, Tarvastu, Torma, Vastseliina, Väike-Maarja, Vändra, Võnnu jt seltsidele. Tema töö hindadest annab ettekujutuse E. Kattenbergi Graveerimise ja Metallipressimise Töösstuse ringkiri põllumeeste seltsidele 1933. aastal. Selle kohaselt maksis kullatud medal á 2.75 krooni; hõbetatud á 2.30 krooni; pronksitud á 1.75 krooni.

Medalitegijana oli tuntud ka Osvald Kattenberg (s 10. juulil 1889 vkj Paides). Tema töökoda oli asutatud 1906. aastal. 1920 asus see Tallinnas Hollandi põik 3; 1922 — Väike-Ameerika 23a; 1925 — Maakri ja Kana tänava nurgal 23/14 ja 1931 — Dunkri t 11. 1922. aastal teatas O. Kattenberg Rakvere-Jakobi Põllumeeste Seltsile, et on valmis tegema aurahasid, nende matriitse ja märke igasugusest metallist. Peale selle olla ta saanud mitmesugustel näitustel 22 auraha. 1923. aastal pakkus O. Kattenberg Võnnu Põllumeeste Seltsile end valmistama medaleid. Kirjast selgub, et töökojas olid olemas stambid, mida oli lihtne kasutada, lisades vaid vajaliku seltsi nime. See asjaolu tõi kaasa tema medalite ühenäolisuse, mida võib muide täheldada ka E. Kattenbergi toodangus. 1931. aastal tellis O. Kattenbergilt medali Torma Põllumeeste Selts. 1933. aastal, saanud tellimuse Põltsamaa Eesti Põllumeeste Seltsilt, teatas O. Kattenberg oma teenuste hinnad: stamp 40 kr; kuld á 2 kr; hõbe 1,5 kr ja pronks 1,5 kr. O. Kattenbergi töödest on veel teada Jõgeva-Laiuse-Puurmani, Keila, Otepää, Põltsamaa, Pärnu, Rakvere-Jakobi, Tarvastu, Väike-Maarja, Vändra põl lumajanduseltside medalid ja Üleläänemaalise näituse

medal. Peale nende kolme oli veel teisigi kullasseppi, kes muu hulgas valmistasid ka medaleid. Tartus tegutsenud meister Johannes Willman, kelle töökoda asus Gustav Adolfi 5, vermis medaleid Tartu Eesti Põllumeeste Seltsile. Nende kujundamisel kasutas ta pr M.(?) Reimani 1909/10. aasta medalivõistlusel osalenud kavandit, kuid muudetud kujul.

1933. aastal valmistas Roman Tavast Pärnu Põllumeeste Seltsi medaleid järgmiste hindadega: ∅ 45 mm á 2.50 krooni; ∅ 35 mm á 2.20 krooni. 1936. aastal valmisid samas töökojas Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi kuld- ja hõbemedal kunstnik Paul Luhteina kavandite alusel.

Seni on selgusetu 1920. aastatel tegutsenud ja *Estopressi* nime kandnud ettevõtte kuuluvus ja ajalugu. Tähelepanu väärib siiski asjaolu, et peaaegu kõik teadaolevad *Estopressi* tööd on ühtlasi signeeritud ka E. Kattenbergi poolt. 1924. aastal valmis *Estopressis* Helme Põllumeeste Seltsi medal ∅ 45 mm. Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi medali valmistamise aastat (aastaid) ei ole kahjuks teada, samuti nagu ka Rakvere Jakobi Põllumeeste Seltsi medali oma, millel koos *Estopressiga* on initsiaalid EK ja medalikarbil lisaks veel H. Kiiver (nimi karbil ei pruugi siiski veel tähendada valmistajat). Kuid peale selle tunneme veel tervet rida medaleid, mis kannavad ainult *Estopressi* signatuuri (Helme, Järvamaa, Kodavere, Petseri, Pärnu, Rakvere-Jakobi, Torma, Tapa). Signeerimata, kuid Tapa Põllumeeste Seltsi medalile sarnane on Helme seltsi medal.

Lisaks evisid oma medaleid veel terve rida põllumeeste seltse (Nigula, Jõhvi, Türi, Tudulinna, Põlva, Rapla, Sangaste, Vana-Kuuste, Vigala, Vändra), kuid nende tööde autorid on teadmata.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti põllumeeste seltside medalid valmistati algul Peterburis *Monetnõi Dvoris,* kusjuures auhindamisel kasutati Eestis ka teiste Venemaa seltside medaleid. Siinsete seltside arvukuse ja jõukuse kasvuga kaasnes suurem vajadus medalite järele, mis tõi kaasa nende valmistamise kohapealsete meistrite töökodades. Olukord muutus Eesti Vabariigi kehtestamisega. Kadus võimalus medalite valmistamiseks mujal ja nii hoogustus nende valmistamine 1920. aastail. Kujunduses saavutas ülekaalu naiivne rahvusromantiline stiil. 1930. aastail, seoses keskasutuste püüdega tsentraliseerida näituste auhindamist, hakkas vajadus kohalike seltside auhindade järele kaduma. Oma osa mängis ka medalite asendamine rahaliste autasudega.

Kogu süsteem purustati 1940/41. aasta sündmustega.

✦

The exhibition Medals of Estonian Agricultural Society was opened in the Maarjamäe Palace department of the Estonian History Museum on April 29, 1998. It is the first in its kind in Estonian.

Serfdom in the Provinces of Estonia and Livonia was abolished in the early nineteenth century but the peasants were not provided with land and had to rent or purchase it from local landlords. Thus the need for better management became obvious. In the mid-century first South-Estonian and a bit later North-Estonian peasants began to purchase farms in earnest.

The first agricultural society was founded in 1870 in Tartu and in 1876 they organized their first exhibition. The prizes and diplomas handed out at the exhibition were donated by various enterprises and societies all over tsarist Russia. The best-known prize was the so-called Blankenhagen, designed by W. Kulrich and presented by the Livonian Nonprofit Economic Society.

Three different kinds of medals were made: gold, silver and bronze; all three of them divided into two grades the great and the small both of which were awarded together with honour certificates.

In Russia first agricultural societies were established in the 1860s. Their medals were mostly made in the Monetnyi Dvor in St. Petersburg by designers A. Lyalin, A. Grilikhes Jun., A. Klepikov, P. Stadnitski and some others.

In 1909–11 the Tartu Estonian Agricultural Society advertized a competition for the designs of medals. G. Mootse, M. Reiman, A.Roosileht and F. Sannamees participated in the competition. M. Reiman's design was selected and the society's medal was commissioned from P. Stadnitski.

In Estonia medals were struck by H. Kiiver, E. and O. Kattenberg. In the designs symbols connected with agricultural were favoured, e.g. arising sun symbolyzing expectations; the bee diligence; various tools and cattle, a spinner etc.

After the War for Independence the societies became more active, commissioning medals and organizing exhibitions. The medals were designed by the old as well as new masters; P. Luhtein, P. Aren; V. Mellik, E. Järv among them. More often than not, the medals were manufactured at the workshop of R. Tavast.

A legislative act adopted in 1936 attempted to centralize the organization and awarding prizes at the agricultural exhibitions. The new law appeared to be too hard on smaller societies, many of which were therefore forced to unite. As a result, exhibitions were turned into regional ones and the prizes became mostly monetary, awarded together with an honour certificate.

The whole system was devastated together with Estonian independence in 1940/41.

29. апреля 1998 г. в филиале Эстонского исторического музея на Маарямяэ была открыта выставка "Медали эстонских сельскохозяйственных обществ", первая подобная выставка в республике.

Первое сельскохозяйственное общество было основано в Тарту в 1870 г., а в 1876 г. состоялась первая выставка. Призы и дипломы выставки были получены от различных организации царской России. Более распространной была медаль "Бланкенхаген" автором которой был В. Кульрих. Медали разделились в три вида и два разряда — золотые, серебрянные и бронзовые — большие и маленькие. Медалей вручили вместе с дипломом.

В России сельскохозяйственные общества начали организовать в 1860-ых годах. Медали были в основном чекани в Петербурге на Монетном Дворе, где медальёрами работали А. Лялин, А. Клеников, П. Стад-нищкий и др.

В 1909–11 Тартуском обществом был организован конкурс эскизов медалей. В конкурсе приняли участие Т. Мootce, М. Рейман, А. Роосилехт, Ф. Саннамеэс. Выбран был эскиз М. Реймана на основе которого медаль готовил П. Стадницкий. В Эстонии работали медальёрами Х. Кийвер, Э. и О. Каттенберг. В оформлении использовали сельскохозяйственную симболику восходящее солнце как надежда, пчела — трудолюбие, а также орудия труда.

После окончания Освободительной войны деятельность сельскохозяйственных обществ оживлялась.

Появились новые мастера П. Лухтейн, П. Арен, В. Меллик, Э. Ярв. В основном медали были чеканены в мастерской Р. Таваста.

Законом 1936 г. централизировали организацию выставок, а также порядка награждения.

Вся система была уничтожена в 1940–41 г.

Elmar Sallo kivikogu

Toivo Lodjak

Eesti Loodusmuuseum on viimase viie aasta jooksul rikastunud mitmete väliseestlaste kollektsioonidega: Heinrich Tootsi fossiilide kogu USAst, Elmar Sallo peamiselt Austraalias kogutud (kallis)kivikollektsioon, Sterna Okloni mineraalide kogu Saksamaalt ja Austraalia maagipalad sir Arvi Parbolt. Allpool lähemalt Elmar Sallo kivikollektsioonist ja veidi temast endast.

Kohtusin Austraalia idarannikul Gold Coasti linnas elava Elmar Salloga 1991. aastal, kui ta oma kolmanda kodumaakülastuse ajal tutvus ka meie muuseumi kivikollektsioonidega. Nagu selgus, ei olnud meie muuseumis Austraaliast peaaegu mitte midagi. E. Sallo jättis seemneks maha ühe kauni ametüsti ja püriidipala. Sellele järgnenud kirjavahetuse ajal otsustaski E. Sallo kinkida meie muuseumile osa oma kivikollektsioonist. 1993. aasta suvel saabuski Austraaliast neli rasket kasti kividega ja paar nädalat hiljem ka E. Sallo ise hinnalisemate vääriskividega, kokku 150 kivimpala. Järgmisel, 1994. aastal, tõi E. Sallo kaasa veel 214 väiksemat mineraali ja vääriskivi. Kahel aastal kokku saabus Austraaliast Eestisse ligikaudu 100 kg kive. Kuigi enamik neist pärineb Austraaliast, on osa kogutud-ostetud ka mujalt: USAst Põhja-Carolinast pärit eriti efektne 7 kg raskune suurte lillade fluoriidikristallide kogumik või 4,5 kg raskune lillakas ametüstidruus Brasiiliast, merevaigu näidis Uus-Meremaalt, tiigrisilmad Lõuna-Aafrika Vabariigist, vulkaaniline laava Mexico City lähedalt, lasuriit Afganistanist ja lõik värvikat kivistunud puitu Arizonast USAst. Selle vääriskivimilise kallakuga kogu enamiku moodustasid väga erinevates värvides kaunid Austraalia ahhaadid. Kollektsioonist võiks esile tõsta taevasinist türkiisi, suitsukvartsi kauneid kristalle, lumiobsidiaani, rohelist krüsopraasi, Austraalia tiigrisilma, roosat rodoniiti, väga erinevates värvides jaspiseid, tumerohelist heliotroopi, milles punased hematiidi kristallid, kalkopüriiti, silmahhaati, opaalistunud puid ja kõikides värvides sillerdavaid vääris-opaali kilde.



✦ **Elmar Sallo oma kogu kohta selgitusi andmas artikli autorile**
✦ **Elmar Sallo is giving explanations about his collection to the author of the article**
✦ **Эльмар Салло представляет свою коллекцию автору статьи**

1995. aastal kinkis E. Sallo muuseumile veel ka enda lihvitud *cabochon*ide (ümarlihvis vääriskivide) kogu, kokku 96 tk, kus oli palju kauneid ahhaate ja jaspiseid. Kollektsiooni kuulusid veel karneool, lumiobsidiaan, unakiit, lepidoliit, lapis-lazuli, malahhiit, tiigrisilm, sodaliit, rodoniit, sammalahhaat, tiigerrauamaak, eilat-kivi, rodokrosiit, türkiis, pitsahhaat, aventuriin, opaal jne. Koos *cabochon*idega on E. Sallo kogus nüüd 460 kivim- ja mineraalipala. 1994. aastal organiseerisime E. Sallo vääriskividest ka näituse, mille vastu oli suur huvi.

Elmar Sallo sündis 1921. aastal Narvas. Tema elulugu on olnud väga kirev. Lapsepõlv möödus tal Purtses ja Aa ranna lähedases Moldova külas. Eesti armees teenimise järel õnnestus tal pääseda õppima Tallinna Merekooli. Seejärel sõitis ta mitmetel laevadel. 1944. aastal — pärast rohkeid seiklusi — jõudis ta Rootsi. Seal tuli tal läbida hulk takistusi, enne kui ta merele pääses. Rootsi laevadel sõitis ta esialgu teise mehhaanikuna, hiljem esimese mehhaanikuna kuni 1959. aastani. Siis jäi ta lõplikult Austraaliasse ankrusse. Vahepeal, 1948. aastal, oli ta Austraalias abiellunud eesti neiu Suleimaga. Lõpetanud meremeheelu, ostsid nad koos väikese toidupoe, ehitasid maja. Toidupoodi pidasid Sallod 8 aastat ning 1967. aastal jäid pensionile. Praegu elavad nad Gold Coasti suvitusrajoonis, 5 minuti kaugusel Elmarile nii lähedasest merest. Pensionipõlves hakkas E. Sallo kollektsioneerima vääriskive. Lisaks kogumisele on ta ka osav kivilihvija. Kõik meie muuseumile kingitud cabochonid on ta ise lihvinud. Peale selle on ta ehtekividele valmistanud ka maitsekalt kujundatud hõberaame. Austraalias sai E. Sallost ka kohaliku vääriskiviklubi *Lapidary Club* liige. Pensionipõlves on ta palju reisinud, nüüd juba rohkem maismaal. Läbi on käidud kõik mandrid peale Antartika. Üks meeldejäävamaid reise oli terve Aafrika läbimine lõunast põhja. Viimastel aastatel on E. Sallo koos abikaasaga veetnud suve ikka Eestimaal. Lisaks muudele harrastustele on ta pensionipäevil hakanud maalima. E. Sallo kinkis Eesti Loodusmuuseumile ka mitmeid videofilme maailma eri paikade loodusest.

E. Sallo huvitava ja seiklusliku elu kohta on ilmunud mitmeid ajaleheartikleid:

1. Asse Kook *Kuhu saatus kedagi viib*, Päevaleht, 18. august 1994.
2. Tiina Lang *Mees, kes kütib kive*, Rahva Hääl, 29. juuni 1994.
3. Mati Niin *Eksootilised vääriskivid kaunistavad nüüd Eesti Loodusmuuseumi*, Kultuurileht, 8. august 1994. See artikkel ilmus hiljem täies mahus ka Austraalia eestlaste ajalehes *Meie Kodu*.

E. Sallo kivimid olid eksponeeritud veel 1997. aasta lõpu ja 1998. aasta alguse näitusel *Austraalia loodus*.

Üks võimalus eestluse jäädvustamiseks

Virve Tuubel

During the last five years the Estonian Nature Museum has been enriched by several collections from expatriated Estonians, as, for example, Elmar Sallo's /precious/ stone collection collected mainly in Australia. In the summer of 1993 he sent to Estonia four heavy boxes with stones and some time later also precious stones, 150 stones in all. In 1994 he added to it 214 smaller minerals and precious stones. In 1995 E. Sallo gave the museum a collection of cylindrically ground precious stones, 97 pieces in all. The article also gives a survey of E. Sallo's biography.

Эстонский музей природы обогатился за последние 5 лет благодаря нескольким коллекциям, полученным от зарубежных эстонцев. Примером этому может послужить собрание /драгоценных/камней Эльмара Салло, собранных в Австралии. Летом 1993 года из Австралии были высланы первые 4 тяжелых ящика с камнями, и, некоторое время спустя, к ним добавились и драгоценные камни – всего вместе 150 камней. В 1994 году Э. Салло привез еще 214 драгоценных камней и минералов меньшего размера. В 1995 году Э. Салло подарил музею обработанное своими силами собрание драгоценных камней — всего 97 штук. В статье дается обзор биографии Э. Салло.

Eesti muuseumid on viimastel aastatel täienenud mitmete kogudega, mis on saabunud välis-eestlaste vahendusel. Üks väga õrn kogu eesti rahvarõivais portselannukke jõudis Eesti Rahva Muuseumisse 1994. aastal. Nukud on valmistanud USAs elanud eestlanna Elsa Karin Lutz-Reissaar (1905–1991), meenutamaks järeltulijatele nende päritolu. Need kinkis muuseumile tema tütar Haldi Urve Svanberg (ülemisel fotol).





Fotod O. Maidla

Kogu koosneb 33 nukust. Need on 28–32 cm pikkused ja valmistatud põhiliselt kastetud portselanist. Nukumeister on oma töös kasutanud tehnikat, mida kasutatakse pitsportselannukkude valmistamisel. Nukkude pead ja käed on valatud portselanist, kuid ülejäänud osa nukust kujundatud portselani kastetud riidest. Riietus on valmistatud linasest ja puuvillasest materjalist, mis põleb portselani põlemisel ära, jättes aga alles esialgse faktuuri. Rahvariiete värvid ja mustrid on kopeeritud audentsetest muuseumiväljaannetest. Töötlemisel on värvid tumenenud, samuti on nukkude kehad stiliseeritud ning veidi saledamad ning elegantsemad kui tüüpilistel endisaegsetel eestlannadel. Nukkude valmistamine võttis Elsa Reissaarel aega mitu aastat, sest iga nukku tuli mitu korda põletada, lisades iga kord uuesti eri värve ja ornamente. Mõnda nukku oli vaja põletada isegi 15 korda. Sealjuures oli alati risk, et nukk võis katki minna, kuna erineva paksusega portselanosad tõmbuvad põletamisel erinevalt kokku. Ühe nuku valmistamiseks kulus umbes 300 tundi.

Elsa Karin Lutz-Reissaar sündis Tallinnas baltisaksa suurkaupmehe Hermann Lutzu ja eesti-rootsi päritolu Amalie Timmberg-Lutzu tütrena. Lapsepõlve veetis ta Tallinnas, Peterburis ja Arhangelskis, kus isal olid äriettevõtted. Pärast 1917. aasta revolutsiooni, kui pere oli kaotanud suurema osa oma varandusest, põgeneti Saksamaale. Tallinna asus pere taas 1920. aastal, kus isa jätkas äritegevust. 1924. aastal lõpetas Elsa Lutz-Reissaar saksa tütarlastegümnaasiumi. Seejärel oli pikka aega välismaal, kus täiendas end kunsti ning ajaloo vallas. Perekohustused tulid abiellumisel 1935. aastal lennuväe kolonelleitnandi Eduard Gustav Reissaarega. 1940. aastal algas raskeim periood elus — põgenemisaastad. Algul Saksamaale, 1941. aastal taas Eestisse ning 1944 jälle Saksamaale. Uus kodu rajati lõpuks Ameerikasse, kuhu pere jõudis 1949. aastal. Alates 1967. aastast kuni elu lõpuni elati Florida osariigis.

Kuigi portselankunsti juurde jõudis E. Reissaar alles hilisematel eluaastatel, oli tema eelnev elu seotud kunsti õppimise ja käsitööga. 1930. aastatel oli tal Tallinnas väike ettevõte, kus valmistati pärsia stiilis sõlmitud vaipu. 1960. aastatel osales ta maalikursustel ning seejärel hakkas huvituma portselani maalimisest. Lisaks nukkudele on ta valmistanud palju kauneid portselanserviise.

Kogu kinkimisel muuseumile oli tingimus, et seda eksponeeritaks püsiväljapanekuna. Selleks telliti kinkija kulul eraldi vitriin ning kogu eksponeeriti üle aasta muuseumi peamajas. Remondi tõttu oli kollektsioon peaaegu poolteist aastat pakituna hoidlas. Nüüd on taas võimalus vaadata nukke püsiväljapanekuna ERMi näitusemajas.

Kogu on tekitanud muuseumis poleemikat. Seda on peetud kitšiks. Tegija ise suhtus oma loomingusse kui käsitöösse. Arvan, et seda see ongi, aga väga korralik käsitöö. Kogu on kui eestluse sümbol, katse näidata läbi selle mahuka ja raske töö oma kodumaa-armastust ja igatsust.

On ime, et need õhkõrnad nukud on tervena toimetatud Eestisse, siin läbi teinud mitmed kolimised ning taas kõigile vaadata.

Eesti kartulikorv Austraalias

Vaike Hang

Foto M. Lokk





✦ Artikli autor ERMi peavarahoidja Eevi Astelile kingitusi üle andmas. September 1996
✦The author of the article handing over donations for the museum to Eevi Astel, the Chief Treasurer of the ENM in September 1996
✦ Автор статьи передает подарки главному хранителью ЭНМ Э. Астел. Сентябрь 1996

✦ Austraalias tehtud eesti kartulikorvid
✦ Estonian potato baskets made in Australia
✦ Корзины для картофеля, изготовленные в Австралии по эстонским образцам

Need noored, keda sõda mööda maailma laiali pillutas, neilt nooruse ja isamaa röövis, on nüüdseks seitsme- ja kaheksakümnendate eluaastate piiresse jõudnud. Üks paljude hulgas on ka Pärnumaa Tõstamaa valla Männikuste küla mees Kalju Soobik (sündinud 18. juunil 1921). Teda võtsid venelased ja mobiliseerisid sakslased. Tulid põgenikelaagrid Saksamaal, kus käinud täpselt neid samu teid, mis tema isa I maailmasõja järel vangis olles. Ka Kalju kündnud härgadega, töötanud õunaaias. Kängurudemaale jõudis ta 1949. aastal. Elab New South Wales'i osariigis Orange'i linnas, töötanud peamiselt autojuhina. Tuntuks saanud käsitöömeistrina.

Oli ju harilik asi, et kõik talupoisid oskasid korvi ja puulusika valmis teha. See sai selgeks juba karjas käies. Kalju Soobiku elu kinnitab väidet, et lapsepõlvekodust kaasa saadud käsitööarmastus jääb kogu eluks. Kui ilusad on tema Austraalia männijuurtest punutud eestipärased kartulikorvid, eriti 78 tükki komplektis üksteise sisse panduna, eukalüptist lõigatud lusikad, nahast käekotid, naharibadest põimitud vööd, võtmehoidjad, kellarihmad, suveniirpastlad, vasest ravikäevõrud, mitmes suuruses imekaunid suveniirnoad, puuseemnetest nööbid, kaelakeed jm. Imetleda annab meeldivates pruunides toonides männiokastest valmistatud kübaraid. Oma käsitöödega on Kalju esinenud paljudel näitustel ja näitusmüükidel, andnud korvipunumiskursusi mitmetes linnades ja koolides.

Vello Pihlak on aastate eest kirjutanud: "Austraalia Kunstkäsitöö Nõukogu valmistab praegu õppematerjali kogu, mille teemaks on eesti korvipunumine. Õppematerjal on rajatud pildiseeriale, milles eestlane Kalju Soobik demonstreerib korvipunumise võtteid ja samm-sammult näitab korvi valmimist toormaterjalist. Peale pildiseeria kuulub komplekti hulka ka kirjalik materjal, mis tutvustab Eesti talumiljööd ning rahvapärast tarbekunsti. Õppematerjal on laiaulatuslik, olles mõeldud väikelastest peale kõigile vanusegruppidele, isegi täiskasvanuile. Iga grupi jaoks on koostatud eri ülesanded. Vanemate õpilaste ülesandeks on koguni korvi punumine. Nii et varsti on eesti korv laialdaselt tuntud, nii nagu see juba olevat Kalju Soobiku elukohas, milleks on Orange N.S.W. Õppematerjali valmimist kavatseb Kunstkäsitöö Nõukogu tähistada Kalju Soobiku tööde näitusega Sydneys.

Ka Eestis on enamik Kalju käsitööde näidistest olemas. Ta on neid ise saatnud ja osa on toodud külaskäigult tema juurde. Oma käsitööde kaudu on ta Eestisse tagasi jõudnud ja neist on korraldatud neli avalikku näitust — kaks Tõstamaa vallas ja kaks Tartus Baeri majas. Viimane neist toimus 1996. aastal seoses Kalju Soobiku 75. sünnipäevaga, mil kinkisime Eesti Rahva Muuseumile valiku tema töödest. Esemete hulgas oli meie kartulikorv, puulusikaid, nahast käekott, nahast vööd, suveniirnoad, kellarihmad, puust nööbid ja muidugi näitusel imetlusobjektiks olnud pikkadest männiokastest kübar oma kauni värvi ja vormi ning imeliselt meeldiva lõhnaga (kokku 28 eset). Muuseumi peavarahoidjal Eevi Astelil oli kingituse üle hea meel. Ta lisas, et viimastel aastatel on muuseum saanud mitmeid väliseestlaste käsitööde-tarbekunstiesemete kogusid. Ta ütles, et käsitöö pole olnud nende elatusala, vaid eneseväljendus, loomulik vajadus ja side kaotatud noorusmaaga. Muidugi on materjalid ja töövahendid meie omadest erinevad. Kaugetelt maadelt muuseumsi jõudnud eestlaste käsitööde näidised annavad uurimistööks suurepärase võimaluse.

Looduslikud lõngavärvid seentest

Uve Ramst

Sügisene seeneaeg võib tuua rõõmu paljudele. Ka neile, kes lõngu looduslike värvidega värvida armastavad. Kui suvel mõned värvitaimed kogumata jäid, saab asja paari seeneretkega hiljem veel parandada.

Seentega värvimine ei kuulu meie esiemade tarkuste hulka. Sestap puuduvad etnograafilistes kogudes ka seenevärvilised kudumid. Mis aga sugugi ei tähenda, et meie neist hoolima ei peaks.

Värviseente avastamise au kuulub põhiliselt ameeriklannale Miriam Ricele, kes 70. aastate alguses nendega katsetama asus. Tema 1980. aastal ilmunud raamat *Mushrooms for Color* (Seentega värvimine) osutus epohhiloovaks. Sellele järgnes värviseente võidukäik peaaegu kogu maailmas. Tänaseks on peetud kaheksa seentega värvimisele pühendatud sümpoosioni ja avaldatud rida seda teemat käsitlevaid kirjutisi.

Euroopa, eriti aga Põhjamaade värviseentest kirjutasid 1982. aastal raamatu rootslased Carla ja Erik Sundström. Innustust selleks said nad otse alglähtest oma healt tuttavalt Miriam Ricelt. Sundströmide raamatust *Färga med svampar* (Värvi seentega) on ilmunud mitu trükki nii rootsi kui soome keeles, mis ilmselt panid liikvele suure hulga seenevärvidest vaimustunuid Skandinaaviamaades.

Alates 1994. aastast on seentega värvitud lõnganäidiseid ja kootud mütse ekspo-



✦ **Berit Kuhlbergi seenevärviline tekk 1996. aasta näitusel loodusmuuseumis**
✦ **A mushroom-dyed woollen blanket made by Berit Kuhlberg in the Estonian Nature Museum in 1996**
✦ **Шерстяное одеяло окрашенное грибными красителями Берит Кухльберг на выставке в музее природы в 1996 году**

neeritud ka Eesti Loodusmuuseumi seenenäitustel. 1996. aasta eriliselt kehval seenesügisel (mil muuseas möödus 50 aastat esimesest seenenäitusest loodusmuuseumis), olid siin väljas seenevärvilised käsitööd Soome ühelt agaramalt seentega värvijalt Berit Kuhlbergilt. Tema kaunid kangastelgedel kootud villased tekid ja mitmekümnes toonis siidrätid üllatasid paljusid.

Nii mõneski suhtes teevad värviseened taimedele silmad ette. Eriti rõõmustav on see, et seentest saab väga lihtsalt ilusat ja vastupidavat **punast**. Kui värvmadara juurte kogumine, puhastamine, kuivatamine jne on tugevat kannatust nõudev töö, siis verevast või verkjast vöödikust, meil nii tavalisest sitaseenest, tuleb punane kätte pea vaevatult. Seejuures jääb ära suur hävitustöö — seene viljakehade lehternahkis, mis kahjuks küll just kõigile teada seen pole.

Kollast saab muidugi suurepäraselt paljudest taimedest. Huvipärast võiks aga ju proovida värvida lõngu ka lehma-, pipar- ja liivtatikuga, sametpuravike või hariliku kivipuraviku torukeste kihiga. Seda on hea ühendada toiduseente korjamisega: ilusad noored seened söögiks ja vanad ülevalminud värvimiseks. Viimased sobivadki värvimiseks palju paremini, sest just vanades seentes on eriti palju värvaineid.

Pruuni värvi saab taimedest ainult kroomiga peitsides. Seda peitsi tänapäeval aga tema mürgisuse tõttu välditakse. Seentest annavad pruuni mitmed puitu lagundavad seened, näiteks tuletael, ebatuletael või kännupess. Meeles tuleb vaid pidada, et nendest seentest värvileeme keetmisel peab lisama nuuskpiiritust, muidu värvained ei lahustu.

Rohelise jaoks leidub meil piisavalt häid värvitaimi. On küll olemas seen, millest rohelist saab, kuid kuna see — hundiseenik — kuulub meil looduskaitse alla, siis jäägu ta parem metsa.

Rohekat halli, aga ka **lillakat** või **sinakat halli** tuleb väga hinnatud ning ühtlasi hästi tuntud seenest — sametvahelikust.

Lilla värvi jaoks on olemas üks ideaalne värviseen. Ookerjas värvitorik sisaldab värvaineid sedavõrd palju, et vaid kahe-kolme väikese seenega on võimalik värvida 100 grammi villast lõnga. Kahjuks pole see puudel kasvav seen meil tavaline.

Nüüd veidi sellest, kui palju ja kuidas värviseeni peaks korjama. Kahe-kolme seenega enamasti siiski hakkama ei saa. Suhteliselt vähe kulub ka punaseeni. Värskeid verkjaid või verevaid vöödikuid vajatakse 100 g lõnga värvimiseks mitte rohkem kui kaks liitrit. Sama koguse lõnga värvimiseks läheb värskeid sametvahelikke kilogrammi ringis, tatikuid aga vähemalt kaks kilogrammi.

Värviseente korjamisel kõige tähtsam on see, et nad ei tohi minna segi söögiseentega. Nagu juba mainitud, sobivad värvimiseks kõige paremini vanad, juba kergete lagunemistunnustega seened. Söögiks sellised kindlasti ei kõlba. Seepärast peaks värviseente jaoks olema kaasas eraldi korv või kilekott. Viimane söögiseente jaoks soovitatav pole, värviseentele ta aga halba ei tee.

Alati ei pruugi õnnestuda saada ühe korraga kokku mingi hulga lõnga värvimiseks vajalik kogus seeni. Sel juhul tuleks juba kogutud seened kas kuivatada või sügavkülmutada ning järgmisel korral seeni juurde korjata. Täpselt ühesugust värvi kahel korral värvides päris kindlasti ei saa.

Värvimise käik taimedega värvimisest oluliselt ei erine.

Alustada tuleb lõnga ettevalmistamisest. Lõng peab olema täiesti puhas. Villase lõnga viht seotakse puuvillase lõngaga lõdvalt kolmest kohast. Pestakse ja loputatakse ihusoojas vees. Seejärel lõng enamasti peitsitakse. Peitsimata võib ka värvida. Näiteks verev ja verkjas vöödik on sellegi poolest head, et nende punane säilib hästi ka peitsimata lõngal. Kuid tavaliselt kinnitub värv rahuldavalt siiski vaid peitsitud lõngale. Peitsidel on ka see hea omadus, et eri peitsaineid kasutades saab ühest seeneliigist erinevaid värve.

Peitsainete enamlevinud kombinatsioonid ja kogused 100 g kuiva lõnga kohta on järgmised:

1) maarjapeits — 25 g maarjajääd ja (võimalusel ka) 10 g viinakivi;

2) tinapeits — 3 g tinasoola ja 20 g viinakivi;

3) vasepeits — 10 g vaskvitrioli;

4) rauapeits — 510 g raudvitrioli, 5 g viinakivi ja 30 g glaubrisoola.

Peitsidest parimaks peetakse maarjapeitsi, seda nii saadavate toonide ja lõnga pehmuse kui ka ohutuse tõttu inimese tervisele.

100 g kuiva lõnga peitsimiseks mõõdetakse kastrulisse (emaileeritud või roostevaba) ca 3 liitrit vett. Selles lahustatakse vajalik kogus peitsaineid. Märjaks kastetud lõng asetatakse peitsilahusesse ja lahust koos lõngaga soojendatakse aeglaselt kuni 80–90 °C, hoitakse nii, aegajalt puukepiga liigutades, tund aega. Siis tõstetakse kastrul tulelt ja lahusel lastakse jahtuda. Lõng pigistatakse ettevaatlikult kuivemaks, kuid ei loputata.

Nüüd võib asuda värvima.

100 g kuiva lõnga kohta võetakse ca 5 liitrit vett. Pott tõstetakse tulele ja aetakse keema. Ettevalmistatud seened (tükeldatud või taelas, pässid jt puuseened riivitud kujul) pannakse vette ja keedetakse neid ca 1 tund. Seejärel valatakse juurde niipalju vett, kui keetmisel aurustus — kokku saab jälle 5 liitrit. Seened kurnatakse värvileemest välja ja lahusel lastakse jahtuda ca 40°-ni. Peitsitud lõng kastetakse ühtlaselt märjaks ja asetatakse värvileende. Selle temperatuuri tõstetakse aeglaselt 80–90°-ni ja lõnga hoitakse värvileemes tund aega. Lõnga potis liigutades tuleb ühtlasi jälgida tooni tugevust. Vahel kinnitub soovitud värv lõngale enne tunni möödumist. Siis tuleks lõng tõsta värvilahusest ümber 90°-sse puhtasse vette ja hoida seal ettenähtud aja lõpuni.

Tund täis, tõstetakse pott tulelt ja lastakse leemel koos lõngaga jahtuda kuni 40°-ni. Lõng tõstetakse välja ja loputatakse leiges vees ning pestakse mingi pehmetoimelise pesuvahendiga. Värvitud lõnga kuivatatakse otsese päikese eest varjatud paigas. Värvileent, mis järele jäi, ei maksa aga veel ära visata. Tõenäoliselt on selles küllalt värvi, et värvida veel üks viht lõnga. Ka nii võib saada üllatavalt huvitavaid toone.

Enam-vähem samuti on võimalik värvida ka siidi. Eelpool antud peitsikoguseid tuleks arvestada vaid 35–50 g siidi jaoks ning värvida tuleks madalamal temperatuuri. Enne värvimist leotatakse siidi umbes ööpäev puhtas jahedas vees.

✦

Окрашивание грибами не относится к тем знаниям, которые мы получили от наших предков. Честь открытия возможности использованиягрибовдляокрашивания принадлежит американке Мириам Райс, которая начала свои эксперементы в начале 70-х годов. На сегодняшний день проведено семь симпозиумов, посвященных этой проблеме, и опубликован ряд изданий по этой теме. Начиная с 1994 года, образцы нитей окрашенных грибными красителями и связанные из этой пряжи шапки экспонируются в музее природы на выставке грибов.

Meenutusi restaureerimistegevusest Eesti Rahva Muuseumis

Arnold Kärbo

Eesti kultuuriloo üheks tähtsündmuseks kujunes Eesti Rahva Muuseumi asutamine Tartus 1904. aastal. Sihipärasemaks muutus töö alles 1922. aastal, kui muuseum sai enda valdusse Raadi lossi ja seda asus juhtima eriharidusega soome etnograaf Ilmari Manninen.

Eesti Rahva Muuseum hakkas koguma, säilitama, uurima ja populariseerima etnograafilist, kultuuriloolist ja rahvaluulealast materjali. 1911. aastast muuseumi palgalisena töötanud Gustav Matto ülesannete hulka kuulus ka esemekogude hooldamine.

Koos mälestiste teadlikuma ja teaduslikuma kogumise ning säilitamisega tekkis vajadus neid teadlikumalt hooldada ja korrastada, isegi parandada (restaureerida). Pidades silmas märkimisväärseid tekstiil- ja puitesemete kogusid, otsiti juba enne muuseumi ametlikku avamist sobivat spetsialisti konservaatori töökohale.

8. juunil 1912. aastal toimunud ERMi juhatuse koosoleku protokollist nähtub, et konservaatori saamiseks avaldati 1912. aasta ajalehtedes üleskutse. Palgaks lubati peale tasuta toa ja köögi 25–30 rubla kuus, vajaduse korral rohkem. Peeti soovitavaks, et tulevane konservaator läheks tutvuma vastava tööga Soome muuseumidesse ja raamatukogudesse, milleks Helsingist ka luba saadi. Reisi- ja õppekuludeks lubati eraldada kuni 100 rubla abiraha. Kuid kahjuks ei olnud soovijaid.

Kuna muuseumil konservaatorit ei olnud, siis selle töölõiguga ei tegeldud. Alles 1935. aasta aruandes on sissekanne: muuseumitöötajate poolt tehti 1935. aastal katse bensiini-naftaliiniga konserveerida puuesemeid (ca 50 nimetust).

1935. aastal sai maaler Peeter Vindist muuseumi laborant; ta parandas aastaid ka puitesemeid vastavalt oma teadmistele ja tookordsetele võimalustele. 1930. aastate teisel poolel asus muuseumis lepingu alusel esemeid süstematiseerima ja osaliselt konserveerima Eerik Põld. Alates 1940. aastast töötas ta muuseumis täiskohaga. Oma põhitöö kunstiteoste konserveerimise-restaureerimise kõrval tegeles E. Põld ka puitesemete konserveerimisega, kuni 1947. aastani, mil siirdusTallinna.

Sõjajärgsetel aastatel kulusid kõik jõud endises kohtumajas Veski t 32 eraldatud ruumide kohaldamiseks muuseumi vajadusteks ja esemete inventariseerimiseks-süstematiseerimiseks. Vajadusel ja võimalusel esemeid ka puhastati ning tehti lihtsamaid konserveerimis-restaureerimistöid.

Kiiduväärt tööd tegi tekstiilesemete korrastamisel Elmine Reineller. Kuid eriti arvestatava hooga arenes see töö siis, kui 1947. aastal tuli

laborandiks Tartu Kergetööstuse Tehnikumi rõivaste konstrueerimise ja modelleerimise eriala lõpetanud Lehti Konsin, kes lülitus töösse suure innu ja armastusega.

Puitesemete hooldamine ja korrastamine oli endiselt Peeter Vindi ülesandeks kuni pensionile minekuni 1963. a.

Metallesemete hooldamiseks ja konserveerimiseks eraldati muuseumile 1960. aastal vanemmehaaniku töökoht. Roman Wulf hakkas muuseumis sihipärasemalt korraldama konserveerimis-restaureerimistöid. Seati sisse restaureerimisžurnaalid. Sellesse märgiti töödeldud eseme nimetus, number, päritolu ja lühimärkmed menetluse kohta ning muidugi sissekande kuupäev ja teostaja nimi.

Senini tegid Eesti Rahva Muuseumis (tookordse nimega Eesti NSV Riiklikus Etnograafiamuuseumis) esemete hooldus-, korrastamis- ja ka konserveerimis-restaureerimistöid fondiosakonna laborandid. See oli tavaline Eestis ja üldiselt kogu N Liidu muuseumipraktikas.

Et heaks restauraatoriks saada, oli vaja hästi tunda mälestiste saamis- ja kasutamislugu ning tõekspidamisi; nende oma- ja restaureerimisaegseid töötehnilisi võtteid; valmistus- ja viimistlusmaterjale; materjalide kahjureid ja haigusi ning nende vastu võitlemise viise ja vahendeid. Ennekõike pidi selle tööala inimene olema ka kunstikalduvustega, oma ala meisterkäsitööline, armastama ja austama kunagisi mälestisteloojaid. Kui restauraatoril jääb puudu mõningatest siin mainitud teadmistest või oskustest või tehakse tööd ebasobivate ja halvakvaliteediliste materjalidega, üleliia kiirustades, vastutustundetult, on tulemused kesised või halvemal juhul vastupidised. Ajutiselt, teiste tööde kõrvalt, ei ole võimalik neid ülesandeid hästi täita.

1964. aastal eraldatigi muuseumile kaks restauraatorkunstniku töökohta fondiosakonna koosseisus. Nendeks said tekstiilialal kaua-aegne ja teenekas fonditöötaja Lehti Konsin ja Heino Sakson puidualal.





✦ Restaureerimislaboratooriumi esimene koosseis 1965. aastal, vasakult tekstiilirestauraator-kunstnik Lehti Konsin, juhataja Henrich Veromann, puidurestauraator-kunstnik Arnold Kärbo

✦ Staff of the restoration labotarory in 1965, left: Textile Restorer Lehti Konsin, Head of the Laboratory Heinrich Veromann, Wood Restorer Arnold Kärbo

✦ Первый состав реставрационной лаборатории в 1965 году, слева реставратор текстиля Лехти Консин, руководитель Хейнрих Вероманн, реставратор деревянных изделий Арнольд Кярбо

✦ Esemete vedu Veski tänava hoidlast Pauluse kiriku hoidlasse 1968. aastal

✦ Transportation of museum objects from the old storage location the main house of the ENM to the new facilities in St. Paul's Church, 1968

✦ Перевозка экспонатов из музея в хранилище церкви Паулузе. 1968 год

Vanemmehaanik R. Wulfi asemel asus 1964. aastal tööle Heinrich Veromann. Pärast H. Saksoni lahkumist sama aasta sügisel tuli tööle siinkirjutaja Arnold Kärbo, kes oli varemgi muuseumiesemete kataloogijaid puiduliimide ja konstruktsioonide määramisel nõustanud.

21. aprillist 1965. aastal eraldati muuseumile restaureerimise töökoja juhataja ametikoht ja 30. septembrist s.a moodustati osakonna õigustes restaureerimis-konserveerimise laboratoorium: juhataja Heinrich Veromann, restauraator-kunstnik Lehti Konsin, restauraator-kunstnik Arnold Kärbo. Laboratoorium allus peavarahoidjale.

Eriti tõsist tähelepanu tuli pöörata enesetäiendamisele ja seada restaureerimistöö õigetele alustele. Muuseumi juhtkonna ja ministeeriumi poolt mõisteti neid vajadusi igati. Teoreetiliste teadmiste omandamisel toetuti tookord Londonis 1965. aastal ilmunud kultuurimälestiste konserveerimise ja restaureerimise rahvusvahelise uurimiskeskuse spetsialisti Harold John Plenderleithi uurimuse venekeelsele tõlkele *Сохранение древностей и произведений искусства*, samuti Nõukogude Liidu suuremate restaureerimiskeskuste väljaannetele. Praktiliste kogemuste omandamiseks võimaldas kultuuriministeerium stažeerimise Moskva, Leningradi ja teiste N Liidu tunnustatud restaureerimiskeskustesse. 1978. aastal õnnestus L. Konsinil kaks nädalat stažeerida Berliinis Saksa Ajaloomuuseumis.

Tõhusaks praktikumiks puidu- ja osaliselt metallirestauraatoritele olid aastatel 1965, 1966 ja 1967 kuuajalised tööd Tallinnas Issandamuutmise kirikus Ivan Zarudnõi ikonostaaži konserveerimisel. Töid juhendas Bulgaaria RV Kultuurimälestiste Instituudi kunstiateljee ja -laboratooriumi juhataja Anton Mihaylov. Ta pidas ka teoreetiliste loengute sarja. Eestipoolseteks konsultantideks olid keemiadotsent Tullio Ilomets TRÜst ja teenekas maalirestauraator Eerik Põld Tallinna Kunstimuuseumist.

Restauraatorite-praktikute kõrval võtsid nendest töödest osa veel mitmete muuseumide direktorid ja vara- ning fondihoidjad. Meie muuseumist osalesid kõigil aastatel Heinrich Veromann ja Arnold Kärbo.



✦ Artikli autor oma töödega restauraatorite näitusel 1976. aastal

✦ The author of the article with his works at the Restoration Exhibition in 1976

✦ Автор статьи со своими работами на выставке работ реставраторов в 1976 году

Võib-olla oli A. Mihaylov üks süüdlane, et Eestis hakkas laiemalt levima arusaam — remondil (parandamisel) ja restaureerimisel on suur ja põhimõtteline vahe. Kui meie valduses olev ese või objekt laguneb või ei ole küllalt hea ega ilus, siis me parandame selle ära. Selle töö ulatus ja otstarbeline kvaliteet sõltub eseme valdaja arusaamadest ja võimalustest. See ongi tavaline remonditöö. Aga restaureerimine peab olema, peale juba eespool mainitud tingimuste, ka dokumentaalselt vormistatud. Restaureeritavat eset tuleb fotografeerida enne ja pärast restaureerimist, vajadusel ka töö käigus; fikseerida mõõdud ja kirjeldada seisukord enne restaureerimist ning võimalikult põhjalikult, kuidas ja millega on töö teostatud. Seda kinnitab restauraator oma allkirjaga.

Kuidas ja millises ulatuses restaureerida, otsustas restaureerimiskomisjon. Suuremate tööde jaoks telliti 1965. aastal restaureerimisprotokollide blanketid ning moodustatigi restaureerimiskomisjon. Sama komisjon võttis restauraatoritelt ka töö vastu ja kinnitas seda oma allkirjadega. Seda selleks, et kindlustada restaureeritava eseme adekvaatne töö antud ajahetkel ja oleks tagatud hilisem eseme seisukorra jälgimine.

Esimene restaureerimisprotokoll on täidetud 13. oktoobril 1965 puiteseme kohta, teostaja A. Kärbo. Esimene protokoll tekstiileseme kohta on täidetud 20. novembril 1965, teostaja L. Konsin, ja esimene protokoll metalleseme kohta 3. märtsil 1966, teostaja H. Veromann.

Selleks ajaks olid Eestis juba mitme muuseumi, raamatukogu, arhiivi ja ehitusrestauraatorite organisatsiooni juures väikesed restaureerimisüksused või üksikrestauraatorid. Töötati vastavalt vajadustele, oma oskuste ja võimaluste piirides. Töötati iseseisvalt, tunti äärmiselt vähe kolleege, nende tööprobleeme, menetlusi ja materjale. See pidurdas tõsiselt seda arenema hakkavat töölõiku.

16.–23. augustini 1966. aastal toimus üleliiduline muuseumitöötajate fonditööteemaline seminar Eestis. 20.–21. augustil olid seminaripäevad Tartus etnograafiamuuseumis, kus ettekannetega esinesid ka restauraatorid H. Veromann, L. Konsin ja A. Kärbo. Kuna restaureerimistööde killustatusest oli seni palju räägitud (ka kogu N Liidus), tegi A. Kärbo oma ettekandes muu hulgas ettepaneku luua kõikides ametkondades töötavaid restauraatoreid ühendav ühiskondlik üleliiduline restauraatorite ühing. Seminari tööd juhtinud NSV Liidu Kultuuriministeeriumi Muuseumide Valitsuse juhataja Inna Anoštšenko huvitus väga tehtud ettepanekust. Head kõlapinda leidis see ka Moskvas, kuid idee realiseerimiseni kahjuks veel ei jõutud.

H. Veromanni ja A. Kärbo eestvõttel kujunes Eestis initsiatiivgrupp. Organiseerimistöös lõid agaralt kaasa Liidia Noodla ja Aime Espenberg TRÜ Teadusraamatukogust, Jaan Kobin Tallinna Linnamuuseumist ja Maido Salum ajaloomuuseumist. Suureks innustajaks ja nõuandjaks oli TRÜ keemiadotsent Tullio Ilomets.

Kuna restauraatoreid oli Eestis arvuliselt vähe, ei saanud iseseisva organisatsiooni loomisega arvestada. Seepärast püüdsime koos ENSV Kultuuriministeeriumi Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspektsiooni juhataja Irene Rosenbergiga leida juba töötavat ühingut, mis oma tööprofiililt vastaks enamvähem meie eesmärkidele ja kus oldaks nõus meid oma tiiva alla võtma. Jäädi peatuma ENSV Teaduslik-Tehniliste Ühingute Ehitustööstuse Teaduslik-Tehnilise Ühingu juurde. Asutamiskoosolek toimus 23. jaanuaril 1967. aastal Tallinna Linnamuuseumi ruumides. Asu-tajaliikmeid oli tookord 22. A. Kärbo koostatud põhikirja projekt kinnitati põhikirjaks, valiti juhatus. Esimehe asetäitjaks valiti A. Kärbo ja juhatuse liikmeks H. Veromann. Esimees valiti igal aastal kordamööda Tallinnast ja Tartust. A. Kärbol tuli korduvalt täita esimehe või juhatuse liikme kohustusi.

Restauraatorite sektsiooni suuremad ettevõtmised olid põhiliselt igatalvised teoreetilised seminarid uute töömeetodite ja -materjalidega tutvumiseks. Igasuvistest tööseminaridest oli mitmetel väikestel muuseumidel ja kultuuriobjektidel suur kasu, sest restauraatorid tegid hulganisti tasuta tööd paljudel erialadel, samuti tutvustasid vastastikku üksteisele ja kohalikele töötajatele vanu restaureerimissaladusi ja uusi võimalusi ning vahendeid. Etnograafiamuuseumi restauraatorid võtsid nendest alati aktiivselt osa.

Sektsiooni korraldatud ülevabariigilised restauraatorite tööde näitused Tartus ja Tallinnas 1971, 1976 ja 1982 olid tõhusaks stiimuliks restauraatoritele tegemaks oma tööd võimalikult paremini. Need tutvustasid ka üldsusele restaureerimistöö võimalusi ja tulemusi. Näitustel esinesid meie muuseumi restauraatorid alati täies koosseisus.

Restauraatoreid atesteeriti Moskvas N Liidu Kultuuriministeeriumi restauraatorite atesteerimiskomisjonis. 29. jaanuaril 1967. aastal omistati selles Lehti Konsinile esimesena Eesti restauraatoritest I kategooria tekstiili alal ja Arnold Kärbole II kategooria puitskulptuuri alal. Koos nendega omistati kategooriad ka kahele Tallinna restauraatorile. Etteruttavalt märgin, et Lehti Konsinile omistati 1975. aastal kõrgem kategooria tekstiili alal, Arnold Kärbole 1978. aastal kõrgem kategooria stiilse mööbli alal ja Rein Ollile I kategooria metalli alal. See tähendab, et etnograafiamuuseumi restauraatorite tööd hinnati kõrgelt. Kõrgemat kategooriat omav restauraator võis täita ka kõige keerukamaid restaureerimisülesandeid; tema uurimusi tuli aktsepteerida; võis pidada erialaseid loenguid; olla oma ala töötajatele juhendajaks ja hindajaks.

Ajast-aega on olnud Eesti Rahva Muuseumis äärmiselt tõsine ruumipuudus. Seda nii näitusepinna, fotohoidlate kui tööruumide (eriti restaureerimisruumide) osas. Fondipinna laiendamiseks sõlmiti 28. juulil 1967. aastal etnograafiamuuseumi ja EELK Pauluse koguduse vahel leping. Muuseum kohustus välja ehitama sõjas põlenud

kiriku suure saali altaripoolse osa ja kasutama hoidlana. Riiulitele otsustati paigutada eeskätt suuregabariidilised esemed (liiklus, põllundus, riidekirstud ja muu elamusisustus).

Kibekähku alustatud ehitustöid teostas Tartu Rajooni Remondi- ja Ehitusvalitsus. Riiulite projekteerimine tehti ülesandeks A. Kärbole. Ülesanne oli tõsine, sest paljud esemed olid sõna otseses mõttes tuubitud Veski t (tookord N. Burdenko tänav) 32 muuseumihoone pööningule. Nende olemasolu ja arv kajastus muidugi dokumentides. Tegelikke suurusi mõõta oli aga praktiliselt võimatu. Ent suurustest sõltusid riiulite laiused, kõrgused ja ka vahekäikude laiused.

Esemete vedu koos puhastamise ja desinfitseerimisega kestis 1967. aasta lõpust kuni 1969. aasta kevadeni. Uus hoidla võeti 16. aprillil ametlikult vastu. Hoidla sisustamine oli põhiliselt restauraatorite H. Veromanni ja A. Kärbo ülesanne. Võeti ka lisaks meestööjõudu, sageli tuli appi kogu muuseumi meespere. Koostöö fondide osakonna juhatajaga (algul Hilja Sild, seejärel Eevi Astel) ja peavarahoidjaga (Ildike Jaagosild) laabus ladusalt. 1969. aasta sügisel lahkunud restaureerimislaboratooriumi juhataja Veromanni asemele asus A. Kärbo. Uueks metallirestauraatoriks tuli seni kooliõpetaja ametit pidanud Nikolai Repän.

Oma põhitööd sai täie pingega teha vaid tekstiilirestauraator L. Konsin. Meesrestauraatorid olid juba pikka aega hõivatud esemete ülevedamisega Pauluse kiriku hoidlasse.

Suureks lisatööks labori juhatajale kujunesid muuseumi uue juurdeehituse projekteerimise ettevalmistamisega seotud ülesanded. Tegelikult koostati uusehituse lähteülesanne juba 1967. aasta alguses ja 1968. aasta jaanuaris tehti sellesse põhjalikud täiendused ja parandused.*

1971. aastal asus N. Repäni asemele Kalev Paurson, kes töötas muuseumis vaid pool aastat. Sügisel tuli metallirestauraatoriks Rein Olli. Kohe algusest haakus R. Olli restaureerimisprobleemidesse sügavuti, kasutas ära kõik enesetäiendamis- ja õppimisvõimalused. Peagi võis kindel olla, et temale usaldatud töö saab tehtud loominguliselt ja hästi.

Tõsist ja ilusat tööd tegi tekstiilirestauraator L. Konsin. Tugevalt toksiliste kemikaalidega kokkupuutuvad restauraatorid töötasid kahjuks väga kitsastes ventileerimata ja talvel külmades ruumides. Külmad ruumid mõjusid eriti tekstiilirestauraatorile laastavalt.

Kahjuks ei olnud meil restauraatoritele ette nähtud mingeid terviskaitsealaseid soodustusi peale poole liitri piima päevas. Mõnes N Liidu restaureerimiskeskuses oli saavutatud restauraatoritele lühendatud tööaeg. A. Kärbo koos kohaliku ametiühingukomiteega hakkas taotlema ka meie restauraatoritele sama. Tulemusena otsustas Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee Presiidium 17. detsembril 1971. aastal: lubada kehtestada restaureerimislaboratooriumide töötajatele lühendatud tööaeg, mitte üle 36 tunni nädalas. Lühendatud tööaeg oli tähelepanuväärne võit konkreetses ajas. Oli teavitunud restauraatorite terviseohtlik töö kogu vabariigi ulatuses. Sellega hakkasid arvestama ka teised samalaadset tööd tegevad asutused.

(Järgneb)

*Töö käis kuni 1970. aastani, mil valitsuse otsusega jäeti muuseumi juurdeehitus riiklikust ehitusplaanist välja.

Tänapäevased seisukohad puukoi kahjustusest

Puukoid ehk harilikku mööbli tooneseppa *Anobium punctatum`i* peetakse üheks kõige hävitavamaks kahjuriks.

Inglismaa kliimas on puukoi elutsükkel järgmine: täiskasvanud mardikad tulevad nähtavale maist juulini. Pärast paaritumist munevad emased enamasti töötlemata puidule, viljaterade peale või pragudesse ja kaljulõhedesse. Täiskasvanud elavad 20–30 päeva.

Munad valmivad 15–25 päevaga ja siis tungivad larvid tunnelitaoliselt puu sisse 2–5-aastaseks perioodiks, sõltuvalt temperatuurist, puidu niiskusesisaldusest ja toidutingimustest. Larvide elustaadiume arvatakse olevat 6.

Lõplikult täiskasvanuna rajab larv tunneli puidu välispinna poole ja teeb laiendatud nukukambri. Täiskasvanud väljuvad nukkudest 2–3 nädala pärast ja seejärel närivad läbi ülejäänud puidu, jättes iseloomuliku ümmarguse väljapääsu-augu diameetriga 1,5–2 mm.

Inglismaal on puukoi rüüste esinemissagedus ehitiste kahjurina enne 1940. aastat järk-järgult tõusnud, järgmise 15 aasta jooksul on tõus olnud järsk. See oli arvatavasti tingitud suure hulga halva kvaliteediga kuivatamata puidu kasutamisest sõjajärgses majaehituses. Ehitiste rüüste saavutas oma haripunkti arvatavasti 1950. lõpus ja 1960. algul. Minevikus on ajaloolised mööblikollektsioonid ja puitsemed kannatanud tõsist kahju, eriti kui esemeid on säilitatud kütmata ehitistes või niisketel keldrija pööningukorrustel.

Mardikas sigib edukalt nii okas- kui lehtpuus. On eri arvamused selle kohta, millised puud on kõige vastuvõtlikumad. Üks asi, milles ollakse ühisel meelel, on see, et loomse liimiga kasepuit on rünnakule väga vastuvõtlik.

Pärast 1960. aastat Inglismaal ehitatud majades esineb rüüstet väga vähe või ei esine üldse. Arvatakse, et rüüste vähenemine uuemates majades võib tuleneda sünteetiliste materjalide suurenenud kasutusest ja säilitusvahenditega töödeldud puidu kasutuselevõtust. Peamiseks põhjuseks aga arvatakse olevat **massiline kütte- ja ventilatsiooniseadmete rakendamine** enamikus majades. **Larvid ei saa end sisse seada ja lõpuni areneda alla 65% suhtelise niiskuse** (see vastab umbes 15% niiskusesisaldusele puidus). Seda arvamust toetab ka aktiivse puukoi rüüste ilmne langus muuseumide esemetes. Kuigi paljudel esemetel on märke vanast rüüstest, on aktiivset rüüstet nähtud ainult hiljutisaabunud esemetel või nendel, mida on hoitud kütmata välishoonetes.

Puukoi tõrjest

Inglise autorid räägivad kõigepealt feromoon-püünistest.

Paaritumine ja sigimine on puukoi selline aspekt, mis on võtmeks rüüste kindlakstegemisel. Paaritumise ja lennu iseloom sõltub temperatuurist ja niiskusest. Emaste mardikate silmanähtav kutsungkäitumine väljatulekuaukude juures viitas, et nad toodavad ligitõmbavat suguferomooni isaste peibutamiseks. Sünteesitud analoog toodeti Inglismaal 1995. aastal Anobid`i nime all. Katse käigus püüti feromoon-püünistega kinni rohkem mardikaid kui loodeti (59 mardikat). Tippsaak püünistel oli juulis, see on märksa hiljem, kui oleks võinud ennustada väidetud puust väljatuleku aegade järgi. Tõdeti, et mardikate käitumisreageeringud keskkonnatingimustele ja feromoonile on paljuski veel ebaselged.

Putukamürkidest

19. sajandil tärkava tööstuskeemia osana arendati keemilisi viise toonesepa ärahoidmiseks ja rüüstatud puu menetlemiseks. Neid kemikaale iseloomustas püsiv lõhn ja määrivad omadused.

Pärastsõjajärgsel ajal alates 1950. aastatest valitses mittepõllumajandusliku putukamürgi turul lindaan (heksaklorotsükloheksaan, -HCH). See valkjas kristalne putukamürk on imetajatele suhteliselt vähemürgine. Kuid kõrge aururõhu tõttu see aja jooksul haihtub. Mure selle kemikaali vähkitekitava toime pärast viis kasutuse kiirele vähenemisele Inglismaal 1970. aastate lõpul – 1980. algul. Nüüdseks on see kemikaal asendatud vähem ohtlikega.

Viimaste aegade põhilised kemikaalid on sünteetilised püretroidid, analoogid püretriine sisaldavale putukamürgilisele lillele *pyrethrum*. Kasutatakse umbes 0,2% kontsentratsiooni. Püretroidid on madala mürgisusega imetajate suhtes ja kõrge efektiivsusega putukate suhtes. See lubab kasutada väga väikseid doose. Nad on peaaegu lõhnatud ja mittemäärivate omadustega, samuti on nad keskkonnale paremini vastuvõetavad tänu väga madalale taimemürgisusele ja lagunemisvõimele mullastikus või valguse käes.

Putukamürgiga menetlused tooneseppade vastu viiakse tavaliselt läbi nii, et vedeldatud putukamürk kantakse töödeldavale pinnale. Siin on probleemiks lahusti. Vesiemulsioon on küll mürgitu, kuid vesilahuste kasutamisel tuleb olla ettevaatlik, kui on tegemist niiskusekahjustusele tundlike esemetega.

Tooneseppade hävitamiseks kasutatakse veel nn. aeglase aurumisega putukamürgi-ribasid (dihlofossi aur). Mõjub väljuvatele täiskasvanud mardikatele. Paigutatakse laepealsetele ja pööningutele igal aastal 3–4 aasta jooksul.

On tuntud pürotehnilised suitsud.

Ja lõpuks veel väga madala kontsentratsiooniga boorhappe sadestamisest töödeldavatele pindadele udustamise teel. Boorhappe mürgisus on liiga väike, et tappa väljuvaid mardikaid, küll aga piisav pisikeste larvide hävitamiseks, kui need väljuvad munadest.

Kui kemikaalidega mürgitus on vajalik, tuleb kasutada kõige sobivamat ohutumat ainet, minimaalses koguses, ja kõige ohutumat tehnoloogiat.

Otsitakse alternatiivseid menetlusi.

Kuumutamine ja külmutamine

Paljude kahjurputukate kontrollimiseks on kasutatud esemete hoidmist üle +50 °C või alla –18 °C. Kui tekstiili puhul on edukas külmutamine kuni –30 °C, siis tooneseppa munade ja larvide temperatuuritaluvus on märksa suurem. Ilmselt on see tingitud nende evolutsioonilisest kohandumisest surnud puudes ja palkides talvel ellu jääda.

Tooneseppade vastu ei saa kasutada ka kuumust, kuna see kahjustab puitu, põhjustab kokkutõmbumist ja mõranemist.

Külma või kuuma kasutamine on probleemne, sest praktiliselt on raske saavutada temperatuuriäärmusi suuremahulistes puitesemetes, kuna see materjal on hea soojuse isolaator.

Gaasidest

Nii lämmastik kui süsinikdioksiid on gaasidena suure potentsiaaliga asendamaks metüülbromiidi. Gaaside efektiivsus kahaneb aga tunduvalt +30 °C madalamatel temperatuuridel. Uurimine on näidanud, et puukoi jääb ellu ka vähese hapniku tingimustes, millega ta on kohanenud, elades aastaid kitsastes tunnelites puidu sees.

Kokkuvõtteks rõhutatakse, et on vajalik elava rüüste kindlakstegemine. Praktika on näidanud, et hirmust aktiivse rüüste võimaliku suure kahju ees kiirustatakse kohe midagi ette võtma. Lähem uurimine on vajalik, sest väljumisaugud ja puru võivad olla vanad ja seega rüüste välja surnud juba mitmeid aastaid.

Rüüste avastamiseks on soovitatud:

- ✦ isoleerida kõik kahtlased esemed kilekottidesse **enne** täiskasvanud kahjurite suvist väljumisaega;
- ✦ puhastada kõik kahtlased alad eseme või puitkonstruktsiooni ümber jällegi enne täiskasvanud kahjurite väljumisaega ja kontrollida suve kestel värske puru olemasolu;
- ✦ vaadelda lähedalt väljumisauke, märkida üles olemasolev kahjustus ja võrrelda pärast kogu suve kestel, et aru saada, kas on uusi auke;
- ✦ kasutada vaatlust ja feromoon-püüniseid, et kontrollida elusate täiskasvanud kahjurite olemasolu.

Kui aga on kindlaks tehtud rüüste olemasolu, siis:

- ✦ **hoidke ruumi kuivana, mitte üle 60% suhtelist niiskust;**
- ✦ töödelge eset –30 °C juures
- ✦ või +52 °C juures (kontrollitud niiskusega);
- ✦ desinfitseerige metüülbromiidiga;
- ✦ hoidke pikka aega (üks-kaks kuud) süsihappegaasi või lämmastiku keskkonnas (+25 °C juures).

Kõik pikatoimelised mürgitamised puukoi vastu õigustavad end vaid elava rüüste korral.

Refereerinud
LEA RAICHMANN

artiklist Pinniger, D. B. and Child R. E. 1996 "Woodworm — a Necessary Case for Treatment? New Techniques for the Detection and Control of Furniture Beetle".

JUUBILARID

HEIVI PULLERITS



Sündinud Tartus kuuma suvepäeva, 25. augusti hilisõhtul Tartu jaamaülema abi perekonnas.

Lapsepõlve lemmikmänguks oli koori juhatamine ja märkuste tegemine just sopranitele (ilmselt oli see hääleрühm isa dirigeeritavas laulukooris nõrgavõitu) — nii meenutab oma lapsepõlve Heivi Pullerits.

Kooliaastad möödusid sõjajärgses Tartu II keskkoolis, kus valitses jätkuvalt Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi vaimsus. Samasse aega jäävad ka balletitunnid Ida Urbeli käe all ning juba noorukesena osalemine Vanemuise lavastustes.

1956. aastast TRÜ vene filoloogia üliõpilasena valmisid seminari-, kursuse- ja konkursitööd Eesti teatrist ning kujunesid väärtushinnangud õppejõudude Boriss Jegorovi, Juri Lotmani, Zara Mintsi, Sergei Issakovi mõjuväljas.

1975 valmis filoloogiakandidaadi väitekiri *Vene dramaturgia Eesti teatris (kuni 1940)*.

Viimased 38 aastat on Heivi Pullerits aktiivselt ja tulemusrikkalt tegev olnud Eesti museoloogias ja Tartu kultuurielus:

1961–1966 teatrimuuseumis;

1966–1979 Oskar Lutsu Majamuuseumis;

1979. aastast tänaseni Tartu Linnamuuseumi direktorina ja 1997. aastast Eesti Muuseumiühingu juhina.

Heivi Pullerits on Vanemuise Seltsi juhatuse liige, Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsi liige, Eesti Spordimuuseumi ja FR. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi teadusliku nõukogu liige, Tartu Ülikooli Akadeemilise Naiskoori Vilistlaskoori president.

Šarmantne ja võluv, nõudlik ja järjekindel, tark ja osavõtlik — sellisena tunnevad ja hindavad teda kolleegid muuseumidest ja Tartu kultuuriringkondadest.

✦

1938 born in Tartu
1956 Tartu University, Russian philologist
1961–1966 Estonian Theatre and Music Museum, researcher
1966–1979 Oskar Luts Museum, researcher
1975 cand. hist.
Since 1979 Tartu Town Museum, director
Since 1997 Estonian Museum Society, head

1938 родилась в городе Тарту
1956 закончила филологический факультет ТГУ
1961–1966 Музей Театра и музыки Эстонии, научный сотрудник
1966–1979 научный сотрудник Музея Оскара Лутса
С 1975 года кандидат филологических наук
С 1979 года директор Тартуского городского музея
С 1997 года председатель Эстонского Музейного Общества

JUTA SARON



Juta Saroni kohta võib ütelda, et ta on osa Eesti Vabaõhumuuseumi kinnisvarast. Kolmkümmend oma 60st eluaastast on ta töötanud Rocca-al-Mares. 4. augustil 1961 asus värske ajaloo-keeleteaduskonna lõpetanud etnograaf tööle teadurina algusjärgus vabaõhumuuseumi. 1968. aastal vahetas Juta Saron aastaks muuseumibotikud kultuuriministeeriumi ametniku kingakeste vastu, kuid tema kutsumuseks on muuseum. Järgneva 19 aasta jooksul Juta Saroni ekspositsiooniosakonna juhataja olles on üles ehitatud suurem osa vabaõhumuuseumi ekspositsioonist. Peaaegu igas talus on tema leitud ja üle toodud hooneid. Siiski on tema süda ja hing kuulunud Eesti saartele ja on täiesti ootuspärane, et kahe suure saarte talukompleksi — Roosta (Saaremaa) ja Jüri-Jaagu (Muhumaa) — autor on Juta Saron. Midagi pole muutnud ka vahepealne äraolek Kultuurimälestiste Riikliku Projekteerimise Instituudis ja projektfirmas *Vana Tallinn*, sest 1995. aastast alates on ta tagasi muuseumis. Oma praeguste kolleegide jaoks on ta hea sõber ja tugi, kelle poole võib alati pöörduda muuseumiehitisi või etnograafiat puudutavates küsimustes.

Soovime oma heale töökaaslasele jõudu ja jaksu järgnevateks aastateks!

KOLLEEGID VABAÕHUMUUSEUMIST

FREDI TOMPS



1998. aasta maikuu lõpul täitus 70 aastat tuntud ennistamisarhitektil — nii talu- kui ka mõisaarhitektuuri heal tundjal Fredi-Armand Tompsil (sündinud 27.05.1928). Juubelisünnipäeva tähistamise kohaks valis ta Sagadi mõisa härrastemaja Lääne-Virumaal.

1959. aasta 1. maist asus vabaõhumuuseumisse tööle senine kultuuriministeeriumi arhitekt Fredi Tomps, kelle ülesandeks sai muuseumi arhitektuurse osa (üldplaneering, eksponaathoonete paigutus, haljastus) täpsustamine ja ehitus-restaureerimistööde juhtimine. Tema juhtimisel toodi üle ja paigaldati muuseumis aastatel 1959–1961 muuseumi sümboliks kujunenud Sassi-Jaani talu hooned. Muuseumi töödega jäi Fredi Tomps tihedalt seotuks ka muinsuskaitses juhtival kohal töötades, olles aastakümneid teadusnõukogu liige ja 1991. aastast hoolekogu esimees.

Muuseumi mured ja rõõmud on jätkuvalt Fredi Tompsi südameasjaks, nüüdseks juba 40 aastat.

Endise Vabariikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni juhataja Fredi Tompsi juhtimisel võeti siis kaitse alla ligemale 200 mõisaansamblit. Ka Sagadi Koolituskeskusel on alates Sagadi mõisa restaureerimise algusajast 1977. aastal, kui mõis anti Rakvere Metsamajandile üles ehitada, olnud suur au teha koostööd hea ajalootundja, ajaloo ja kultuurimälestiste-ehitusmälestiste eksperdi, suurte kogemustega arhitekti, Sagadi mõisa restaureerimisel pea- ja järelvalvearhitekti ning projektijuhi Fredi Tompsiga.

Kogu Sagadi mõisa territooriumil ligi 50 ha-l teostatud restaureerimistöö, mis tänaseks on jõudnud 18 sisustatud ja 19 valmis ehitatud hooneni, muud rajatised peale selle, on toimunud Fredi Tompsi näpunäidetel ja valvsa pilgu all. Kunagi võeti vastu otsus, et restaureeritakse koos pargipaviljonidega vähemalt 27 hoonet ja rajatist. Käesolevaks ajaks ongi jäänud restaureerida põhiliselt rataskaevude, pargipaviljonide ja pargiteede osa, millele lisanduksid uued perspektiivsed, kaasaegsed lahendused kompleksi funktsionaalse arengu kindlustamiseks.

Projekte ja plaane, mis ainuüksi Sagadi ehitusega seotud ja Fredi Tompsi käest läbi käinud, võib lugeda kolmekohalise arvuga. Ka alles õhus liikuvate ideede lihtsad lahendid on Fredi Tompsilt ilmunud paberile üha uute ja uute perspektiivplaanide ja projektidena väga operatiivselt ja asjatundlikult. Nende lahendite võimalike variantide esitamise kiirus, ettenägelikkus ja kaasaegsus on meilegi meeldivalt üllatusi pakkunud.

Olgu selleks külastajate arvu mitmekordse suurenemise (14 999-lt 40 000-le) ettenägemine ja operatiivne projekti muutmine, et Sagadi saaks endale ka hotelli ja restorani, mis nüüdseks on praktiliselt valmis saanud.

Olgu selleks mõisa pankranniku jalamil alumiste tiikide juures alumise pargi ja ehitiste heakorraprojekt, mille tööd alustati esimese tiigi ümber. Sella maa-ala peremehe ja kordategijana nägi ka vallavalitsus ainult Sagadi mõisa valdajat. Kuigi Koolituskeskus sellele kui lisakohustusele ja perspektiivitu maa-ala liitmisele esialgu vastu sõdis.

Olgu selleks maakonnast alles tänavu tulnud taotlus galeriipinnale Sagadis. Kui meie sponsoreerijad ütlevad, et teeme ära, saaks Fredi Tompsi juba valmis projekti tõttu selle ehitust ka ait-tõllakuuri peal alustada. Meil on aastas ligi 20 erinevat väljapanekut.

Lähiajal komplekteerime jahindusmuuseumi, siis temaatilisteks väljapanekuteks ruume enam üle ei jää. Lahenduseks on seesama galerii. Koostöövalmidus ja head suhted Rakvere galeriiga, kogemused Toompea Galeriiga ja muuseumidega on kindlasti täiendavaks heaks eelduseks.

Olgu selleks asjatundlikud detailsed ettepanekud nii palkmajade kursuste käigus valmivate palkmajade juures kui ka metsamuuseumis.

Sagadi mõisa nimetamisel ei saa ringi ega ümber, ilma et me Fredi Tompsi ei nimetaks ja temaga ei seostaks. Tööd Eesti Vabaõhumuuseumis ja Sagadi mõisakompleksis on aga vaid üksikud näited arhitektuuriajalugu originaalsuuruses restaureeritud hoonete ja ehitistena kaasajale jäädvustavast ning neile funktsioone leidvast laiahaardelisest ja mitmepalgelisest monumentaalsest tööst. Juubilari enda sõnade järgi on tal olnud elus kaks suurt armastust — vabaõhumuuseum ja Sagadi mõis.

Soovime Fredi Tompsile palju jõudu, tugevat vastupidavat tervist ja, kui vaja, siis selle nimel ka kiirus maha võtta, jätkuvalt häid ideid ja väga head loomingulist koostööd, edu edaspidises töös.

PEETER REINTAL, JUTA SARON

AINO LEPP



21. juunil 1998 sai 60-aastaseks Tallinna Linnamuuseumi ekspositsiooniosakonna juhataja Aino Lepp. 1972. aastal tuli ta muuseumi tööle kultuuriloolise kogu hoidjaks. 1981. aastal määrati Aino Lepp tema praegusesse ametisse. Kaheksakümnendail aastail oli näitusetegevus muuseumis eriti intensiivne. Üksnes Vene tänava majas toimus 15–20 näitust aastas, filiaalidega kokku ulatus nende arv üle 40. Esmakordselt viidi suureulatuslikke näitusi üle Eesti piiride. 1985. aastal eksponeeriti sõpruslinnas Kalininis Tallinna tööstuse uuemaid saavutusi, sõpruslinna Genti elanikele aga tutvustati unikaalseid vanu eksponaate, nagu näiteks 16. sajandi raevaip jms. Tohutut energiat ja visadust nõudis A. Lepalt selliste näituste organiseerimine ning bürokraatlike tõkete ületamine.

1991.–1995. aastail tegeles A. Lepp jälle fonditööga, korrastades ja uurides Tallinna kaevamistel saadud arheoloogilisi leide. Arheoloogia oli tema jaoks uus ala, millesse ta süvenes talle omase tõsidusega. Uute teadmiste järjepidev omandamine kuulub tema tööstiili juurde.

1995. aastal pandi Aino Lepp uuesti ekspositsioonitööd juhtima. Muuseumil seisis ees kogu ekspositsiooni kardinaalne ümbertegemine. Ettevalmistustööna korraldas A. Lepp külastajate arvamuste küsitluse, saades vastused enam kui 500 ankeedile.

Oma muuseumitöö aastate jooksul on A. Lepp uurinud nii Tallinna kui oma muuseumi ajalugu, avaldades artikleid muuseumi aastaraamatus ja ajakirjanduses. Selle mitmekülgse töö kõrvalt suudab ta tegelda ka ühiskondlike asjadega. Kui moodustati Eesti Kultuuritöötajate Ametiliit, valisid töökaaslased A. Lepa tema endist ametiühingu rühmaorganisaatori töökogemust arvestades muuseumi organisatsiooni juhiks. Käesoleval ajal on ta EKLi juhatuse liige. Kolleegid teistest muuseumidest tunnevad A. Leppa ka Eesti Muuseumiühingu aktiivse liikmena.

Soovime Aino Lepale nooruslikku sära veel pikkadeks aastateks ning jätkuvat energiat plaanide ja kavatsuste teostamiseks.

TÖÖKAASLASED

STM
3145

KROONIKA

MUTEC 1997

17.–20. juunini 1997 toimus Münchenis teine rahvusvaheline muuseumi ja näitusetehnika mess. Tänu muuseumiühingu poolt korraldatud õppereisile õnnestus 40 Eesti muuseumi- ja raamatukogutöötajal sellest üritusest osa saada.

Müncheni Rahvusvaheliste Messide Lilienthali messikeskuse kolme halli 9000 m^2 pinnal esitles end 191 eksponenti peamiselt Saksamaalt ja Euroopa riikidest, kuid ka mujalt. Eksponentideks olid muuseumitehnikat ja vahendeid tootvad firmad, muuseumid, ametiühingud ja muud organisatsioonid. Temaatiliselt oli mess jaotatud 9 osaks.

A. Muuseumi- ja näitusehoonete ehitus:
1) planeerimine; kontseptsioon;
2) ehitusmaterjalid;
3) välisreklaam; valguskastid;
4) kliimatehnika;
5) valgustussüsteemid;
6) turvasüsteemid;
7) tõstukid;
8) lavatehnika.

B. Eksponeerimine ja esitlus:
1) muuseumididaktika; meediasüsteemid;
2) muuseumi- ja näitusepedagoogika; publikatsioonid;
3) eksponeerimis- ja esitlustehnika; seinad, vitriinid, riputus- ja montaaživahendid, mudelid.

C. Muuseumi infrastruktuur — külastajateenindus:
1) reklaam: plakatid, sponsoreering;
2) pääslatehnika ja sisustus;
3) pood;
4) kohvik;
5) invasüsteemid.

D. Muuseumi infrastruktuur — teadustöö:
1) raamatukogu ja arhiiv: sisustus, tehnoloogia, abivahendid;
2) sise- ja väliskommunikatsioon.

E. Muuseumi infrastruktuur — juhtimine:
1) planeerimine ja organisatsioon;
2) bürootarbed ja sisustus.

F. Muuseumi infrastruktuur — hoidlad/transport:
1) hoidlasisustus, tehnika ja vahendid;
2) transpordivahendid, tõstukid, pakkematerjalid ja vahendid, kindlustus.

G. Muuseumi infrastruktuur — varustus/hooldus:
1) energiasüsteemid; spetsiaalelektroonika; töökodade sisseseaded ja varustus; hädaabivahendid;
2) hügieen;
3) keskkonnakaitse.

H. Restaureerimine, konserveerimine, uuringud:
1) restaureerimislaborite sisustus, vahendid, materjalid;
2) mõõteriistad;
3) rekonstruktsioonide valmistamine: vahendid, materjalid; meetodid;
4) loodusteaduslikud uuringud: tehnika, abivahendid, kemikaalid.

I. Muu.

Lisaks messiboksides esitletule toimusid igal päeval paralleelselt kahes saalis ettekanded ja diskussioonid. Mitut päeva läbis teema **muuseum ja management**, milles käsitleti nii külastajate arvukust, teenindamist; raha, sponsorluse ja seadusandlusega seotud probleeme, aga ka eetikaküsimusi. Huvitavad olid uute tehnikate ja abivahendite ning meediavahendite tutvustused. Erifoorum toimus ka restaureerimise ja säilituse alal.

Koos muljete ja kogemustega tõid kõik osavõtjad kaasa arvukalt reklaamlehti ning katalooge, vahetasid koordinaate ja sõlmisid kontakte. Eesti Muuseumiühingu vahendusel on võimalik lisaks sellele tutvuda MUTEC 1997 kataloogi ja ettekannete kogumikuga.

VAIKE REEMAN

Muuseumitöötajate reklaami- ja turismialane koolitusseminar

2.–4. veebruar 1998. a
Eesti Ajaloomuuseumi filiaalis Maarjamäel Tallinnas

2. veebruar

12.00–12.30	Osavõtjate saabumine, registreerimine	
12.30–14.00	Muuseum ja reklaam	*Linnar Priimägi*
14.00–14.15	Vaheaeg	
14.15–15.45	Konverents Lodzis. Probleeme Eesti museoloogias	*Ülle Reimets*
15.45–16.00	Vaheaeg	

3. veebruar

10.00–10.45	Kas turisimifirmad väldivad muuseume? Estonian Holydays ERTFL	
10.45–11.30	Teeninduse filosoofia	*Aare Mae*
11.30–11.30	Vaheaeg	
11.45–13.15	Teeninduse filosoofia	*Aare Mae*
13.15–14.15	Lõuna	
14.15–15.45	Suhted ajakirjandusega	*Pille Vaher* (Eesti Meediakeskus)
15.45–16.00	Vaheaeg	
16.00–16.45	C. R. Jakobsoni muuseumi 50 aastat (Turismi osatähtsuse muutumine. Lisateenimise võimalused) Diskussioon	*Pille Kuulme*

4. veebruar

10.00–10.45	F. R. Kreutzwaldi muuseumi osa Võrumaa turismis	*Aimi Hollo*
10.45–11.30	Liivi Muuseum (reklaam, külastajad)	*Maie Nisu*
11.30–11.45	Vaheaeg	
11.45–	Katsed luua oma suveniiri Kaubandus ja toitlustamine muuseumis Head ja halvad kogemused (ERM, põllumajandusmuuseum) Jätkub vaba diskussioon, näited.	*Helgi Põllo*

Muuseumitöötajate pedagoogikaalane koolitusseminar

6.–8. aprill 1998
Eesti Tervishoiumuuseumis Tallinn, Lai t 28/30 III korrus

6. aprill

12.00–12.30	Osavõtjate saabumine, registreerimine. Võimalus tutvuda muuseumiga	
12.30–14.15	Muuseumigiid või giid muuseumis	*V. Raidla* (Eesti Hotelli- ja Turismimajanduse Erakool)
14.15–14.30	Vaheaeg	
14.30–16.00	Suhtlemine ja keelekasutus giiditöös	*E. Alaküla*
16.16–17.40	Kas Eestis on võimalik rääkida muuseumipedagoogikast	*Chr. Lään* (EVM)

7. aprill

9.30–10.15	Mida ootab kool muuseumilt?	*K. Kivistik* (Kalamaja Pk õpetaja)
10.15–10.45	Köstrikool — mis see on?	*M. Tekkel* (O. Lutsu Muuseum Palamusel)
10.45–11.15	Suveüritused muuseumipedagoogika teenistuses	*H. Tulviste* (Mõniste muuseum)
11.15–11.45	Kohvipaus	
11.45–13.00	Pedagoogiline töö Rootsis Nordiska Musecti näitel	*A. Tyrfelt* (Nordiska Museet)
13.00–14.00	Lõuna	
14.00–15.30	Veel muuseumipedagoogika põhimõtetest	*T. Siiner* (EVM)
15.30–15.45	Vaheaeg	
15.45–16.45	FUISM	*T. Olin* (Rootsi)
16.45–17.30	Läbi tegevuse ja kogemuse	*H. Põllo* (Hiiumaa Muuseum)

8. aprill

9.30–10.45	Pedagoogiline tegevus ERMis, sh töö vene lastega	*V. Tuubel* (ERM)
10.45–11.30	Rühmatöö	
11.30–12.00	Kokkuvõtteid rühmatööst	
12.00–12.30	Kohvipaus	
12.30–13.15	Surmatants — eesti laste visioon B. Notke maalist	*A. Köster* (Eesti Kunstimuuseum)
13.15–13.30	Kokkuvõtteid seminarist	
13.30–14.00	Võimalus tutvuda Sally kunstistuudio ja kunstimuuseumi pedagoogilise töö tulemustega Vene tn 27	*A. Köster*
14.00–17.00	Võimalus külastada EVM pedagoogilise töö keskust	



Foto M. Siniveer



Harjumaa Muuseumis jagatakse juhiseid jüripäeva maastikumänguks, 1998
Giving instructions for the St.George's Day orienteering contest. Harjumaa Museum 1998
Объяснения к игре по ориентированию в Юрьев день. Харюмааский музей 1998

Ekspositsioonisaal Energeetikamuuseumis
Big exhibition hall. Museum of Energy
Экспозиционный зал в Музее энергетики